

Numismatický sborník

35/1

Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu Akademie věd České republiky
Centrum mediévistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze

Praha 2021

Numismatický sborník 35/1

Vydává / Published by:

Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu Akademie věd České republiky
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze

Vědecký redaktor / Scientific Editor:

doc. PhDr. Jiří Militký, Ph.D., DSc. (militky.jiri@seznam.cz)

Technická redakce / Technical editor:

PhDr. Filip Hradil

Redakční rada / Editors:

dr hab. Jaroslav Bodzek; PhDr. Filip Hradil; PhDr. Jiří Lukas; prof. PhDr. Petr Sommer, CSc., DSc.

Recenzní kruh / Review Board:

Mgr. Marek Budaj, Ph.D.; MUDr. Jan Cihlář; Mgr. Dagmar Kašparová; MUDr. Zdeněk Petráň;
PhDr. Luboš Polanský, Ph.D.; Mgr. Petr Schneider; PhDr. Roman Zaoral

Adresa redakce / Contact Address:

Centrum medievistických studií, Jilská 1, 110 00 Praha 1 (cms@flu.cas.cz)

Technická příprava, grafická úprava a tisk / Production Editing, Graphic Design and Print:

Abalon s.r.o., Branická 32, 147 00 Praha 4 (www.abalon.cz)

Objednávky / Numismatický sborník can be ordered at:

Kosmas s.r.o., Lublaňská 34, 120 00 Praha 2, www.kosmas.cz, info@kosmas.cz, +420 226 519 800

Vyobrazení na přední straně obálky / Image on the Cover:

Denár Boleslava II. z nálezů Hudčice (text na straně 36–37, obr. 1:12).

Numismatický sborník

35/1

Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu Akademie věd České republiky
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze

Praha 2021

PHDR. JIŘÍ LUKAS OSLAVIL 70. NAROZENINY

Historik a numismatik Jiří Lukas, od roku 1977 odborný pracovník Muzea Hlavního města Prahy, před nedávnem oslavil významné životní jubileum (narozen 14. dubna 1951 v Moskvě). V šíři jeho badatelského zájmu na poli historie, dějin umění či knižní kultury má od roku 2005 své nezastupitelné místo také vědecká numismatika. V rámci této disciplíny se soustřeďuje především na problematiku českého raně středověkého mincovnictví a raně novověké medailérské tvorby. Je autorem řady článků, studií a je rovněž autorem i spoluautorem dvou nedávno vydaných monografií. Na stránkách Numismatického sborníku se s jeho příspěvky pravidelně setkáváme od roku 2007. Redakce tohoto periodika si proto dovoluje Jiřímu popřát hodně zdraví, životní i badatelské energie a také radosti z vědecké numismatiky!

Bibliografie numismatických prací Jiřího Lukase

2005

1. Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (I.). Denáry typů C 196–199 a jejich zařazení. Numismatické listy 60, 1–17.
2. Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (II.). Denáry typu kříž – tři břevna a jejich zařazení. Numismatické listy 60, 97–111.

2006

3. Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (III.). Denár typu ruka – kaplice C 226 a jeho zařazení. Numismatické listy 61, 1–10.
4. Příspěvek k otázce byzantských vlivů na slavníkovské mincovnictví. Denáry ethelredského typu s dvouramenným křížem C 149–151. Numismatické listy 61, 98–112.
5. Bedřich Přibíl (2. 8. 1876–11. 10. 1940). Posel z Budče 23, 51.

2007

6. Neznámý denár knížete Oldřicha. Numismatické listy 62, 53–76.
7. et *Polanský, L.*: Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou. Numismatický sborník 22, 39–90.

2008

8. Vzácný denár (obol) knížete Jaromíra C 262 ze sbírek petrohradské Ermitáže. Numismatické listy 63, 1–4.
9. Soupis medailových razidel ve sbírkách Muzea hl. m. Prahy. Historica Pragensia – Historický sborník Muzea hl. m. Prahy 3, 53–134.
10. et *Janata, M.*: Emerich Jan Petřík a jeho soupis nepomucenských medailí. Posel z Budče 25, 23–41.

2009

11. Neznámý nález bavorských denárů z 10. století ze Sběře (okr. Jičín). Příspěvek k otázce oběhu bavorských denárů v Čechách v 10. století. Numismatické listy 64, 101–107.
12. K datování ražby denárů „se jménem Otto“ (C 79–81) ve světle nálezu Karlsdorf – Gębice. Numismatický sborník 23 (2008), 19–44.
13. Česká medaile 19. století. Katalog medailí. Praha.

2010

14. Nález deventerského denáru císaře Jindřicha II. v Jaroměři. Numismatický sborník 24 (2009), 330–334.
15. et *Kolář, F.*: Neznámá medaile Jana Vermeyena. Numismatické listy 65, 9–17.
16. et *Polanský, L.*: Přeražby českých denárů z nálezu Gębice (Karlsdorf). K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou II. Numismatické listy 65, 147–160.
17. et *Videman, J.*: Nález českých denárů z konce 10. století v Kaníně (okr. Nymburk). Numismatický sborník 24 (2009), 326–329.

2011

18. Denáry tzv. karolinského typu (C 40–45) a otázka jejich časového zařazení. Numismatický sborník 25 (2010), 23–60.
19. Nálezy denárů Boleslava II. v Hradištku I. (okr. Kolín), v Haníně (Kolín-Zálabí) a v Hořanech (okr. Kutná Hora). Numismatický sborník 25 (2010), 146–151.
20. Nález denáru knížete Oldřicha (C 284) na hradišti Kouřim (okr. Kolín) v poloze „u sv. Jiří“. Numismatický sborník 25 (2010), 152–153.
21. Nález denáru Boleslava II. ethelredského typu (C 123) ve švédském Karby (Össeby Garn sn, Uppland). Numismatický sborník 25 (2010), 191–195.

2012

22. Denáry mečového typu (I). Nejstarší varianty a jejich časové zařazení. Numismatický sborník 26/2 (2011), 211–270.
23. Nález českých denárů Boleslava II. v Uduvere (ostrov Saaremaa, Estonsko). Numismatický sborník 26/2 (2011), 316–319.
24. K činnosti bavorských řezačů kolků v pražské mincovně v 70. a 80. letech 10. století. Numismatické listy 67, 62–66.

2013

25. Denáry mečového typu (II). Varianty s meči na obou stranách (C 90–92) a jejich časové zařazení. Numismatický sborník 27/2, 197–221.
26. Denár mladšího bavorsko-švábského typu Cach 24 z nálezu Kehra (Estonsko). Numismatický sborník 27/2, 253–256.
27. Nález českého a moravského denáru na hradišti Ląd nad Wartą (Polsko). Numismatický sborník 27/2, 256–259.
28. Česká složka nálezu Linnakse (Estonsko). Numismatický sborník 27/2, 259–260.
29. České denáry z nálezu Övide (Gotland). Numismatický sborník 27/2, 261–264.
30. Barokní medaile ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy. Historica Pragensia – Historický sborník Muzea hl. m. Prahy 5 (2011), 21–83.
31. Neznámý denár Břetislava I. z polského hradiště Bytom Odrzański (pow. Nowa Sól), nebo jeho nápodoba? Numismatické listy 68, 18–28
32. Hesla: Čistěves 2, Dětenice 2, Dobřín, Dřevěnice, Hradec Králové – Pražské Předměstí, Hradec Králové-okolí, Chlístov, Chodovlice, Choustník, Chrástřany, Jaroměř 5, Křinec 2, , Libice n.C., Litoměřice 5, Litoměřice 6, Mančice, Nový Dvůr, Ostroměř, Poděbrady 3, Poděbrady 4, Praha – Vinohrady, Praha – Žižkov 2, Sběř, Stará Boleslav 2, Týniště n. O., Vraclav, Zbečno, Zliv, Žalov 1, Žalov 2, Žatec 5, Želčany. In: *Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J.*: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha.
33. et *Forst, M.*: Nález bavorského denáru z 10. století na hradišti Hradištko I (okr. Kolín). Numismatický sborník 27/2, 223–225.
34. et *Kotýza, O.*: Nález otto-adelheidského denáru v Doksanech (okr. Litoměřice). Numismatický sborník 27/2, 227–232.
35. et *Krásný, F.*: Nálezy českých denárů z 11. století objevené poblíž hradiště Chloumek u Mladé Boleslavi (okr. Mladá Boleslav). Numismatický sborník 27/2, 232–236.
36. et *Krásný, F.*: Nález denáru Břetislava I. v okolí obce Bradlec (okr. Mladá Boleslav). Numismatický sborník 27/2, 240–241.
37. et *Šorm, P.*: Denáry Boleslava II. z archeologického výzkumu v areálu radiostanice v Poděbradech (okr. Nymburk). Numismatický sborník 27/2, 225–227.
38. et *Šorm, P.*: Nálezový denár Břetislava II. z Městce Králové (okr. Nymburk). Numismatický sborník 27/2, 246–247.

2014

39. Denáry mečového typu (III). Mladší varianty denárů typu meč-kaplice (C 50–52, 56–58). Numismatický sborník 28/1, 3–41.
40. Nálezy denárů z 11. a 12. století pomocí detektorů kovů (I.). Numismatický sborník 28/1, 57–70.
41. Nález denáru – imitativní ražby u obce Radovesnice II (okr. Kolín). Numismatický sborník 28/1, 113–117.
42. Nález denáru Boleslava II. C 78 v předpolí hradiště Hanín (k. ú. Kolín, Středočeský kraj). Numismatický sborník 28/1, 117–122.
43. Nález denáru knížete Oldřicha C 296 v Hořanech (okr. Kutná Hora) z roku 1903. Numismatický sborník 28/1, 122–124.
44. Depot denárů z roku 1903 ve Vraclavi (okr. Ústí nad Orlicí). Numismatický sborník 28/1, 124–127.
45. Nálezové exempláře denárů kněžny Emmy z německých veřejných sbírek. Numismatické listy 69, 106–116.
46. et *Pospíšil, L.*: Slánské poklady mincí z počátku 17. století. Slánský obzor 21, 10–19.

2015

47. Medaile a korunovační mince 16. a první poloviny 17. století ve sbírkách Muzea hl. m. Prahy. *Historica Pragensia – Historický sborník Muzea hl. m. Prahy* 6 (2013), 18–69.
48. et *Bláha, J. – Videman, J.*: Revize souboru mincí nalezených při archeologickém výzkumu v letech 1983–1984 v Pekařské ulici v Olomouci. *Numismatické listy* 70, 22–54.

2016

49. Nález českých denárů v Chýští. In: Denárový poklad z Chýště. Katalog unikátního nálezu českých mincí z konce 10. století. Pardubice, 9–24.
50. Nálezy denárů z 11. a 12. století pomocí detektorů kovů (II.). *Numismatický sborník* 29/2 (2015), 162–182.
51. Vzácný denár Přemysla Otakara I. ze Žehuně (okr. Kolín). *Numismatický sborník* 29/2 (2015), 266–268.
52. Nové exempláře moravského denáru Břetislava I. C 301 z hradiště Vraclav. *Numismatické listy* 71, 128–141.
53. Údajné mincovní falzum z raně středověkého pohřebiště v Lahovicích (Praha-Zbraslav). *Archeologica Pragensia – Archeologický sborník Muzea hlavního města Prahy* 23, 368–371.
54. et *Hus, M.*: Sběrka českých raně středověkých mincí Západočeského muzea v Plzni. Díl I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. *Numismatický sborník* 29/1 (2015), 3–59.
55. et *Janata, M.*: Nález denárů z 11. století poblíž Lidického Dvora v roce 1883 v zrcadle rukopisných poznámek Emanuela Mikše. *Numismatický časopis* 2016/5–6, 6–14.
56. et *Janata, M.*: Nález denárů z 11. století poblíž Lidického Dvora v roce 1883 v zrcadle rukopisných poznámek Emanuela Mikše. *Slánský obzor* 23, 5–19.
57. et *Krásný, F.*: Nález denáru Břetislava I. z poloviny 11. století poblíž hradiště Chloumek-Švédské šance u Mladé Boleslavi (okr. Mladá Boleslav). *Numismatický sborník* 29/2 (2015), 254–257.
58. et *Orna, J. – Dudková, V.*: Hrobový nález vzácného denáru Boleslava III. C 205 ve Starém Plzenci (okr. Plzeň-město). *Numismatický sborník* 29/2 (2015), 248–254.
59. et *Vích, D.*: Nález denáru Vratislava II. u obce Luže (okr. Chrudim). *Numismatický sborník* 29/2 (2015), 257–260.

2017

60. Pokus o rekonstrukci nálezu denárů z konce 10. století z okolí Ústí n. Labem (z rukopisných poznámek E. Fialy). *Numismatické listy* 72, 26–28.
61. et *Hus, M.*: Sběrka raně středověkých mincí Západočeského muzea v Plzni. Díl II. České a moravské denáry z druhé poloviny 11. a počátku 12. století. *Numismatický sborník* 31/2, 193–251.

2018

62. Nález denárů Břetislava I. na Levém Hradci (okres Praha-západ) v roce 1889. *Numismatický sborník* 32/2, 139–154.
63. et *Vích, D.*: Nálezy jednotlivých „ztrátových“ raně středověkých mincí z hradiště Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí). *Numismatický sborník* 32/1, 26–53.

2019

64. Nález českých denárů z počátku 11. století – Dětenice 1769. In: *Mašek, M. – Petráň, Z. – Lutovský, M.* (red.): Příběhy starých mincí. Praha, 86–96.

2020

65. Hromadný nález denárů z konce 10. století z Chýště (okr. Pardubice) / Denier hoard dating back to the end of the 10th century and found in Chýšť (Pardubice district). *Monumenta Numismatica* 4. Praha – Pardubice.
66. The Bohemian finds of imitative coins with the inscription •VIDV. *Wiadomości Numizmatyczne* 64, 227–239.
67. Nález saského křížového denáru z 2. poloviny 10. století v Týnci nad Labem (okr. Kolín). *Numismatický sborník* 34/1, 118–120.
68. Nálezy denárů z 11.–13. století objevené pomocí detektorů kovů (III.). *Numismatický sborník* 33/2, 139–158.
69. Nálezy mincí z 12. a 13. století z areálu raně středověkého sídliště v Opolánkách (okr. Nymburk). *Numismatický sborník* 33/2, 165–172.
70. Eduard Fiala (1855–1924). *Numismatický časopis* 2020/3–4, 30–33.
71. et *Hus, M.*: Sběrka raně středověkých mincí Západočeského muzea v Plzni. Díl III. České a moravské denáry z 12. století. *Numismatický sborník* 34/2, 181–252.
72. et *Hus, M.*: Dva nálezy raně středověkých českých mincí v okrese Plzeň-sever. *Numismatický sborník* 33/2, 228–230.
73. et *Rapouch, K. – Selucká, A.*: Rekonzervace souboru denárů Boleslava II. *Forum pro konzervátory – restaurátory* 10/1, 2–7.
74. et *Starec, P.*: Raně středověká mincovní falza z archeologického výzkumu v Husově ulici v Praze v roce 1992. *Archaeologica Pragensia* 24, 231–236.

2021

75. et *Videman, J.*: Počátky českého mincovnictví / The Beginnings of the Bohemian Coinage. *Monumenta numismatica* 5. Praha.
76. Hromadné nálezy denárů Břetislava I. malého střížku z Otrub a okolí Plzně (z rukopisných poznámek Emanuela Mikše). *Numismatický časopis* 2021/5–6, 4–8.

Jiří Militký

KELTSKÉ MINCE S NÁPÍSEM LATVMARVS PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ BRATISLAVSKÝCH TETRADRACHEM SKUPINY BIATEC

Jiří MILITKÝ

Abstract – Celtic coins with the inscription LATVMARVS. Contribution to knowledge of the Bratislava tetradrachms of the Biatec group.

The principal aim of this contribution is to draw attention to the new reading of the legend on the LATVMARVS tetradrachm issued in Bratislava. The coin has been known for a long time but its legend was being read 'IANTVMARVS'. The name LATVMARVS corresponds with the recently published new tetradrachm type with the legend LATTV.

 Celtic coins, Bratislava, oppidum, LATVMARVS, LATTV, tetradrachm

Úvod

V posledních letech se keltské numismatice ve střední Evropě věnuje značná pozornost. Předmětem opakovaného zájmu je také problematika keltských ražeb produkovaných v závěrečné fázi doby laténské na bratislavském oppidu. V nedávné době byl revidován a nově zpracován také jeden z nejdůležitějších pokladů obsahující bratislavské mince – Deutsch Jahndorf (*Militký – Torbágyi 2021*). V rámci zpracování tohoto jedinečného souboru se podařilo mj. prokázat, že u jednoho z dlouhodobě známých typů tetradrachem byl nápis na rubní straně čten nesprávně jako „IANTVMARVS“. Ačkoliv již byla tato skutečnost publikována (*Militký – Torbágyi 2021*, 255–256, č. 100–103, obr. 4f:100–103), je vhodné se k tomu tomuto mimořádně zajímavému objevu ještě jednou vrátit.

Keltské mincovnictví bratislavského oppida a jeho nominály

Problematicke bratislavských mincí skupiny Biatec, typu Simmering a do jisté míry i zlatým nominálům, byla dlouhodobě věnována značná pozornost (např. *Kupido 1866; Kenner 1880; 1895; Eisner 1925; Paulsen 1933*, 74–127, Taf. 28–43; *Ondrouch 1958; Castelin 1965*, 15–16; *Kolníková 1991*). Autorem základní typologické práce je R. Göbl (*1994*). Zatímco jeho typologie je velice precizní, jeho chronologické schéma je pouze hypotetickým konstruktem, který nelze považovat za příliš reálný (*Göbl 1994*, 13–25).

V posledních letech se bratislavské mincovnictví stalo opět předmětem intenzivního zájmu několika badatelů, zvláště v souvislosti s novými nálezy (např. *Fröhlich 2011; Ruske 2011b; Kolníková 2012; Čambal – Budaj 2009; Budaj – Čambal 2013a; 2013b; Militký 2013a; 2013b; 2014; Musilová – Barta – Herucová /eds./ 2014; Militký 2015b*, 89–91; *Musilová – Kolníková – Hložek 2015; Röttger 2015; Budaj – Čambal 2016; Kolníková – Bakos – Paudiš 2018*, 157–159; *Vrtel – Mareta 2018; Militký 2020*, 313–318, obr. 9.9; *Röttger 2020*). Nепublikována zatím zůstala databáze tetradrachem skupiny Biatec a zlatých nominálů, mapující všechny doložitelné exempláře (*Röttger 2019*). Komplexně bylo nejnověji bratislavské mincovnictví zhodnoceno v rámci publikace pokladu z Deutsch Jahndorfu (*Militký – Torbágyi 2021*) a také v rámci nově podchyceného pokladu z Potzneusiedlu (*Militký – Karwowski 2020*).

Pro pochopení celého mincovního systému jsou nálezy těchto mincí klíčové. Je zřejmé, že centrem jejich produkce bylo oppidum na území dnešní Bratislavy (např. *Pieta 2008*, 111; *Kolníková 2012*, 206–213). Kromě řady jednotlivě objevených mincí odtud známe již nejméně osm, snad i devět, hromadných nálezů, ve kterých byly mince skupiny Biatec zastoupeny (*Ondrouch 1964*, 44–46, č. 61–66; *Kolníková 1991*, 23–27; *Militký 2004*; *Kolníková 2012*, 215). Toto oppidum, jehož osídlená plocha činila přibližně 98 ha (*Vrtel 2011*, 265, obr. 1), je dnes poznáno prostřednictvím četných archeologických výzkumů (k lokalitě např. *Pieta – Zachar 1993*; *Čambal 2004*; *Pieta 2008*, 111; *Šedivý – Štefanovičová /eds./ 2012*, 161–190). V roce 2009 se na hradním návrší, původní akropoli oppida, podařilo prokázat existenci zděné architektury po římském způsobu (*Šedivý – Štefanovičová /eds./ 2012*, 197–205; *Musilová – Barta – Herucová /eds./ 2014*; *Musilová – Kolníková – Hložek 2015*). Z interiéru stavby I pochází zatím poslední depot mincí, který kromě stříbrných mincí skupiny Biatec a typu Simmering obsahoval především zlaté statéry (*Musilová – Kolníková – Hložek 2015*, 253–256, obr. 13). Tento depot s vysokou pravděpodobností dokládá, že římské stavby pocházejí z období, kdy byly na lokalitě produkovány ražby skupiny Biatec a typu Simmering. Jako velice důležité se jeví již zmíněná zpracování depotů z Deutsch Jahrndorfu (*Militký – Torbágyi 2021*) a z Potzneusiedlu (*Militký – Karwowski 2020*), které patří mezi nejvýznamnější soubory svého druhu a jejichž analýza přinesla mnoho nových poznatků, zvláště, pokud jde o zlaté nominály.

Při snaze o charakteristiku bratislavského mincovnictví je především třeba zdůraznit, že i na této lokalitě existoval peněžní systém tvořený zlatými a stříbrnými nominály. Existence mincovních systémů založených na zlatu a stříbru je v oblasti koridoru Jantarové stezky, podobně jako v Čechách, zřetelná již od období okolo poloviny 3. století před Kristem (*Militký 2015b*, 71–77; 2019).

Mincovní systém produkováný na bratislavském oppidu sestává z několika zlatých a stříbrných nominálů, které v rámci relativně-chronologického systému K. Castelina (*1965*, 15–16) patří do úseku ražby D, tedy nejmladší fáze keltské mincovní produkce ve střední Evropě. Zlaté nominály, přímo navazující na produkci zlatých mincí v Čechách, reprezentují mušlové beznápisové a také statéry se jménem BIATEC (*Militký – Torbágyi 2021*, 274–275, 277, tab. 4:1–18; obr. 7:1–17), a to včetně jejich jen omezeně produkovaných dílů – 1/3statérů a 1/8statérů bez nápisů i se zkratkami jména BIAT. Z depotu na akropoli bratislavského oppida pocházejí také čtyři statéry se jménem NONNOS (*Musilová – Kolníková – Hložek 2015*, 255, č. 10–13, obr. 13:10–13). Obsáhlá analýza a nová typologie bratislavských zlatých ražeb byla zveřejněna v rámci zpracování depotu z Deutsch Jahrndorfu (*Militký – Torbágyi 2021*, obr. 4a–c, 7a–b).

Nápisy BIATEC a NONNOS na zlatých nominálech mají obrovský interpretační význam, neboť umožňují jednoznačné propojení se stříbrnými ražbami skupiny Biatec a typu Simmering. Zvláště prostřednictvím pokladů z Deutsch Jahrndorfu (1855) a Bratislavy (2009) máme intenzivní doklady paralelní produkce beznápisových mušlových statérů v řadě typů a také jejich dílů. Úlohu těchto „anonymních“ ražeb osvětluje opět především poklad Deutsch Jahrndorf (*Militký – Torbágyi 2021*, obr. 4a:1–10, 4b:11–18). Z hlediska chronologických vztahů je nesmírně důležité, že beznápisové statéry jsou úzce provázány se závěrečným horizontem na oppidu Stradonice a principiálně podobné varianty byly ve stejné době raženy i na českém území (*Militký 2015a*, 49).

Nejvýraznějším typem mincí ražených v Bratislavě jsou bezesporu stříbrné tetradrachmy skupiny Biatec. Podle terminologie R. Göbla (*1994*) jde o hexadrachmy – jeho terminologie byla pak akceptována v řadě dalších prací (*Kostial 2003*, č. 61–87; *Militký 2004*; *2013a*; *2013b*; *2015a*). Je nutno konstatovat, že slovenské numismatické bádání (V. Ondrouch, E. Kolníková) nebo B. Ziegeus (*2010*) kontinuálně označovali tyto ražby jako tetradrachmy a k této terminologii se zpět přiklonil i autor tohoto příspěvku (*Militký – Torbágyi 2021*). Je totiž zřejmé, že jde skutečně o tetradrachmy s tradičním attickým standardem (17,26 g). Bratislavské tetradrachmy se hmotnostně koncentrují nejvíce lehce nad 17 g. Ve střední Evropě jde ovšem v rámci keltského mincovnictví o mince nemající období, a to jak z hlediska použitého nominálu, tak ikonografie a epigrafiky. Hmotnostní standard v Bratislavě ovšem neražených drachem odpovídá hodnotě 4,315 g a půldrachem (hemidrachem) pak 2,15 g, což ideálně koresponduje s hmotnostmi mincí typu Simmering (*Paulsen 1933*, Taf. 36–42, 43:971–978; *Göbl 1994*, Taf. 8:23–33).¹ Název těchto ražeb je odvozen podle jejich zastoupení v depotu Wien-Simmering (*Kenner 1880*; *1895*; *Paulsen 1933*, 117–119; *Ruske 2011a*, 71, č. V27).

1 V dosavadní literatuře jsou často mince typu Simmering označovány jako drachmy (např. *Kostial 2003*, č. 849–868; *Ziegeus 2010*, č. 493–494; *Militký 2015a*, 119–123; *Musilová – Kolníková – Hložek 2015*, 256).

V době produkce tetradrachem skupiny Biatec byl tradiční attický standard používán pro athénské tetradrachmy tzv. nového stylu (*Thompson 1961*) nebo pro tetradrachmy ostrova Thasos (*Prokopov 2006*) a jejich barbarizované napodobeniny (*Lukanc 1996*), které mají hmotnosti zpravidla pod 17 g. Lokální přítomnost napodobenin tetradrachem typu Thasos dokládá zastoupení dvou exemplářů v depotu Reca (*Paulsen 1933*, 107–109, Taf. A:17–18; *Ondrouch 1964*, 42, č. 57, 52, č. 91 a 68, č. 133). Je velmi zajímavé, že v Bratislavě byly zvoleny zcela specifické tetradrachmy s attickým standardem a nikoliv výrazně lehčí 14 až 10 gramové tetradrachmy produkované v Panonii, v Noriku či v oblasti Taurisků. Dominantní produkce hrubých stříbrných mincí v Bratislavě zároveň reflektuje „stříbrnou zónu“ východoketského mincovnictví (*Militký – Karwowski 2013*, 29–30).

Nejnápadnější stránkou těchto ražeb jsou latinkou psaná osobní jména umístěna zpravidla na rubní straně (tab. 1) – AINORIX, BIATEC, BVSSV, BVSSVMARVS, COBROVOMARVS, COISA, COVIOMARVS, COVNOS, DEVIL, EVOIVRIX, FARIARIX, MACCIVS, NONNOS, TITTO (*Göbl 1994*, Taf. 1) a nově i LATTV (*Militký 2013b*, 162, č. 21–22, obr. 1c:21–22; *2014*). Kromě toho známe také jednu anonymní tetradrachmu bez nápisu (*Göbl 1994*, var. XVI/1-17). Ch. Röttger (*2013*) v nedávné době zveřejnil nová čtení jmen DEVIL jako DEVII, FARIARIX jako FAPIARIX a EVOIVRIX jako zrcadlově otočenou formu jména FARIARIX nebo FAPIARIX. Tyto reinterpretace nápisů jsou jistě zajímavé, ale nikoliv jisté. Do kategorie reinterpretovaných jmen nyní nově patří i IANTVMARVS, který se, jak bude ukázáno dále v textu, podařilo s jistotou identifikovat jako LATVMARVS. Detailní analýza většiny existujících variant tetradrachem skupiny Biatec je nově publikována v rámci rozboru depotu Deutsch Jahrndorf (*Militký – Torbágyi 2021*).

Tab. 1. Tetradrachmy skupiny Biatec – doložená jména a varianty kombinací razidel (*Göbl 1994*; *Röttger 2019*); Σ = počty doložených exemplářů (podle *Röttger 2019*).

Jména	varianta	Σ	Jména	varianta	Σ
AINORIX	I/1-26	25	COVIOMARVS	VII/1-23	7
BIATEC	II/1 (1)A-1A	1	COVNOS	VIII/1-15	5
BIATEC	II/1 (1)B-1B	92	DEVIL (or DEVII)	IX/1-16	40
BIATEC	II/1 (1)B-1C	166	DEVIL (or DEVII)	IX/1-20	40
BIATEC	II/1 (2/1)-2	19	EVOIVRIX (or FAPIARIX)	X/1-19	10
BIATEC	II/1 (2/2)-3	94	EVOIVRIX (or FAPIARIX)	X/2-19	20
BIATEC	II/1 (3)-4	105	FARIARIX (or FAPIARIX)	XI/1-27	24
BIATEC	II/1 (4)-5	13	LATVMARVS (IANTVMARVS)	XII/1-14	46
BIATEC	II/2 (1)-5	3	LATTV	XVII/1-31	8
BIATEC	II/2 (2)A-6A	1	MACCIVS	XIII/1-22	3
BIATEC	II/2 (2)B-6B	86	NONNOS	XIV/1A-8	110
BIATEC	II/3-12	73	NONNOS	XIV/1B-9	122
BIATEC	II/4-3	7	NONNOS	XIV/1B-10	2
BIATEC	II/4-7	92	NONNOS	XIV/1C-10	97
BIATEC	II/5-12	1	NONNOS	XIV/3-11	36
BVSSVMARVS	III/1-24	10	(NONNOS)	XIV/2 (1)-13	201
BVSV	IV/1-28	64	TITTO	XV/1-25	28
COBROVOMARVS	V/1-18	30	Anonym	XVI/1-17	10
COISA	VI/1-21	20	BVSSVMARVS+TITTO	III/1 + XV/1	2

Přítomnost nápisů provedených latinským písmem je jedinečným důkazem o výrazném ovlivnění elit produkujících mince v Bratislavě římským pozdně republikánským prostředím. Tato skutečnost získala v kontextu nových nálezů keltsko-římských architektur na akropoli bratislavského oppida zcela novou dimenzi (např. *Musilová – Kolníková – Hložek 2015*). S analogickým jevem se v rámci keltského mincovnictví setkáváme v Noriku, jehož centrem bylo oppidum Magdalensberg s lokální mincovní produkcí (*Krmnicek 2010*) i s existencí římských zděných staveb v kontextu pozdní doby laténské. Je pravděpodobné, že především na této lokalitě byla ražena řada typů stříbrných tetradrachem s latinkou psanými nápisy ADNAMATI, ATTA, BOIO, COPPO, COPO, COGESTLVS, CONGES.A, ECCAIO, ECCAIOS, EC/EICCAIO, ELVIOMAR, ESCINGOMA, NEMET, SVICCA,

TINCO a VOKK (Göbl 1973, 83–97, Taf. 1–18). Magdalensberg byl již v době před římskou okupací Norika v roce 15 před Kristem, kdy se Norikum stalo klientským královstvím Římanů, pod silným římským vlivem. Chronologie norického mincovnictví je dnes značně komplikované téma, ale určitě existovalo i v době existence bratislavského oppida. Je tedy zřejmé, že použití písma na mincích je jedním z významných projevů římské kulturní infiltrace do keltského prostředí na středním Dunaji.

Ikonografická podoba tetradrachem skupiny Biatec je v rámci keltského mincovnictví zcela jedinečná. Několik z těchto ražeb má jednoznačně identifikovatelné předlohy v římských republikánských denárech z rozmezí let 80/71 až 46 před Kristem (Göbl 1994, 13–21; Kolníková 2012, 208; Militký 2013b, 167, tab. 1; Militký – Torbágyi 2021, 263, tab. 2). Jde tedy o nejpřesnější *post quem* datovatelné středoevropské keltské mince – začátek jejich ražby předpokládáme nejspíše někdy v průběhu 60. let 1. století před Kristem (tab. 2). Napodobování republikánských mincí souvisí také s otázkou jejich archeologické doložitelnosti v Bratislavě. Podle E. Kolníkové (Musilová – Kolníková – Hložek 2015, 278, tab. 6) pochází z území města celkem devět denárů a dva bronzové nominály. Zcela zásadní je však objev dvou denárů přímo na podlaze římské stavby II na akropoli bratislavského oppida – jde o denár typu RRC č. 237/1a z roku 136 před Kristem a RRC č. 387/1 z roku 77 před Kristem (Resutík 2016, 113–114). Mladší z mincí je důležitou datační oporou *post quem* pro stavbu II, ve které byla rovněž nalezena kolekce 16 hemidrachem typu Simmering společně s dalšími keltskými ražbami, a to opět v podlahové úrovni uvedeného objektu (Resutík 2016, 113; Resutík – Kolníková 2020).

Tab. 2. Římské republikánské denáry jako předlohy mincí skupiny Biatec.

	Göbl 1994	Post quem	Předloha
COISA	VI/1	80/71 př. K.	av.: RRC 381/1a nebo 401/1
BIATEC	II/1 (1, 2/1–2, 3, 4), II/2 (1–2), II/3	70 př. K.	av.: RRC 403/1
COBROVOMARVS	V/1	70/46 př. K.	av.: RRC 403/1 nebo 463/1a–b
BVSSVMARVS	III/1	79/68 př. K.	av.: RRC 383/1a nebo 407/1
BVSV	IV/1	79/68 př. K.	av.: RRC 383/1a nebo 407/1
NONNOS	XIV/1A–C	66 př. K.	av.: RRC 410/1
BIATEC	II/6–29	68 př. K.	rv.: RRC 407/1 nebo 407/2
BIATEC	II/6–29	46 př. K.	av.: RRC 464/1

Řada motivů na tetradrachmách skupiny Biatec je specificky keltská, nemající nikde obdoby (např. Kolníková 2012, 208–209). Jde o jedinečné ukázky výjevů ze složité keltské mytologie, kterým však zároveň příliš nerozumíme. Z nálezového fondu je zřejmé, že nejintenzivněji byly raženy mince se jménem BIATEC a NONNOS. Není ovšem vůbec jasné, jestli byly mince se stejnými jmény raženy v jednom horizontu nebo opakovaně s přestávkami, kdy v mezičase byly produkovány mince s jinými jmény. Zdá se, že druhá možnost je pravděpodobnější.

Jak již bylo řečeno, ikonografie tetradrachem skupiny Biatec je natolik specifická, že jenom díky existenci zlatých statérů a jejich dílů s nápisy, lze tyto mince spojovat s bójským mincovním systémem. Ne náhodou se v některých starších sbírkových katalozích objevují tetradrachmy skupiny Biatec i hemidrachmy typu Simmering v kontextu východokeltského mincovnictví (naposledy: Allen 1987, 37–40, 65, 74–76, č. 162–165, 241–251, S164–165, S235–242).

Velmi složitá je i interpretace jmen na mincích – nevíme, jestli jde o jména skutečných vládců či vysoce postavených a periodicky volených osob z aristokratického prostředí. Možnost, že jde o královská jména naznačují koncovky *-rix*: Ainorix, Evoivrix (nebo Fapiarix) a Fariarix (nebo Fapiarix), koncovky *-marvs*: Bvssvmarvs, Cobrovomarvs, Coviomarvs a Latumarvs znamenají „velký“ (Kolníková 2012, 207). Proti „královskému“ původu jmen stojí interpretace, podle které jde o jména volených osob, podobně jak je známe v Galii (Kolníková 1991, 36; Fröhlich 2011, 14–19; Kolníková 2012, 212). S touto možností se lze ztotožnit do té míry, že jde o volené osoby z aristokratického prostředí. Naopak představa, že jde pouze o volené mincovní úředníky, podobně jako v republikánském Římě, je zřejmě jen málo reálná.

Bratislavský mincovní systém zahrnuje také další nominály. Zřejmě minoritní byla produkce zvláštních nominálů odpovídajících třem hemidrachmám typu Simmering (1 1/2 drachma) se jmény BIATEC a NONNOS. Tyto mince známe pouze jako jednotlivé exempláře (Paulsen 1933, Taf. 35:829–830; Göbl 1994, Var. II/6–29 a XIV/2 1/2–30; Kolníková 1995), zcela zatím chybí v hromadných nálezech

a jejich úloze v rámci peněžního systému nerozumíme. Důležitý je ovšem fakt, že typ s nápisem BI-ATEC (Göbl 1994, Typ II/6-29) napodobuje římské republikánské denáry typu RRC č. 407/1 nebo 407/2 (rub) a RRC č. 464/1 (líc) ražené v letech 68 a 46 před Kristem. Jde tedy o nejmladší *post quem* datovanou bratislavskou ražbu, která musela vzniknout nejdříve v roce 46 před Kristem (tab. 2).²

Velice intenzivní byla produkce hemidrachem typu Simmering.³ Jde o ražby s hmotností v rozmezí 2 až 2,4 g, ražené v řadě variant mnoha razidly. Na líci jsou různé variace vavřínového věnce nebo motivu v podobě písmene Y lemovaného kroužky. Na rubu se vždy vyskytuje motiv koně ve skoku doleva a s různými kombinacemi kuličkovitých závěšků pod břichem. Nejdůležitějším rozlišovacím prvkem jsou ovšem symboly nad koněm – pták, prázdný kroužek, kroužek s křížem nebo kuličkou, roseta tvořená kuličkami, kulička s jemnými krátkými paprsky a půlměsíc (Paulsen 1933, Taf. C:1–21). Typologie těchto mincí byla v literatuře dosud zpracována jen částečně (Kolníková 1991, 82, obr. 17–24; Göbl 1994, Taf. 8:23–33). Zcela novou typologii až do úrovně kombinací razidel vytvořil v rámci své databáze Ch. Röttger (2019) – zatím však nebyla publikována. Ačkoliv je ikonografie drachem typu Simmering oproti tetradrachmám skupiny Biatec zcela odlišná, lze je s nimi bezpečně provázat. Kromě častého společného výskytu v depotech je na rubu jedné varianty hemidrachmy také nápis NONN (Paulsen 1933, Taf. 36:831–841; Göbl 1994, Taf. 8:28; Budaj – Čambal 2013b), což je nepochybně zkratka jména NONNOS. U této varianty je kůň stojící na zadních nohách orientovaný doprava. Náznak nápisu v podobě písmen „IP“ vidíme také na další vzácné variantě hemidrachmy (Paulsen 1933, Taf. 36:842; Göbl 1994, Taf. 8:29). Tuto ražbu však zatím neumíme spojit s žádným jménem známým z tetradrachem. Pro synchronizaci ražby typu Simmering a tetradrachem skupiny Biatec, je důležitý jejich společný výskyt ve velkých pokladech – např. Reca 1905 (Paulsen 1933, 107–109; Ondrouch 1964, 42, č. 57, 52, č. 91 a 68, č. 133) či Bratislava 1923 (Eisner 1925; Paulsen 1933, 104–105; Ondrouch 1964, 45, č. 63). O jejich vnitřní chronologii víme zatím jen málo. Z hlediska chronologie je však zásadní jejich společný výskyt v bratislavském depotu z roku 2009 (Musilová – Kolníková – Hložek 2015, 256, č. 20–22, obr. 13:20–22) a také přítomnost 16 exemplářů z podlahové úrovně římské stavby II na akropoli bratislavského oppida (Resutík 2016, 113). Hemidrachmy typu Simmering známe také z mnoha jednotlivých nálezů.

Součástí bratislavského měnového systému tvoří také oboly typu Karlstein, které představovaly nejdrobnější nominál v rámci celého měnového systému. Jde o mince s hladkým lícem bez obrazu a motivem koně na rubu (nejčastěji orientovaného doleva). Oboly typu Karlstein známe z řady jednotlivých nálezů v areálu oppida (Kolníková – Kovár 2010, 70, obr. 1:5–10; Musilová – Kolníková – Hložek 2015, 276, tab. 5) a hromadný nález, resp. obsah měšce s ražbami tohoto typu pochází z archeologického výzkumu na hradním nádvoří (Vrtel 2011, 268, obr. 6–7; Lesák 2016, 120). Mince typu Karlstein byly poprvé zaregistrovány na sídlišti Karlstein poblíž Salcburku, kde byl v roce 1905 objeven depot obsahující 54 kusů těchto ražeb společně se dvěma oboly typu Magdalensberg (Kellner 1990, 181–183, č. 2002–2067, Taf. 51–52). S ohledem na místo nálezu byl tento typ dlouhou dobu považován za západonorický (Göbl 1973, Taf. 44:N; Kellner 1990, 181). Tento názor převzala i E. Kolníková při publikaci norických mincí z areálu oppida Bratislava (Kolníková 1996, 34–38). Již tehdy se ovšem stále více ukazoval zjevný rozpor. „Norické“ mince typu Karlstein se totiž v Bratislavě vyskytovaly jako jednotlivé exempláře nápadně často oproti skutečně západonorickým ražbám doloženým prakticky pouze z jediného depotu (Kolníková 1996, 10–11, 15–16). Při publikaci depotu obolů typu Karlstein z oppida Trenčianské Bohuslavice byl již jejich bójský původ zřejmý (Kolníková 1998, 25–27). E. Kolníková dnes předpokládá jejich ražbu až na samém konci existence bratislavského oppida, tedy od 40. let 1. století před Kristem (Kolníková – Bakos – Paudítš 2018, 159). Tato představa je v naprostém rozporu s komplexním pohledem na ucelený měnový systém bratislavského oppida i na skutečnost, že se tyto ražby vyskytují jako ztrátové ražby po celé lokalitě (Musilová – Kolníková – Hložek 2015, 276, tab. 5; Kolníková – Bakos – Paudítš 2018, 183).⁴ Z hlediska chronologie je důležitý jejich výskyt na českých lokalitách horizontu LT D, kde jsou označovány jako typ C (Stradonice / Karlstein). Z publikovaných souborů lze jmenovat Stradonice, odkud je podchyceno 19 skupin a celkem 127 variant (Militký 2015a, 84–88, 109–114,

2 Také předloha tetradrachmy s nápisem COBROVOMARVS vznikla v roce 70 nebo 46 BC (tab. 2).

3 Název podle depotu z Wien-Simmering (Kenner 1895; Paulsen 1933, 117–119; Ruske 2011a, 71, č. V27), odkrytém roku 1880. Zde byly hemidrachmy typu Simmering zastoupeny 262 kusy společně s 29 tetradrachmami skupiny Biatec.

4 Relativně malý počet ztrátových exemplářů je výrazně ovlivněn skutečností, že areál oppida je dnes zcela zastavěn městskou zástavbou a nelze zde tedy provádět povrchové průzkumy s detektory kovů.

462–549, č. 1426–2055, TAB. 28–33), Kolo u Týnce nad Labem (*Militký – Beneš 2016*, 245–247, 258, č. 43–62) či Žehuň (*Militký 2018*, 200, 219–220, č. 127–138). Prostřednictvím českého materiálu je dobře zřetelný kontinuální přechod od obolů typu B (Stradonice) k typu C (Stradonice / Karlstein). Dobu jejich produkce v Čechách lze datovat zhruba do období 80./60.–40./20 před Kristem (*Militký 2015a*, 84). Oboly typu Karlstein známe také z území Moravy, především z oppida Staré Hradisko (*Militký 2015a*, 84). Početný výskyt obolů typu Karlstein je doložen také na slovenském oppidu Trenčinské Bohuslavice (*Kolníková 1998*, 25–27) a rakouském Oberleisebergu (*Militký 2011*, 1198). Archeologicko-numismatický kontext podunajských lokalit s výskytem obolů typu Karlstein umožňuje jejich datování do horizontu LT D1b–D2, tedy podobně jako v Čechách. Plošný výskyt typu Karlstein na centrálních lokalitách se nápadně kryje s rozšířením bójského mincovnictví. V případě oppida Bratislava pak oboly typu Karlstein, společně se zlatými nominály, reprezentují jasně identifikovatelnou bójskou složku tamního mincovního systému. Lze je spojit s nejmladší fází bójského mincovnictví (LT D1b–D2) a datovat do průběhu 1. a především 2. třetiny 1. století před Kristem (např. *Militký 2013a*, 108; *2015a*, 84).

Chronologie mincovního systému bratislavského oppida

Složitou problematiku představuje chronologie bratislavských mincí. Ta vychází z archeologického kontextu, datací *post quem* některých variant tetradrachem skupiny Biatec napodobujících římské republikánské předlohy (tab. 2) a také z relativně-chronologických vztahů mezi jednotlivými emisemi. Je paradoxem, že ačkoliv jde o jedny z nejlépe datovatelných keltských mincí ve střední Evropě, není pohled na jejich datování vůbec jednotný.

Doposud nejkompexnější pohled přinesla práce R. Göbla (*1994*), který v rámci typologické analýzy tetradrachem skupiny Biatec vypracoval také velice detailní a přesnou chronologii jednotlivých emisí, které roztřídil do 15 horizontů a pokusil se je datovat prakticky s přesností jednoho roku v rozmezí let 51–41 před Kristem (*Göbl 1994*, 27–33, Taf. 14). Konec produkce R. Göbl spojuje s úpadkem bratislavského oppida v důsledku války a porážky s Dáky v roce 41 před Kristem (*Göbl 1994*, 37–45). Jeho absolutní datování i náplně jednotlivých horizontů však nelze považovat za reálné – jde o čistě hypotetický typologicko-chronologický konstrukt. Nejistá je i jeho předpokládaná relativně-chronologická následnost jednotlivých typů.

V nedávné době zveřejnil nový chronologický koncept bratislavského mincovnictví Ch. Röttger (*2015*). Podle této práce reprezentuje mincovnictví šest fází, datovaných do rozmezí let asi 40–asi 9 před Kristem. Ke každé fázi přiřadil tento autor konkrétní varianty (*Röttger 2015*, 203–207). Hlavní oporou jeho velmi pozdního chronologického schématu je předpokládaná skutečnost, že předlohami tetradrachem s hlavami pozdně republikánského charakteru jsou ražby císaře Augusta (27 před Kristem–14 po Kristu). Další ze jmenovaných dokladů údajně pozdní chronologie je výskyt stejného rubního motivu na dvou tetradrachmách s nápisem BIATEC (*Göbl 1994*, Var. II/3-12 a II/5-12) a na britské bronzové minci s nápisem VER (*Röttger 2015*, obr. 7). Tato ražba je datována do let asi 25 před Kristem až 10 po Kristu (*Cottam – de Jersey – Rudd – Sills 2010*, 131, č. ABC 2676). Shoda je zjevná, avšak spíše lze považovat za pravděpodobné, že předlohou uvedené anglické ražby byly právě bratislavské mince. Dataci většiny variant bratislavské mincovní produkce do průběhu vlády císaře Augusta (*Röttger 2015*, 204–206) lze z řady důvodů důrazně odmítnout.

Takto pozdní chronologie je v rozporu s dlouhodobě precizovanou archeologickou chronologií celé lokality, která bývá zpravidla datována do rozmezí 2. a 3. čtvrtiny 1. století před Kristem. Tomuto schématu odpovídá také chronologie importovaných římských amfor (*Kysela – Olmer 2014*, 184) či skla (*Musilová 2012*, 369, 371), pocházejících z interiérů římských staveb na akropoli oppida. Tyto kategorie nálezů naznačují datování vzniku římských staveb ještě před 40. léta 1. století před Kristem. Proti dataci s dominancí augustovského horizontu stojí také naprostá absence Augustových mincí či eraviských napodobenin republikánských denárů (k mincovnictví např. *Torbágyi 1984*; *Haupt – Nick 1997*; *Kolníková 2005*) v areálu bratislavského oppida (*Musilová – Kolníková – Hložek 2015*, 278, tab. 6). V protikladu k bratislavskému oppidu je spektrum mincovních nálezů pocházejících z nedalekého výšinného sídliště Děvín. Na této lokalitě, kde o římské vojenské přítomnosti v Augustově době není pochyb (*Harmadyová 2012*, 271–272), známe depot eraviských napodobenin republikánských denárů uložený v keramické nádobě (*Plachá – Fiala 1998*) a pochází odtud celkem 19 ražeb císaře

Augusta (*Musilová – Kolníková – Hložek 2015*, 278, tab. 6). Navíc lze s jistotou konstatovat, že eraviské napodobeniny římských republikánských denárů, a samozřejmě ani Augustovy mince, neznáme z žádného naddunajského oppida. Zdá se tedy, že jde o dva chronologicky odlišné horizonty:

- **prvý reprezentuje mincovní systém zlatých a stříbrných mincí ražených na bratislavském oppidu,**
- **druhý reprezentují eraviské napodobeniny římských republikánských denárů s dominancí produkce a nálezového výskytu v augustovském horizontu.**⁵

Z podstaty existence obou uvedených numismatických horizontů vyplývá, že tetradrachmy skupiny Biatec nemohou napodobovat Augustovy mince, neboť jsou starší. Tomuto schématu také odpovídá výpověď archeologických pramenů. Objektivně jediné spolehlivé datace mincí skupiny Biatec umožňují data *post quem* podle římských republikánských denárů (tab. 2), přičemž nejmladší předloha byla ražena v roce 46 před Kristem (*Göbl 1994*, 14, Var. II/6-29).

Za stávajícího stavu poznání lze tedy počátek ražby tetradrachem i celého měnového systému v Bratislavě nejspíše datovat do průběhu 60. let 1. století před Kristem. Konec bratislavského mincovnictví spadá, podle chronologie R. Göbla (*1994*, 37–45), na závěr 40. let 1. století před Kristem, kdy měli být Bójové a Tauriskové zdecimováni dáckým králem Burebistou (*Dobesch 1994; 1995; Pieta 2008*, 45, 50). Tato událost měla být i příčinou ukončení mincovní činnosti na bratislavském oppidu. Stejný chronologický koncept nastínila i E. Kolníková (*1991*, 51–53; *2012*, 215). V nedávné době se pokusil J. Fröhlich (*2011*, 19–20) prokázat, že přinejmenším velmi atypický statér se jménem DEVIL mohl vzniknout až v raně augustovském období – jde však o minci zcela odlišnou, zcela se vymykající jiným mušlovým statérům. Chronologie této ražby je značně nejistá a především nelze doložit, že jde skutečně o minci vzniklou v Bratislavě. Jestli produkce mincí skupiny Biatec tedy přetrvala do 30. let 1. století před Kristem, není jasné. Stále více indicií ovšem naznačuje, že období okolo roku 40 před Kristem zřejmě není okamžikem zániku lokality a nelze tak vyloučit, že ražba (?) nebo alespoň oběh bratislavských mincí souvisí zřejmě i s obdobím 30. let 1. století před Kristem. Tomu by mohl odpovídat i doprovodný nálezy spony typu Almgren (*1923*) 238 objevený údajně společně s bratislavskými ražbami na Děvinské Kobyle u Bratislavy (*Budaj – Čambal 2016*, 275–277, obr. 4). Oběh tetradrachem skupiny Biatec na přelomu 40. a 30. let 1. století před Kristem dokládá depot Gerlitzten (*Paulsen 1933*, 123–124; *Ruske 2011a*, 63, č. V6), kde kromě bratislavských a norických tetradrachem zde byl zastoupen také římský republikánský kvinár typu RRC č. 489/3 z roku 43–42 před Kristem, ražený v oblasti Transalpina nebo Cisalpina. Skutečnost, že mince byla ražena v přialpských oblastech může odrážet její nedlouhý čas oběhu. Ačkoliv bylo v depotu zastoupeno pouze 19 bratislavských tetradrachem, jde o dosti početné spektrum variant (BIATEC: *Göbl 1994*, Var. II/1 (1)B-1B, II/1 (1)B-1C, II/1 (2/2)-3, II/3-12, II/4-3, II/4-7; DEVIL: *Göbl 1994*, Var. IX/1-20; NONNOS: Var. XIV/1A-8, XIV/1B-9, XIV/1C-10, XIV/2 (1)-13), které byly velmi pravděpodobně raženy před rokem 43–42 před Kristem. Jde tak o další velmi důležitou oporu datování celého mincovního systému. Lze tedy shrnout, že datace bratislavského mincovního systému spadá do 60 až 40., případně i 30. let 1. století před Kristem.

Specifickou problematiku představuje otázka tzv. norické fáze na bratislavském oppidu, kterou nastínila E. Kolníková (*1996*). Jde o hypotetický horizont po prohrané válce s Dáky odpovídající zhruba 30.–20. létům 1. století před Kristem. Z numismatického pohledu je však norických mincí v Bratislavě velice málo (*Kolníková 2012*, 214–215; *Militký 2016*, 106, tab. 4). Jde prakticky pouze o exempláře pocházející z jednoho rozrušeného depotu odkrytého na jižním svahu akropole. Tento náleze obsahoval norickou tetradrachmu s nápisem ADNAMATI, 38 ks obolů typu Eis a Magdalensberg a dvě hemidrachmy typu Simmering (*Kolníková 1996*, 10–11, obr. 3–5). Absence dalších ztrátových západonorických mincí z areálu oppida je více než nápadná (*Kolníková 2012*, 214–215). Kromě uvedeného depotu totiž známe z areálu oppida jen jednu norickou tetradrachmu typu COPPO (*Kolníková 1996*, 11–12, obr. 2:1). Je značně pravděpodobné, že uvedený depot souvisí s horizontem římských staveb na akropoli – to nevylučuje ani předpokládaný počátek ražby obolů typu Magdalensberg v době okolo roku 50 před Kristem (*Gorini 2009*, 122, obr. 3). V tomto ohledu je důležitý především společný výskyt hemidrachem typu Simmering, které norické ražby propojují s lokálním stříbrným oběživem.

5 Počátek ražby eraviských mincí, ražených v širší oblasti dnešní Budapešti v Maďarsku (antické Panonii), spadá kamsi do doby okolo poloviny 1. století před Kristem. Hlavní produkční období těchto ražeb je však mladší a zasahuje možná až hluboko do průběhu vlády císaře Augusta (*Torbágyi 1997*, 16; *2008*, 206).

V souvislosti s tzv. norickou fází lze pak zcela odmítnout, jak již bylo výše konstatováno, norický původ obolů typu Karlstein – jde s jistotou o lokální bójské ražby. Lze tedy shrnout, že existenci tzv. norické fáze v Bratislavě lze dnes z řady výše uvedených důvodů odmítnout (*Militký 2016*, 105–106).

Mince s nápisem LATVMARVS

Hlavním cílem tohoto příspěvku je upozornění na nové čtení tetradrachmy s nápisem LATVMARVS. Jde o minci známou dlouhodobě z literatury, avšak nápis byl čten jako „IANTVMARVS“.

JIHOZÁPADNÍ SLOVENSKO, Bójské

AR tetradrachma, skupina **Biatec – LATVMARVS** (IANTVMARVS), var. Göbl (*1994*) XII/1-14
Av.: mladistvé poprsí s kudrnatými vlasy doprava, po stranách dva velké listy, po obvodu otevřený „smrkový“ věnec

Rv.: oděný jezdec na koni doprava drží uzdu, nahoře zvlněná rozvilinová ratolest s listy, po obvodu vpravo a dole LATVM-ARVZ

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 34:792–794; *Ondrouch 1958*, č. 240–243; *Castelin 1978*, č. 1162; *Allen 1987*, č. S242; *Göbl 1994*, Taf. 5:XII/1-14; *Dembski 1998*, Taf. 33:633–635; *Kostial 2003*, č. 79; *Ziegeus 2010*, č. 488; *Militký 2013b*, č. 14; *Militký – Torbágyi 2021*, 255–256, č. 100–103, obr. 4f:100–103.

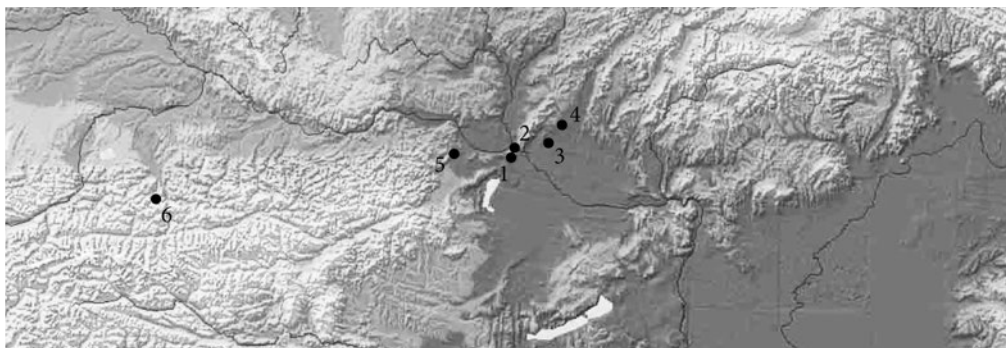

Obr. 1. Tetradrachma s nápisem LATVMARVS (archiv J. Militký; foto Abalon s.r.o; 1,2:1).

Ikografie této ražby je výlučně keltská. Na lici je zobrazeno mladistvé poprsí s kudrnatými vlasy doprava, po stranách dva velké listy, po obvodu otevřený „smrkový“ věnec. Stylově lici strana této mince velmi dobře koresponduje s dalšími bratislavskými tetradrachmami. Na rubní straně je zobrazen oděný jezdec na koni doprava držící uzdu, nahoře je umístěna jemně propracovaná zvlněná rozvilinová ratolest s listy, po obvodu vpravo a dole je nápis tradičně čtený jako IANTVMARVS s ligaturou ANT. Zobrazení jezdce je prakticky identické s jedním z typů BIATEC (*Göbl 1994*, var. II/1 /1/-1), ovšem v tomto případě jezdec nedrží v ruce ratolest. Při analýze depotu z Deutsch Jarndorfu se však jednoznačně ukázalo, že toto čtení není správné (*Militký – Torbágyi 2021*, 255–256, č. 100–103, obr. 4f:100–103). Nabízí se totiž daleko jednodušší možnost čtení jako **LATVMARVS**, přičemž písmena LATV jsou jasně čitelná na dobře raženém a zachovaném exempláři (obr. 1). Čtení jména jako LATVMARVS lze považovat za jisté. Zároveň je nutné konstatovat, že čtení LATVMARVS nebylo zatím reflektováno v numismatické literatuře, není však úplně neznámé. Opakovaně již bylo použito při popisech mincí v aukčních katalozích firmy Macho & Chlapovič (*Macho & Chlapovič 9*, č. 6; *Macho & Chlapovič 10*, č. 14; *Macho & Chlapovič 12*, č. 8; *Macho & Chlapovič 18*, č. 1004).

Tetradrachmy s nápisem LATVMARVS registruje nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*2019*) v celkovém počtu 46 doložených exemplářů, z nichž 43 je dochováno či alespoň vyobrazeno (*Militký – Torbágyi 2021*, 288, tab. 6). K nim nedávno přistoupily dva další exempláře podchycené autorem tohoto příspěvku. U části mincí jsou dochovány jejich nálezové provenience (obr. 2). V největším pokladu tetradrachem z Bratislavy (1942) byl tento typ zastoupen čtyřmi kusy (*Ondrouch 1958*, č. 240–243), stejně jako v pokladu Deutsch Jarndorf (*Militký – Torbágyi 2021*, 255–256, č. 100–103, obr. 4f:100–103). V bratislavském depotu z roku 1923 byly zastoupeny dva kusy (*Eisner 1925*, č. 66–67) a v depotu z roku 1937 byl jeden exemplář (*Ondrouch 1937*, č. 32). Z pokladu Reča jsou doloženy dva kusy (*Dessewffy 1910*, Taf. VI:151; *Paulsen 1933*, 108, č. 1610), stejně jako v depotu Wien-Simmering

(Paulsen 1933, 118–119, č. 1954, Taf. 34:794) a v pokladu z okolí Salcburku, z nichž byl jeden publikován (Militký 2013b, č. 14).⁶ Jediným exemplářem byl sledovaný typ zastoupen v pokladu z Trnavy (Paulsen 1933, 106, č. 1529). Je tedy zřejmé, že tato ražba je poměrně vzácná.

Obr. 2. Depoty obsahující tetradrachmy s nápisem LATVMARVS. 1. Deutsch Jahrndorf; 2. Bratislava (1923, 1937 a 1942); 3. Reca; 4. Trnava; 5. Wien-Simmering; 6. Salcburk – okolí.

Jméno LATVMARVS velmi dobře koresponduje s nedávno zveřejněným novým typem tetradrachmy s nápisem LATTV (Militký 2013b, 162, č. 21–22, obr. 1c:21–22; 2014). Známe osm exemplářů pocházejících z již výše zmíněného depotu, odkrytého v neznámé době v širším okolí Salcburku (Militký 2013b; Röttger 2015, 195, 205). Tři z těchto mincí byly publikovány (Militký 2013b, 162, č. 21–22, obr. 1c:21–22; Macho & Chlapovič 11, č. 11; obr. 3), dalších pět je podchyceno pouze v nezveřejněné databázi tetradrachem typu Biatec (Röttger 2019). V návaznosti na typologii razidel R. Göbla (1994) označil Ch. Röttger (2015, 206) tento typ jako kombinaci razidel XVII/1-31.

JIHOZÁPADNÍ SLOVENSKO, Bójové

AR tetradrachma, skupina **Biatec – LATTV**, var. Röttger (2019) XVII/1-31

Av.: výrazně stylizovaná mužská hlava s výrazným krkem doprava, šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny rovnou linií, po obvodu obloučky spojené tečkami

Rv.: kůň s uzdou doprava, mezi nohama koně mezi dvěma liniemi LATTV, po obvodu obloučky spojené tečkami

Lit.: Militký 2013b, 162, č. 21–22, obr. 1c:21–22; Macho & Chlapovič 11, č. 11.

Obr. 3. Tetradrachma s nápisem LATTV: 1. 16,99 g (Militký 2013b, 162, č. 21, obr. 1c:21); 2. 17,28 g (Militký 2013b, 162, č. 22, obr. 1c:22); 3. 16,654 g (Macho & Chlapovič 11, č. 11).

⁶ V roce 2013 nebyla ještě nálezová lokalita autorovi známa – ta se v literatuře objevila později (Röttger 2015, 195, 205).

Výtvarný styl lícního obrazu tetradrachmy se jménem LATTV je silně barbarizovaný ve výrazně keltském stylu. Vzhůru vztyčené vlasy se objevují v zrcadlově otočeném provedení dosti často na některých variantách bójských obolů typu Stradonice (*Militký 2015a*, 92–107, TAB. 11–26) či u tetradrachem typu Drösing (*Dembski 1992; 1996; Kostial 2003*, 47, č. 153; *Jedlička 2004*, 146–147). Celkovým pojetím je však hlava velice podobná hlavě lícní strany poněkud záhadné mince s nápisem GESATORIX REX na líci a ECRITVSIRI REGII na rubu (obr. 3). Tato ražba je známa v jediném a dnes ztraceném exempláři, objeveném roku 1904 ve vysokohorském alpském terénu při hranici mezi Salcburskem a Korutanami, východně od chaty „Tauernhaus“ (*Paulsen 1933*, 5, 135, Taf. A:1; *Militký 2013b*, 174, obr. 3:1). Šlo o tetradrachmu s hmotností 11,979 g, čímž se blíží západonorickým ražbám. Je tedy vysoce pravděpodobné, že tato ražba nevznikla v Bratislavě – kde však byla ražena, není jasné. Stylem je značně odlišná od již západonorických mincí (*Göbl 1973*, Taf. 1–18). Atypičnost stylu této ražby vedla dokonce k úvahám, zda nešlo o moderní falzum (např. *Kolníková 1991*, 53). Hlavy na obou stranách této tetradrachmy mají sice pokrývku hlavy jinou, ale jinak jsou skutečně velice podobné ražbě s nápisem LATTV (obr. 3–4). Je tedy značně pravděpodobné, že mezi oběma mincemi existuje typologická souvislost, konkrétním typologickým vztahům však zatím příliš nerozumíme.⁷

Obr. 4. Tetradrachma s nápisem GESATORIX REX na líci a ECRITVSIRI REGII na rubu (1:1; podle: *Paulsen 1933*, Taf. A:1; zvětšeno).

Rubní strana tetradrachmy s nápisem LATTV nese obraz koně ve skoku s uzdou doprava, chybí zde však jezdec. Mezi nohama koně je nápis LATTV umístěný mezi dvěma liniemi. Po obvodu mince jsou obloučky spojené tečkami. Celkovým pojetím je rubní motiv poměrně blízký jiným typům tetradrachem skupiny Biatec, umístění nápisu nikoliv dole v exergu, ale mezi nohama koně, je však novým prvkem.

Stylové provedení zvláště lícní strany tetradrachmy s nápisem LATTV je oproti jiným emisím skupiny Biatec odlišné. Je však třeba brát v potaz, že tetradrachmy skupiny Biatec jsou často stylovým provedením dosti rozdílné. Jestliže do nedávné doby existovaly ještě určité nejasnosti ohledně bratislavského původu mince s nápisem LATTV (*Kolníková – Bakos – Paudiš 2018*, 158), v kontextu nově přečteného jména LATVMARVS již nelze pochybovat. Že jméno LATTV je zkratkou, bylo naznačeno opět již v roce 2013 (*Militký 2013b*, 173).

Pro pochopení chronologického postavení mince typu LATTV je důležitý již zmíněný vztah ke stále poněkud záhadné tetradrachmě s nápisem GESATORIX REX na líci a ECRITVSIRI REGII na rubu (obr. 4). Na minci je jmenován král Kritasiros, kterého uvádí Strabon (např. *Dobiáš 1964*, 27). Právě jeho porazil dácký král Burebista ve válce s Bóji a Taurisky někdy mezi léty 44 až 41 před Kristem (*Dobesch 1994; 1995*). Pokud se jméno na minci vztahuje ke stejné osobě, pak musela být tetradrachma ražena nedlouho před jeho porážkou. Typologicky lze pak odvodit, že i tetradrachma LATTV by měla patřit až do závěrečného období ražby mincí na bratislavském oppidu – zde je ovšem stále otevřená otázka, kdy skutečně produkce tetradrachem končí.

Závěr

Lze tedy shrnout, že identifikace jména LATVMARVS na tetradrachmě ze skupiny Biatec (*Göbl 1994*, Taf. 5:XII/1-14; obr. 1) zajímavým způsobem rozšiřuje poznatky o bratislavském mincovnictví. U této ražby, doložené z řady pokladů je její původ na bratislavském oppidu dlouhodobě zřejmý a nyní je jasné, že nositel jména Latumarus byl jednou z osob, které stály za produkcí tamních mincí. Prostřednictvím této ražby lze doložit, že i tetradrachma se zkráceným jménem LATTV (obr. 3)

⁷ Ikonografický vztah k tetradrachmě s nápisem LATTV naznačuje, že jde zřejmě skutečně o originál.

vznikla na stejné lokalitě. Mince s nápisem LATTV se zatím vyskytly pouze v jediném depotu odkrytém v širším okolí Salcburku (*Militký 2013b*, 162, č. 21–22, obr. 1c:21–22; *Röttger 2015*, 195, 205), součástí stejného nálezů však byly i dvě tetradrachmy s nápisem LATVMARVS.

Výrazně odlišný styl obou mincí naznačuje, že zřejmě nebyly raženy ve stejné době a tetradrachma s nápisem LATTV je možná vůbec nejmladší emisí celé skupiny Biatec (*Militký 2013b*, 173). Nevíme také s jistotou, jestli jde o stejnou osobu, nicméně rozdílnost psaní jména s jedním či dvěma T nemusí naznačovat dvě různé osoby. Podobně se jedno či dvě S vyskytující u jmen BVSV (*Göbl 1994*, Taf. 4:IV/1-28) a BVSSVMARVS (*Göbl 1994*, Taf. 3:III/1-24) a i v tomto případě může jít o stejného člověka.

Jak již bylo výše uvedeno, Ch. Röttger (*2013*) navrhl nová čtení jmen DEVIL, FARIARIX a EVOIVRIX – tyto reinterpretace nápisů jsou jistě zajímavé, ale nikoliv jisté. Naopak nápis LATVMARVS je čitelný zcela zřetelně a ve spojení s nápisem LATTV je jeho nové čtení výrazným posunem v chápání jmen na bratislavských tetradrachmách.

Príspevek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/11.III.c, 00023272).

Literatura

- Allen, D. 1987:* Catalogue of Celtic Coins in the British Museum with Supplementary Material from other British Collections. Volume I. Silver Coins of the East Celts and Balkan Peoples. London.
- Almgren, O. 1923:* Studien über Nordeuropäischen Fibelformen. Leipzig.
- Budaj, M. – Čambal, R. 2013a:* Keltské mince a zlatý ingot zo Slovenského Grobu. *Pravěk NŘ* 21, 209–222.
- *2013b:* Drachmy typu Simmering s nápisom NONNOS zo Slovenska. *Pravěk NŘ* 21, 223–233.
- *2016:* Laténské nálezy z Bratislavy-Devínskej Kobyly. *Numismatický Sborník* 30/2, 273–283.
- Castelin, K. 1965:* Die Goldprägung der Kelten in den böhmischen Ländern. Graz.
- *1978:* Keltische Münzen. Katalog der Sammlung im Schweizerischen Landesmuseum Zürich. Band I. Zürich.
- Cottam, E. – de Jersey, Ph. – Rudd, Ch. – Sills, J. 2010:* Ancient British Coins. Aylsham.
- Čambal, R. 2004:* Bratislavský hradný vrch – akropola neskorolátenského oppida. *Zborník Slovenského národného múzea* 103. *Archeologia. Supplementum* 1. Bratislava.
- Čambal, R. – Budaj, M. 2009:* Keltské tetradrachmy z Pezinka a Bratislavy-Rače. *Zborník Slovenského národného múzea* 103 / *Archeológia* 19, 197–214.
- Dembski, G. 1992:* Rätselhafte Keltenmünzen. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* 32, 21–26.
- *1996:* Die “Rätselhaften Keltenmünzen” sind Antik. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* 36, 21–23.
- *1998:* Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. *Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums*. Band 1. Wien.
- Dessewffy, M. 1910:* Barbár Pénzei. Budapest.
- Dobesch, G. 1994:* Zur Chronologie des Dakerkönigs Burebista. In: R. Göbl: Die Hexadarchmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete. Wien, 51–68.
- *1995:* Die Boier und Burebista. In: Tejral, J. – Pieta, K. – Rajtár, J. (eds.): *Kelten, Germanen, Römer im Mitteldonaugebiet vom Ausklang der Latène – Zivilisation bis zum 2. Jahrhundert*. Brno–Nitra, 15–19.
- Dobiáš, J. 1964:* Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha.
- Eisner, J. 1925:* Mince typu Biatec, nalezené v Bratislavě r. 1923. *Numismatický časopis československý* 1, 87–120.
- Fröhlich, J. 2011:* Unikátny keltský statér s nápisom DEVI[L]. K spoločensko-hospodárskej organizácii stredodonajských Keltov. *Numismatický sborník* 25, 3–22.

- Göbl, R. 1973: Typologie und Chronologie der keltischen Münzprägung in Noricum. Veröffentlichungen der Kommission für Numismatik. Band 2. Wien.
- 1994: Die Hexadrachmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete. Wien.
- Gorini, G. 2009: Norican silver coinage. A reappraisal. In: Heesch, J. v. – Heeren, I. (eds.): *Coinage in the Iron Age. Essays in Honour of Simone Scheers*. London, 117–122.
- Haupt, P. – Nick, M. 1997: Ein neuer Münzschatz mit Denaren der Eravisker aus der Gegend von Győr (Ungarn). *Numismatische Zeitschrift* 104–105, 41–81.
- Harmadyová, K. 2012: Devín v rímskej dobe. In: Šedivý, J. – Štefanovičová, T. (eds.): *Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia*. Bratislava, 271–275.
- Jedlička, F. 2004: Ein Stück Bernsteinstraße im nordöstlichen Weinviertel. Ur- und frühgeschichtliche Streufunde als Beitrag zur Siedlungsgeschichte Niederösterreichs. Teil I. Raum, Zeit und alte Kulturen. Teil II. Münzgeld in keltischen und römisch-germanischer Zeit. Würnitz – Strasshof an der Nordbahn – Stockerau.
- Kellner, H.-J. 1990: Die Münzfunde von Manching und die Keltischen Fundmünzen aus Südbayern. Die Ausgrabungen in Manching. Band 12. Stuttgart.
- Kenner, F. 1880: Fund keltischen Münzen in Simmering bei Wien. *Numismatische Zeitschrift* 12, 502–504.
- 1895: Der Münzfund von Simmering in Wien. *Numismatische Zeitschrift* 27, 57–86.
- Kolníková, E. 1991: Bratislavské keltské mince. Bratislava.
- 1995: Nezvyčajná keltská minca s nápisom BIATEC. *Numismatické listy* 50, 1–7.
- 1996: Norische Münzen im Oppidum Bratislava und in seinem Hinterland. *Slovenská numizmatika* 14, 9–57.
- 1998: Výpoveď nálezov mincí o keltskom hradisku v Trenčinských Bohuslaviciach. *Slovenská numizmatika* 15, 11–44.
- 2005: Münzen der Eravisker, Azaler und andere Nachahmungen der Republikanischen Denare im Nordkarpatischen Raum. In: Biró-Sey, K. – Buza, J. – Csoma, M. – Gedai, I. (eds.): *In memoriam Ludovici Huszár*. Budapest, 72–89.
- 2012: Mince – svedectvo prosperity Keltov. In: Šedivý, J. – Štefanovičová, T. (eds.): *Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia*. Bratislava, 205–215.
- Kolníková, E. – Bakos, F. – Pauditš, P. 2018: Zdroje kovu v keltských mincovniach na Slovensku. *Zborník Slovenského národného múzea 112 / Archeológia* 28, 141–195.
- Kolníková, E. – Kovár, B. 2010: Laténske mince v bratislavskom podhradí. *Zborník Slovenského národného múzea* 104, 69–73.
- Kostial, M. 2003: Kelten im Osten. Gold und Silber der Kelten in Mittel- und Osteuropa. Sammlung Lanz. München. (2. Auflage).
- Krmnicek, S. 2010: Münze und Geld im frühromischen Ostalpenraum. Studien zum Münzumsatz und zur Funktion vom Münzgeld anhand der Funde und Befunde vom Magdalensberg. Klagenfurt am Wörthersee.
- Kupido, F. S. 1866: Die Silbermünzen des Jarendorfer Fundes. *Wiener Numismatische Monatshefte* 2, 98–106.
- Kysela, J. – Olmer, F. 2014: The roman amporeae discovered in the excavations of Bratislava castle – A preliminary study. In: Musilová, M. – Barta, P. – Herucová, A. (eds.): *Bratislavský hrad. Dejiny, výskum a obnova*. Bratislava, 167–188.
- Lesák, B. 2016: Neskorolaténske osídlenie na nádvorí paláca Bratislavského hradu. In: Musilová, M. – Barta, P. – Calandra, E. – Cencioli, L. (eds.): *Kelti z Bratislavy [Celti di Bratislava]*. Bratislava, 117–120.
- Lukanc, I. 1996: Les imitations der monnaies d' Alexandre le Grand et de Thasos. *Wetteren*.
- Macho & Chlapovič 9: Aukčný dom Macho & Chlapovič. Aukce 9. 26.–27. 10. 2015. Praha.
- 10: Aukčný dom Macho & Chlapovič. Aukce 10. 9.–10. 5. 2016. Bratislava.
- 11: Aukčný dom Macho & Chlapovič. Aukce 11. 14. 11. 2016. Praha.
- 12: Aukčný dom Macho & Chlapovič. Aukce 12. 7. 4. 2017. Praha.
- 18: Aukčný dom Macho & Chlapovič. Aukce 18. 3. 5. 2019. Praha.
- Militký, J. 2004: Zapomenutý nález keltské mince typu Ainorix z Bratislavy. *Slovenská numizmatika* 17, 189–190.

- 2011: Die keltischen Münzen vom Oberleiserberg (Niederösterreich). In: Holmes, N. (ed.): Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress, Glasgow 2009, II. Glasgow, 1198–1206.
 - 2013a: Hromadný nález hexadrachem typu Biatec a stříbrného ingotu z neznámé lokality. K otázce původu stříbra u středoevropských Keltů. Numismatické listy 68, 99–122.
 - 2013b: Hromadný nález hexadrachem typu Biatec z neznámé lokality a nový typ bratislavské mince s nápisem LATTV. Numismatický sborník 27/2 (2012–2013), 161–178.
 - 2014: Ein neuer Hexadrachmentyp vom Typ Biatec mit der Aufschrift LATTV. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 54, 25–38.
 - 2015a: Oppidum Hradiště u Stradonic. Komentovaný katalog mincovních nálezů a dokladů mincovní výroby. Praha.
 - 2015b: Die Boier und die Numismatik – Gegenwärtiger Stand der Forschung und die Möglichkeiten der Interpretation des Fundbestandes. In: Karwowski, M. – Salač, V. – Sievers, S. (eds.): Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des Internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte Band 21. Bonn, 77–109.
 - 2016: The coins of the Taurisci and Norici found in Bohemia and Moravia. In: Karwowski, M. – Ramsel, P. C. (eds.): Boii – Taurisci. Proceedings of the International Seminar, Oberleis-Klement, June 14th–15th, 2012. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 85. Wien, 91–115.
 - 2018: Celtic coins from the central site of Žehuň. Památky archeologické 109, 179–231.
 - 2019: Keltské mincovnictví ve 3. a 2. století před Kristem v Čechách. Praha (2. doplněné a upravené vydání).
 - 2020: Keltisches Münzwesen in Nordostösterreich. In: Trebsche, P. (ed.): Latènezeit im Osten Österreichs. Reihe „Archäologie in Niederösterreich“. Wien, 290–323.
- Militký, J. – Beneš, Z. 2016: Keltské mince z předhradí hradiště Kolo u Týnce nad Labem (okr. Kolín). Numismatický sborník 30/2, 234–266.*
- Militký, J. – Karwowski, M. 2013: Gold und Silber bei den Boiern und ihren südöstlichen Nachbarn – numismatische und archäologische Überlieferung. In: Hardt, M. – Heinrich-Tamáska, O. (eds.): Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Forschungen zu Spätantike und Mittelalter 2. Weinstadt, 17–31.*
- 2020: Schatzfund von keltischen Münzen der Gruppe Biatec aus Potzneusiedl / Burgenland (Österreich). Numismatický sborník 34/2, 137–180.
- Militký, J. – Torbágyi, M. 2021: The hoard of Celtic coins from Deutsch Jahrdorf / Burgenland (Austria, 1855). Památky archeologické 112, 237–299.*
- Musilová, M. 2012: Antické sklo z bratislavského hradu – Zimná jazdiareň. In: Březinová, G. – Varsík, V. (eds.): Archeologia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu. Nitra, 363–374.*
- Musilová, M. – Barta, P. – Herucová, A. (eds.) 2014: Bratislavský hrad. Dějiny, výskum a obnova. Bratislava.*
- Musilová, M. – Kolníková, E. – Hložek, M. 2015: „Rímska stavba I“ na akropole bratislavského keltského oppida – svedectvo mincí. Slovenská archeológia 58, 239–308.*
- Ondrouch, V. 1937: Nové bratislavské biateky. Bratislava 11, 355–369.*
- 1958: Keltské mince typu Biatec z Bratislavy. Poklad velkých stříbrných mincí z roku 1942. Bratislava.
 - 1964: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku /I./ Bratislava.
- Paulsen, R. 1933: Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.*
- Pieta, K. 2008: Keltské osídlení Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra.*
- Pieta, P. – Zachar, L. 1993: Mladšia doba železná (laténska). In.: Štefanovičová, T. (ed.): Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava, 143–209.*
- Plachá, V. – Fiala, A. 1998: Hromadný nález keltských mincí na hrade Devín. Slovenská numismatika 15, 201–210.*
- Prokopov, J. 2006: Die Silberprägung der Insel Thasos und die Tetradrachmen des “thasischen Typs” vom 2.–1. Jahrhundert v. Chr. Berlin.*
- Resutík, B. 2016: Rímska stavba II vo svetle antického stredomorského importu v keltskom prostredí a torzá stavieb III., IV. a VI. In: Musilová, M. – Barta, P. – Calandra, E. – Cencioli, L. (eds.): Kelti z Bratislavy. Bratislava, 95–115.*
- Resutík, B. – Kolníková, E. 2020: Mince z „rímskej stavby II“ na akropole Bratislavského keltského oppida. Numismatika 29, 9–18.*

- Röttger, Ch. 2013: DEVII, FAPIARIX und FAPIARIX retrograd. Vorschlag zur Korrekten Lesung einiger Münzlegenden. Numismatický sborník 27/1 (2012–2013), 33–39.
- 2015: Überlegungen zur Zeitstellung der Münzen der Biatec-Reihe. Zborník Slovenského národného múzea 109 / Archeológia 25, 195–209.
- 2019: Corpvs Nvmrmvrm Biateci Et Sociorvm Eivs (CNB). CD Databasis.
- 2020: Der Fund von Bratislava aus dem Jahr 1776. Denarius 8, 20–27.
- RRC: M H. Crawford: Roman Republican Coinage I–II. Cambridge 1974.
- Ruske, A. 2011a: Die Fundregesten der antiken Münzhorte aus Österreich. Eine Zusammenstellung aller bekannten Münzdepots anhand der Literatur. Numismatische Zeitschrift 118, 53–181.
- 2011b: Der keltischen Münzhort von Schottwien (1902). Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 31, 132–138.
- Šedivý, J. – Štefanovičová, T. (eds.) 2012: Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Bratislava.
- Thompson, M. 1961: The New Style Silver Coinage of Ahtens. The American Numismatic Society. Numismatic Studies 10. New York.
- Torbágyi, M. 1984: Die Münzprägung der Eravisker. Acta Archeologica Academie Scientiarum Hungariae 36, 161–171.
- 1997: Keltische Münzprägung im Gebiet Ungarns. Numismatische Zeitschrift 104–105, 7–17.
- 2008: Questions of coin use in the late celtic Transdanubia. Cercetări numismatice 14, 203–212.
- Vrtel, A. 2011: Neskorolátenký objekt 115/09 na nádvorí bratislavského hradu. In: Droberjar, E. (ed.): Archeologie barbarů 2010. Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Sborník příspěvků ze VI. Protohistorické konference Hradec Králové, 6.–9. září 2010. Olomouc, 265–277.
- Vrtel, A. – Mareta, G. 2018: Poklad keltských mincí objavený v Bratislave roku 1776 – lokalizácia miesta nálezu. Historický časopis 66, 409–428.
- Ziegas, B. 2010: Kelten Geld. Münzen der Kelten und angrenzender nichtkeltischer Völkerschaften. Sammlung Christian Flesche. München.

Summary

Jiří Militký, Celtic coins with the inscription LATVMARVS. Contribution to knowledge of the Bratislava tetradrachms of the Biatec group.

Over the last several years, the Bratislava coinage once again became the research focus of several scholars, mainly as a result of new discoveries. A new complex analysis of the Bratislava coinage has been proposed in a publication of the Deutsch Jahrndorf hoard. Coin finds are of key importance for an understanding of the coinage in its complexity – it is through them that it became clear that their production centre is to be looked for in the oppidum of Bratislava. The monetary system of the Bratislava oppidum consists of several gold and silver denominations which correspond with the phase D of K. Castelin's (1965) chronological system, i.e. with the latest phase of Celtic coin production in Central Europe. The most prominent coin type issued in Bratislava are without a shadow of a doubt silver tetradrachms of the Biatec group carrying names written in Latin script (tab. 1). At our present state of knowledge, the origins of the tetradrachm production and thus of the entire Bratislava coinage can be most probably dated to the 60s BC. The end of the Bratislava coin production dates to the 40s BC though a date in the 30s BC cannot be excluded either. The main aim of this paper is to draw attention to the new reading proposed for the legend of the LATVMARVS tetradrachm (fig. 1). This coin has been known for a long time though its legend was being read as 'IANTVMARVS' (Göbl 1994, var. XII/1-14). The name LATVMARVS corresponds with the recently published new tetradrachm type with the legend LATTV (fig. 3). The name LATVMARVS on the Biatec group tetradrachm unexpectedly broadens our knowledge of the Bratislava coin production.

English summary by J. Kysela

NÁLEZ DENÁRŮ LIUTPOLDOVCŮ Z BEZEMÍNA (OKR. TACHOV)

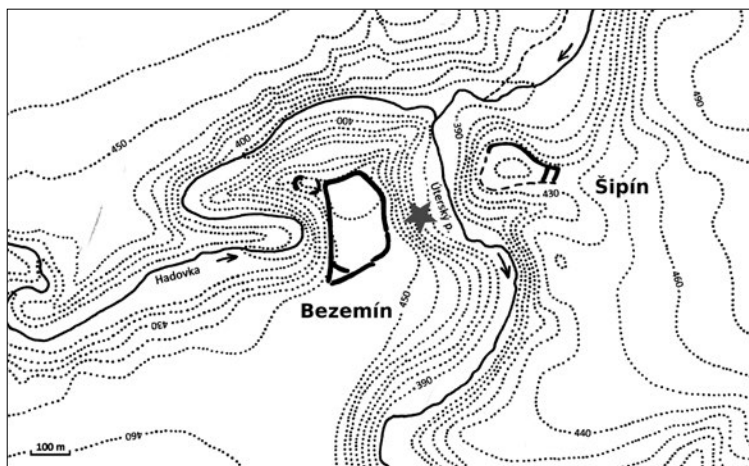
Pavel BŘICHÁČEK – Martin ČECHURA

Abstract – The Luitpolding deniers found at Bezemín (Tachov district).

An assemblage of 13 coins and their fragments was discovered during a private metal detector survey in the valley between two important Early Medieval hillforts of Bezemín and Šipín (Tachov distr.). They include coins of King Conrad I (914–917), of Duke Arnulf during his second reign (917–937), and of Duke Eberhard (937–938). It is the largest assemblage of these sovereigns' coins found to date. It is a precious piece of evidence of intense contacts between the Luitpoldings and Přemyslids which are documented in the written sources relating to the beginnings of the Czech state. The Bezemín coins broaden the typological range of the extremely rare coins of these rulers and represent a source of information of prime importance for the understanding of Central European coinage development in the dark ages of the first half of the 10th century.

 Bezemín, Bavaria, denier, import

Díky působení privátních hledačů s detektory kovů dochází v posledních dvou desetiletích k zásadnímu úbytku kovových předmětů z významných archeologických lokalit a jejich nejbližšího okolí. Velmi často jsou touto cestou získávány nálezy zcela unikátní, které mohou výrazně pozměnit náš pohled nejen na zmíněné lokality, ale i na celý historický vývoj dané oblasti. Mnoho nálezů mizí z neznalosti, nebo úmyslně v nejrůznějších soukromých sbírkách, na trhu se starožitnostmi, ale i na numismatických aukcích doma i v zahraničí se snahou se obohatit. Archeologie i numismatika se k těmto nálezům dostávají často pozdě – obvykle projdou „více rukama“ a je velmi složité (někdy i nemožné) získat přesnější nálezové okolnosti. Záleží v podstatě na detektivní práci badatelů, podaří-li se jim dostat až k původním nálezcům, detailně s nimi ověřit a následně rekonstruovat původní nálezovou situaci.

Obr. 1. Hradiště Bezemín a Šipín (okr. Tachov). Hvězdičkou označeno místo nálezů mincí (kresba P. Hereit).

Mezi mimořádně cenné nálezy patří i soubor mincí objevený u Bezemína (okr. Tachov). Mince byly objeveny v roce 2016 třemi různými osobami v údolí říčky Hadovky mezi dvěma významnými raně středověkými hradišti Bezemín a Šipín. Mince byly rozptýleny na dnes hůře přístupném místě (obr. 1), na nízkém plochém stupni v blízkosti ruiny vodního mlýna a jeho náhonu na rozloze přibližně 30–40 čtverečných metrů, v hloubce 20–30 cm od povrchu terénu. Podstatná část souboru byla nalezena při prvním průzkumu společně dvěma osobami. Poslední zlomek byl pak nalezen třetím detektorářem dodatečně nad polohou s ostatními mincemi (o cca 20 m výše), na východním ostrém svahu bezemínského hradiště, v místech dnes již zaniklé pěšiny. Celkem bylo vyzvednuto 13 mincí, z toho devět celých (nebo s menším poškozením) a čtyři zlomky, na povrchu všech jsou bodové stopy koroze (obr. 2a–b). Mince jsou dnes rozptýleny, některé jsou uloženy u nálezců, jiné prošly aukcemi (*Aurea 2016*), některé zlomky byly předány P. Břicháčkovi.

Katalog mincí

BAVORSKO, Konrád I. (914–917)

mincovna: *Regensburg*, AR denár

Av.: kříž s výrazně rozšířenými patkami břeven, v jednotlivých polích po kuličce, v dvojitěm perlovcovém kruhu CHONRADVS REX

Rv.: zmenšená kaplice pod ní písmena ENFI, po obvodu nepravidelný perlovcový kruh, REGINA CI[V]ITAS

Lit.: *Hahn 1976*, rv. jako typ 5a (ale Arnulf); *Heiler 2011*, 132 – obr. (jiná razidla).

1. 1,53 g; 21/21 mm; 3 h; rozlomený, olámaný okraj

Arnulf, 2. vláda (917–937)

mincovna: *Regensburg*, AR denár

Av.: kříž se čtyřmi kuličkami, po obvodu v dvojitěm perlovcovém kruhu ARNVLFVS DVX (mírně nedoraženo)

Rv.: pod kaplicí písmena OZI, pod nimi dva schody, na okraji perlovcový kruh, REGINA CITAS (mírně nedoraženo)

Lit.: *Hahn 1976*, av. – jako typ 7b1, rv. – typ 7b2.

2. 1,63 g; 21/21 mm

Ex.: *Aurea eAukce 7*, č. 8176.

3. 1,63 g; 21/21 mm

Ex.: *Aurea eAukce 7*, č. 8177.

4. 1,39 g; 21/21 mm; sekundárně prohnutý

5. 1,61 g; 21/21,3 mm

–, Av.: kříž se čtyřmi kuličkami v perlovcovém kruhu, [.....]VS DV[.....]

Rv.: pod kaplicí písmena OZI, pod nimi dva schody, [REGI]NA CI[TAS]

Lit.: *Hahn 1976*, av. – neznámé razidlo, rv. – typ 7b2.

6. 0,75 g; středový zlomek; 6 h

Eberhard (937–938)

mincovna: *Regensburg*, AR denár

Av.: kříž se čtyřmi kuličkami, v dvojitěm perlovcovém kruhu EDARHARDVS DVX (mírně nedoraženo)

Rv.: pod kaplicí písmena VVO, pod nimi dva schody, na okraji perlovcový kruh, REGINA CIVITAS (mírně nedoraženo)

Lit.: *Hahn 1976*, typ 8.

7. 1,54 g; 21/20 mm

Ex.: *Gorny & Mosch Giessener Münzhandlung 262*, č. 2181.¹

8. 1,56 g; 22/22 mm

9. 1,54 g; 21/21 mm

10. 1,35 g; 21/19 mm; olámaný okraj

1 V aukčním katalogu uvedena hmotnost 1,58 g.

Neurčitelný panovník

mincovna: *Regensburg* (?), AR denár

Av.: kříž se čtyřmi kuličkami, dva perlovcové kruhy, [...] DVX

Rv.: pod kaplicí písmena GOT (COT) s kuličkou v písmeni O, pod nimi dva schody, [...][ACI[...] (REGINA CIVITAS? nebo i AVGVSTA CIVITAS?)

Lit.: –

11. 0,71 g; 19/14 mm; olámaný okraj

–, Av.: kříž se čtyřmi kuličkami, opis mimo dochovanou plochu

Rv.: pod kaplicí křížek a písmena HE nebo HB, opis mimo dochovanou plochu

Lit.: –

12. 0,31 g; 14/12 mm; středový zlomek

–, Av.: kříž se čtyřmi kuličkami, opis mimo dochovanou plochu

Rv.: pod kaplicí křížek a písmeno H, opis mimo dochovanou plochu

Lit.: –

13. 0,27 g; 12/11 mm; středový zlomek

Obr. 2a. Bezemín (okr. Tachov). Soubor mincí nalezený při detektorových průzkumech (foto M. Čechura; kresba P. Hereit; čísla odpovídají katalogu; zvětšeno).

Obr. 2b. Bezemín (okr. Tachov). Soubor mincí nalezený při detektorových průzkumech (foto M. Čechura; kresba P. Hereit; čísla odpovídají katalogu; zvětšeno).

Numismatický rozbor

Ražby panovníků Konráda, Arnulfa a Eberharda patří k málo početným v nálezech se vyskytujícím denářům. Důkladnější poznání mincovnictví 1. poloviny 10. století komplikuje zároveň skutečnost, že převážná část dosud známého materiálu pochází ze starých sbírkových fondů, obvykle bez známých nálezových okolností.

Obraz nejstarších bavorských mincí navazuje na karolínský typ s křížem, doplněným čtyřmi kuličkami na líci a kaplicí na rubové straně. Karolínská podoba kaplice byla na sklonku 9. století pozměněna a pilíře chrámu byly nahrazeny písmeny, odvozenými pravděpodobně ze jména mincmistra či mincovny. Typologii raně středověkých bavorských ražeb zpracoval W. Hahn (1976, 2001), a vzhledem k minimálnímu počtu nových nálezů je zatím jen velmi obtížné dodat k jeho dílu další podstatné informace.

Nejstarší ražbou bezemínské kolekce je denár Konráda I. (914–917) z mincovny Regensburg (č. 1). W. Hahn (1976, 78) eviduje dvě mince tohoto panovníka. Typ 6a1, který má na rubu pod kaplicí zkratku mincmistra R:E a typ 6b, jenž má pod kaplicí značku ||O||.² Třetí, Hahnovi neznámý typ řezenského denáru Konráda I., byl publikován relativně nedávno (Heiler 2011, 132). Pod kaplicí má zkratku ENFI (obr. 3:1). Tuto zkratku nacházíme jinak pouze na rubu denáru vévody Arnulfa z období jeho první vlády 911–914 (Hahn 1976, 78, 5a1). Bezemínský Konrádův denár má pod kaplicí zkratku totožnou, obě jeho strany, líc i rub, však pocházejí z razidel mírně odlišných od razidel denáru publikovaného Heilerem (obr. 3:1–2). Zjistíme dokonce, že v detailech se od sebe liší všechna tři rubová razidla s ENFI, tedy razidlo denáru Arnulfova Hahn (1976) 5a i razidla obou exemplářů denárů krále Konráda I.

Vzhledem k tomu, že Arnulfův denár s ENFI pochází z období jeho první vlády 911–914, náleží zřejmě bezemínský denár krále Konráda I. mezi první ražby tohoto panovníka. Důvody spočívají nepochybně v politické situaci, spojené s jeho nástupem na bavorský trůn. Poté, co v roce 914 obsadil Řezno, využil nejspíše starého vzoru, používaného již Arnulfem; obraz lícní strany však odpovídá podobě, kterou používal v Mohuči, tedy se čtyřmi kuličkami mezi každým ramenem kříže (Hahn 1976, 110–111).

Obr. 3. Řezenské denáry krále Konráda I. – 1. Sbíрка Historické společnosti Eichstätt (foto A. J. Günther, zvětšeno); 2. Bezemín, kat. č. 1 (foto M. Čechura, zvětšeno).

Celkem pěti exempláři jsou v nálezu zastoupeny denáry z průběhu 2. vlády vévody Arnulfa (917–937) ražené v mincovně Regensburg. Poté, co se Arnulf v roce 917 opět ujal vlády nad Bavorskem (v mezidobí razil příležitostně mince v Salzburku), rozvinul opět vlastní mincování. Podobu lícní strany se čtyřmi kuličkami, zavedenou Konrádem, již ponechal, což může souviset i s jeho vztahem k jím neuznanému saskému králi Jindřichovi a pokusem přisvojit si královský titul. Přestože později po dohodě s Jindřichem I. používal pouze vévodský titul, některá královská privilegia si nadále ponechal. Arnulfovy ražby známe ve třech variantách reverzu, se zkratkami PsjR (Hahn 1976, typ 7a), OZI (Hahn 1976, typ 7b) a WO (Hahn 1976, typ 7c). Všech pět bezemínských exemplářů odpovídá typu 7b se zkratkou OZI. Mince č. 2–5 byly raženy stejným párem razidel. Písmena OZI pod kaplicí by mohla být jménem mincmistra. Lícní razidlo neodpovídá žádné ze známých variant typu 7 (7a–c) z období druhé Arnulfovy vlády (Hahn 1976, 78; 2001, 58–61). Nejblíže má razidlo

2 V pozdější práci W. Hahn značí obě varianty opačně, tj. denár s R:E jako 6b a denár s IIOI jako 6a (Hahn 2001, 58).

bezemínské mince k typu 7b1 (*Hahn 1976, 78*), kde je však obrácené písmeno A ve jméně vévody a středový kruh s křížem je o něco větší. Rubní razidlo je téměř shodné s typem 7b2, avšak poslední písmeno ve jménu OZI je u typu Hahn 7b2 více nakloněno vpravo.

Další Arnulfův denár (č. 6) je neznámou variantou. Líc byl ražen razidlem, které neodpovídá dosud registrovaným typům (*Hahn 1976*) – jde o další variantu (odlišné je např. vytvoření písmena S čtyřmi vzájemně oddělenými kolký). Rubní razidlo v dochovaných detailech odpovídá typu Hahn (*1976*) 7b2, proto je zlomek zařazen mezi ražby vévody Arnulfa.

Nejmłodšími ražbami bezemínského souboru jsou denáry vévody Eberharda (937–938) ražené v Regensburgu (č. 7–10). Jde o variantu typu Hahn (*1976*) 8a a všechny čtyři exempláre byly raženy stejným párem razidel. Zkratka mincmistra VVO (WO) se objevuje už na mladších ražbách vévody Arnulfa a přetrvává i po jeho smrti. Stejná zkratka se objevuje ještě na mincích Eberhardova mladšího bratra Bertolda (938–947). Všechny exempláre, evidované W. Hahnem, byly vyraženy stejným rubovým razidlem (*Hahn 2001, 59*). Zda se jedná o stejné razidlo jako u bezemínských mincí, není zatím možné rozhodnout. Eberhardova vláda trvala pouhý rok a z tohoto období je znám pouze jediný typ jeho mincí. Vzhledem k nepatrné délce Eberhardovy vlády je počet 4 dosud známých mincí tohoto panovníka (*Hahn 2001, 61, pozn. 11*) poměrně vysoký, zejména při srovnání celkového počtu známých mincí obou předešlých panovníků, a další 4 kusy z bezemínského souboru tento počet zdvojnásobují.

Do úrovně jména panovníka nezařaditelný je denár s olámaným okrajem (č. 11). Zkratka „GOT“ se objevuje v rámci řezenských ražeb 10. století pouze u mincí vévody Arnulfa z období 1. vlády (*Hahn 1976, 78, 5b1³; Hahn 2001, 58, 5b*). Díky přítomnosti kříže a čtyř kuliček na líci lze předpokládat, že se jedná o denár vévody Arnulfa z období jeho 2. vlády. I postavení zbylých písmen na reverzu je podobné zkratce REGINA CITAS na mincích Hahnova (*1976*) typu 7b2.

Obtížně zařaditelné jsou dva středové zlomky bez dochovaného opisu (č. 12–13). Se zkratkou jména mincmistra „HEI“ (Heinrich?) se sice setkáváme na mincích vévody Jindřicha I. (*Hahn 1976, typ 10h1*), ale žádný z jeho známých typů nemá před písmeny pod kaplicí křížek, ani rozdělení písmen tečkou. Mince Jindřicha I. jsou známy ve variantě se třemi i čtyřmi kuličkami v polích kříže (*Hahn 1976, 80, typ 11c3, 11j1, 11m2*). Zlomky jsou patrně variantou mincí s písmeny H, kterou Hahn (*2001, 58*) spojuje díky třem kuličkám na líci již s první vládou vévody Arnulfa. Díky čtyřem kuličkám na bezemínských denárech jde v našem případě snad také o ražby až z doby druhé Arnulfovy vlády (917–937).

Nález mincí krále Konráda I. a vévodů Arnulfa a Eberharda

Nálezový soubor Luitpoldovských ražeb se od Hahnovy monografie (*Hahn 1976*) rozšířil jen zcela minimálně. Většina bavorských nálezů pochází ze starých sbírek, bez známých nálezových okolností. Výzkum v klášteře sv. Kláry v Řezně zůstává dosud nepublikován. Nově byl vyhodnocen velký mincovní depot z Turew v Polsku (*Ilisch 2002; Lukas 2008, 37–42*). Jeho nejstarší složku tvoří mince Arnulfa z 1. i 2. vlády a Konráda I.

V evropském kontextu jedinečný je nález Arnulfova denáru z období řezenského interregna, kdyrazil příležitostní mince v Salzburgu (*Veselý 2005*). Není zcela vyloučena ani mladší datace dané ražby. Nález tohoto denáru na Dřeviči navíc nepřímopodporuje věrohodnost staršího nálezujiné Arnulfovy salzburské mince z Nového Sedla, dnes bohužel ztracené (*Polanský 2019, 33–34*).

Nález mincovního souboru z hradiště Bezemín nejenže rozhojňuje počet známých exemplářů Luitpoldovských mincí a jejich variant, ale také poprvé umožňuje přesnější úvahy o nálezovém kontextu a topografii. Přestože se v tomto případě jedná o nález detektorem kovů a postrádáme informace o stratigrafii, celková situace v inundačním pásmu a pod svahovými sedimenty tento nedostatek značně relativizuje. Významná je přítomnost mincí v zázemí jednoho z nejvýznamnějších západočeských hradišť s přímou vazbou na Bavorsko, podobně jako na Dřeviči, ze kterého dělá soubor novějších nálezů jednu z nejvýznamnějších opevněných lokalit severozápadních Čech. Podobně je tomu i u mince z Nového Sedla v bezprostředním zázemí hradiště v Žatci.

3 W. Hahn (*1976*) mylně číslován v pořadí variant jako 5d1.

Německo (Bavorsko)

ENSDORF (Kreis Amberg), Oberpfalz (1771)

Eberhard (937–938), *Regensburg*, denár, typ Hahn (1976) 8a.

Lit.: *Widmer 1784*, 19, tab. VII:1, 3; *Hahn 1976*, 50, č. 8.

PFAFENHOFFEN (Kreis týž), Oberbayern (okolo 1800, mezi Pfafenhoffenem a Niederscheirenem)

Arnulf (917–937)?, *Regensburg*, obol, typ Hahn (1976) 7?

Lit.: *Anonym 1812*, 86; *Hahn 1976*, 52, č. 24,

REGENSBURG VII (1971, kostel sv. Kláry)

Arnulf (917–937), *Regensburg*, denár, typ Hahn (1976) 5Mmn (nečitelný)

Lit.: *Hahn 1976*, 53, č. 26g.

SIXTHASELCH (Kreis Freising), Oberbayern (1809)

1. Arnulf (917–937), *Regensburg*, denár, typ Hahn (1976) 5c;

2. Konrád I. (914–917), *Regensburg*, denár, typ Hahn (1976) 6a;

3. Arnulf (917–937)?, *Regensburg*, denár, nepopsaný typ

Lit.: *Anonym 1812*, 87; *Kull 1911*, 191; *Anonym 1913*, 5228; *Hahn 1976*, 56, č. 30.

Česká republika

NOVÉ SEDLO u Žatce (okres Louny)

V letech 1907 a 1908 nalezeny dva denáry

1. Arnulf (911–937), *Regensburg*, denár (bez bližšího určení);

2. Arnulf (911–937), *Salzburg*, denár (bez bližšího určení).

Lit.: *Bubeník 1988*, 66; *Sláma 1993*, 1–3; *Sláma 1995*, 107.

Kom.: V inventáři soukromé sbírky Günzelovy (Oblastní muzeum v Chomutově)

je zaznamenán nálezn dvou denárů v Novém Sedle, učiněný pány Lauermanem a Schmidtem

v poloze „auf der Laus. Siedlung“ – mince jsou dnes neznámé.

DŘEVÍČ (okres Rakovník)

Kolem roku 2000 nalezen v blízkém okolí hradiště jeden denár

1. Arnulf (911–937), *Salzburg*, denár (1,55 g; 21/21 mm), po 916, Hahn (1976) tento typ neuvádí.

Lit.: *Veselý 2005*, 141–142.

Uloženo v soukromé sbírce.

Polsko

TUREW (pow. Kościan), Velkopolsko

Nález z roku 1846, jeho součástí byly tři denáry:

1. Arnulf (911–914/916), denár, typ Hahn (1976) 5a1 (*FMP I*, 729, č. 105);

2. Konrad I. (914–917), denár, typ Hahn (1976) 6 (*FMP I*, 729, č. 106);

3. Arnulf (917–937), denár, typ Hahn (1976) 7b (*FMP I*, 729, č. 107).

Lit.: *Ilisch 2002*, 81–87; *FMP I*, 728–730, č. 257.

Kom.: P. Ilisch (2002, 81–87) zrekonstruoval západoevropskou část nálezu – 72 ks denárů

a denárových zlomků. K ukrytí nálezu došlo podle něj mezi lety 955–967. Podle nového

zhodnocení (*FMP I*, 728–730, č. 257) byl poklad ukrytý po roce 962.

KOTOWICE II (pow. Wrocław), Slezsko

Nálezy z let 1972, 1973–1974, součástí souboru jeden denár:

Arnulf (917–937), denár, typ Hahn (1976) 7c1

Lit.: *FMP IV*, 290, č. 636.

Kom.: Podle výsledků nejnovější analýzy byl soubor ukryt (jeho starší část) po roce 983

(*FMP IV*, 281–301, č. 31).

Zhodnocení nálezů

Jak již bylo zmíněno soubor mincí z Bezemína byl rozptýlen na ploše přibližně 30–40 čtverečných metrů. Nelze vyloučit, že se původně jednalo o nálezový celek, ztracený na strmém svahu bezemínského hradiště a erozí přemístěný dolů na okraj úzké plošiny blízko soutoku Úterského potoka a Hadovky (obr. 1).

Je-li určení zlomků mincí správné, setkáváme se zde výhradně s řezenskými ražbami krále Konrada I. a vévodů Arnulfa a jeho syna Eberharda (jeho vláda končí v roce 938), mladší mince již zastoupeny nejsou. Pokud šlo původně o celek, mohl být ukryt po roce 938, ale pochopitelně i o něco později. Mince z Bezemína náleží k nepočtenému fondu mincí z období, kdy dochází k převratným mocensko-politickým změnám v rámci celé střední Evropy. Z doby, kdy se rodí nové útvary, které pak ovlivňují vývoj regionu na celá dlouhá staletí.

Hradiště Bezemín patří k nejvýznamnějším, bohužel však také k nejméně prozkoumaným centrálním lokalitám raného středověku v západočeském regionu. Nachází se na výrazné ostrožně, nad soutokem Úterského potoka a Hadovky. Dvojílné hradiště, se samostatně vydělenou a opevněnou oválnou akropolí na západní straně, je obehnané jednoduchým valem, doplněným do skály vytesaným příkopem na vnější straně. Lokalitu poprvé prozkoumal a do archeologického povědomí uvedl v roce 1934 Ludwig Bittner (1895–1952), rodák z Nové Vsi u Bezdružic a učitel ve školách v okolních obcích. V roce 1935 provedl Bittner důkladný průzkum hradiště a bezprostředního okolí, včetně raně středověkého mohylníku, který se nachází v lese asi 170 m jižně od hradiště. V letech 1949–1950 v průzkumu pokračoval J. Kudrnáč, který provedl výzkum čtyř mohyl, ale především řez valem v jihovýchodní části hradiště. Zdokumentoval torzo základu a zřícenou stěnu čelní kamenné plenty z nasucho kladené břidlice, zpevněné dřevěnou konstrukcí. Hradba hradiště zanikla při mohutném požáru. Druhou sondou Kudrnáč prozkoumal i opevnění severozápadní části hradiště (tzv. akropole). Z hradby se dochovala spodní část čelní kamenné zdi a stopy dřevěné konstrukce s příčně a podélně uloženými trámky (*Kudrnáč 1951*). Poslední archeologický výzkum zde proběhl v roce 1990, kdy H. Svobodová ze Západočeského muzea v Plzni provedla plošný výzkum tří mohyl, narušených lesními pracemi (*Svobodová 1990*). Na základě nečetných nálezů je lokalita datována do 8.–1. poloviny 9. století (zajímavý je i výskyt keramiky typické pro oblast Poohří). V té době měl být Bezemín nahrazen novým hradištěm Šipín, které se nachází na protějším kopci, na opačném břehu Úterského potoka (*Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003, 34–36; Trnka 2006*). Chronologie a vzájemný vztah obou hradišť však je zřejmě složitější, o čemž svědčí zlomky mladohradištní keramiky, nalezené spolu se starším materiálem ve výplni příkopu (*Nováček 1998*) na Bezemíně a nález doposud nepublikovaného avarského kování opasku na Šipíně. V roce 2014 proběhl rozsáhlý povrchový průzkum části povodí Úterského potoka, založený na novém leteckém skenování krajiny (LIDAR). Při průzkumu byly objeveny a zaměřeny nejméně tři nové skupiny mohyl. Podle předběžné interpretace je přinejmenším část mohyl raně středověkého stáří (*Sokol – Kasl 2016*). Význam bezemínského hradiště, ale i celé sídelní aglomerace podtrhuje řada dalších nálezů karolínské a slovansko-avarské provenience, které pocházejí především z detektorové prospekce, a které se v posledních letech daří evidovat a dokumentovat.

Historické souvislosti

Počátek 10. století je v kontextu středoevropských dějin obdobím velkých a dramatických proměn. Uzávirají se osudy Velké Moravy, ale i Východofrancké říše a v nastalých zmatcích se rodí nové mocenské celky. Jsou to především vpády Maďarů, které vytvářejí nové podmínky a reakcí na ně vzniká nová politická realita střední Evropy. Jedním z podnětů, které odstartovaly překotné změny, byla smrt vládce Velké Moravy, Svatopluka, v roce 894 a následné vnitřní boje o moc. Již v následujícím roce (895) využila česká knížata příležitosti zlikvidovat do určité míry nucené společenství s Velkou Moravou. Jejich zástupci Vitislav a Sptyihněv složili v Řezně do rukou východofranckého krále Arnulfa (od roku 896 římského císaře) vazalský slib. Tato skutečnost vyvolala zásadní změny na českém území. Ústřední moc na Velké Moravě rychle zeslábla a Čechové se poddali Arnulfovi a dále posilovali svazek s Východofranckou říší (*Třeštík 1997, 285–286*). Avšak i v ní čelili poslední vládcí z rodu Karlovců procesu dezintegrace a rozpadu říše na jednotlivá vévodství (Bavorsko, Švábsko, Sasko, Franky, Lotrinsko). Postupně tak narostla moc jednotlivých rodů, spřízněných s vládoucí dynastií i mezi sebou navzájem.

Mocenským jádrem říše posledního východofranckého krále a římského císaře Arnulfa (887–899) bylo Bavorsko s centrem v Rezně. Také jeho vláda se opírala o pomoc spřízněných rodů. Pro české území měl zásadní význam rod Liutpoldovců, spřízněných v ženské linii se samotnými potomky Karla Velikého. O tom, jak blízký vztah měli k panovníkovi, vypovídá i jméno Luitpoldova syna (Arnulf). Není tedy překvapením, že právě východofrancký král a později císař Arnulf pověřil hraběte Luitpolda správou Čech, jak dokládají i písemné prameny, byť z doby o několik let mladší.

Na konci vlády císaře Arnulfa a zejména po jeho smrti v roce 899 již nebylo možné proces dělení Východofrancké říše zastavit. Degradovaný císařský titul se dostal do rukou mocných franckých rodů, ovládajících jednotlivé části jejího území. Vláda posledních Karlovců se nesla pouze ve formální rovině. Moci v jednotlivých vévodstvích se postupně chopily nejsilnější a nejschopnější rody. Tedy i rodina vévody Luitpolda, který vládl v Bavorsku po smrti císaře Arnulfa jménem krále Ludvíka Dítěte v podstatě zcela nezávisle. Pro Čechy se mnoho neměnilo, nadále byl odváděn tribut do centra Říše (Bavorska) a spravovány byly dále vévodou Luitpoldem, což potvrzuje listina krále Ludvíka Dítěte pro klášter St. Gallen z roku 903, kde je Luitpold titulován jako „*dux Boemanorum*“ (Reindel 1953, 42). Jaký byl podíl jeho syna Arnulfa na správě Čech, můžeme jen spekulovat. Že se na ní podílel, je podle dalšího vývoje nesporné. V bitvě u Bratislavy v roce 907 bylo Maďary katastrofálně poraženo bavorské vojsko. Vévoda Luitpold zde zahynul spolu s výkvětem bavorské šlechty. Po jeho smrti se ujal v Bavorsku vlády se souhlasem posledního Karlovce a zbylé části místní šlechty Luitpoldův syn Arnulf. Královská vláda se ale brzy stala ve zmíněném regionu již jen symbolickou, faktickou moc držel ve svých rukou Arnulf. Jednalo se o obranu země, ale také o ochranu královských a církevních statků. Po smrti krále Ludvíka Dítěte (911) se Východofrancká říše rozdrobila na pět vévodství ovládaných mocnými rody a císařský titul se stal předmětem boje mezi vlivnými franckými klany. Z důvodu nutné obrany území před maďarskými útoky ovšem rostla snaha obnovit v prostoru Východofrancké říše centrální moc. Ostatní vévodství zvolila v roce 911 do čela saského velmože Konráda I. jako krále, zatímco Arnulf vládl v Bavorsku s vysokou mírou samostatnosti dále. Dokonce se mu podařilo uzavřít s Maďary na určitou dobu mír (913–914). Vzájemný respekt mezi panovníky (Arnulfova matka, vdova po Luitpoldovi se stala manželkou krále Konráda I.) však brzy vzal za své, když král v roce 914 odmítl respektovat zájmy Arnulfových příbuzných. V krátké válce byl Arnulf poražen a z Bavorska vypuzen k Maďarům (na jimi kontrolované území). I církev, jejíž majetek Arnulf zčásti použil k financování války, se od něj distancovala, a v jejích kronikách obdržel přízvisko „zlý“. Po prvním neúspěšném pokusu o návrat do Bavorska byl Arnulf znovu vyhnán (916), ale jeho úsilí přineslo nakonec své ovoce. Roku 917 dobyl Arnulf Řezno a znovu se v Bavorsku ujal vlády. V rámci menšího vojenského střetnutí byl král zraněn a později zemřel (918). K mocensko-politickým změnám došlo také v Čechách. V roce 915 zemřel kníže Spytihněv I. a vládu převzal Vratislav I., který je v soudobých pramenech označován jako úspěšný bojovník s Maďary.

Díky příbuzenství s italským králem (od roku 915 císařem) Berengarem I. uvažoval vévoda Arnulf o spojení Bavorska s Itálií, Neměl totiž zájem usilovat o nejistou vládu v ostatních vévodstvích, vzniklých po rozpadu Východofrancké říše. Větší ambice měli v tomto ohledu vévodové v Sasku, jejichž moc významně narostla. Když byl v roce 919 zvolen do čela ostatních vévodství Jindřich I. zvaný Ptáčník, Arnulf tuto volbu respektoval. Také nový král se obratně vyhýbal střetu s Arnulfem a postupně posiloval politický vliv a vojenskou moc Saska. Arnulfovy zájmy stále více směřovaly na italská území. Ale plány na spojení s italským územím nejprve ohrozilo italské povstání (921) a později zmařilo zavraždění Berengara I. (924).

V uvedeném kontextu se stalo Arnulfovo tažení do Čech v roce 922 pouhou epizodou. O jeho důvodech můžeme jen spekulovat. Nabízí se hypotéza, že po smrti Vratislava I. v roce 921, kdy započala poručnická vláda kněžny Drahomíry, se zčásti změnila orientace země (v té souvislosti došlo i k vraždě kněžny Ludmily). Z pohledu Arnulfa bylo potřeba obnovit politickou a vojenskou spolupráci proti silící moci Saska a dohlédnout na odchod poplatků z Čech, neboť mír s Maďary byl vykupován značným finančním obnosem. Arnulf i Jindřich I. uzavřeli původně mír s Maďary separátně. Jindřich I. se snažil získat finanční prostředky útokem na Polabské Slované, Arnulf zase z Čech. Změna poměru sil v našem nejbližším sousedství vyvolala společné válečné tažení do Čech v roce 929. V čele země stál již několik let (od roku 924) kníže Václav, a proto bylo pro Jindřicha I. důležité demonstrovat kdo je na území bývalé Východofrancké říše pánem. V té době ovládal již většinu vévodství, a když se Arnulf po vypršení svého míru s Maďary (926) připojil k míru Jindřichovu, vyvstala otázka, komu se mají odvádět poplatky z Čech. Setkání vládců přineslo větší přímknutí země

k Sasku, nejen z hlediska poplatků, ale i kulturní orientace. Kníže Václav si s králem Jindřichem I. vytvořili blízký vztah, potvrzený předáním vzácných relikvií: části ostatků saského zemského patrona sv. Víta českému knížeti. Václav potom zasvětil nejvýznamnější a nejvýstavnější český kostel, který stavěl, rotundu na Pražském hradě, sv. Vítu.

Arnulf tím ztratil oporu v Čechách a opět se musel spolehnout především na své síly. Aktuální byla také ochrana před Maďary, při níž museli oba panovníci Jindřich I. i Arnulf spolupracovat (933). Bavorský vévoda se také znovu vrátil k plánu spojení Bavorska se severní Itálií (933–934). Tažení, s cílem získat pro syna Eberharda langobardskou královskou korunu, však skončilo neúspěchem. Proto se Arnulf snažil zajistit svému synovi alespoň následnictví v bavorském vévodství, což bylo Jindřichem I. v roce 935 akceptováno. Tento rok však přinesl nové změny a výzvy. V Čechách nastoupil na trůn po vraždě knížete Václava jeho bratr Boleslav I. Král Jindřich I. již nemohl na tuto změnu reagovat, neboť po mrtvici ochrnul a následujícího roku zemřel. Nástup Oty I. proběhl za zcela jiné situace než nástup jeho otce Jindřicha I. Kromě Bavorska ovládali Sasové již celé území původní Východofrancké říše a Arnulf musel tuto situaci respektovat. Při nástupu Oty I. na trůn proto vystupoval jako doyen šlechty a držitel úřadu maršálka. Za necelý rok (14. 7. 937) avšak vévoda Arnulf zemřel.

Po svém nástupu musel Ota I. čelit povstání svých protivníků. Jeho pozice však byla natolik silná, že mohl opustit omezující politiku svého otce a mnohdy násilím prosazovat svoji vůli. V první řadě vznikly nesváry při dělení Jindřichova majetku a úřadů, a to na straně opomenutých příslušníků královské rodiny (nevlastní bratr krále, Thankmar, mladší bratr Jindřich i matka Matylda). K nim se postupně připojili i synové vévody Arnulfa. Vládu v Bavorsku držel Eberhard, ale po roce vlády (938) ho Ota I. sesadil a nechal vyhnat ze země. Na bavorský vévodský trůn nastoupil ke králi loajální Berthold (938–945), bratr zemřelého vévody Arnulfa. Ten je připomínán jako zdatný ochránce země před útoky Maďarů. Po jeho smrti byly pominuty nároky Arnulfových synů a do Bavorska byl po vzájemném usmíření a podvolení se moci krále instalován jeho mladší bratr Jindřich (945–955). Legitimita jeho vlády byla zajištěna sňatkem s dcerou vévody Arnulfa, Judithou.

Ani střet mezi Otou I. a Boleslavem I. na sebe nenechal dlouho čekat. Již v roce 936 vypověděl český kníže boj spojenci Sasů, nejmenovanému „sousednímu podkráli“, jak jej nazývá kronikář Widukind (*Widukind z Corvey*, II, 3). Boleslav I. odrazil vojenské oddíly přicházející „podkráli“ na pomoc, jeho hrad dobyl a zničil. Překotné hospodářské i politické změny v Čechách se zásadně promítly do pozice českého knížete. Boleslav I. využil nástupnických problémů Oty I. a po určitou dobu neplatil tradiční poplatky. Více než desetiletí trvající nepřátelství tak řešil Ota I., po urovnání vnitřních poměrů, v roce 950 tažením do Čech. Oblehl jakýsi Nový hrad, kde byla umístěna posádka v čele se synem českého knížete. I když byl Boleslav I. ve vojenské výhodě, poddal se králi. Poplatky byly obnoveny a z obou panovníků se nakonec stali spojenci. Boleslav zachránil svoji vládu v Čechách, Ota získal opět tolik potřebné poplatky pro výkup míru s Maďary a uvolnil si ruce pro řešení italské otázky, při níž byl neúspěšný vévoda Arnulf. Spolupráce mezi Otou I. a Boleslavem I. vyvrcholila českou účastí v bitvě na Lechu u Augsburgu (955), při níž měl český kontingent a samostatné Boleslavovo vojsko podíl na drtivé porážce Maďarů, která znamenala konec jejich loupežných tažení střední Evropou (k výše nastiněnému historickému přehledu např. *Třeštilk 1992; 1997; Keller 2004; Vaniček 2014*).

Závěr

Jak již bylo zmíněno, nejmladší mince z bezemínského souboru náležejí vládě vévody Eberharda (937–938). Mince byly tedy ukryty nebo ztraceny někdy po roce 938. V tomto čase po nástupu krále (a později císaře) Oty I., kdy výrazné rozbroje ohrožovaly jeho vládu, by nebylo nic překvapivého, kdyby někdo z aktérů těchto bojů hledal spojence na území Čech. Sporé písemné prameny nám však nedovolují spojit bezemínské mince s nějakou konkrétní událostí tohoto bezesporu složitého období.

Nejen tyto mince, ale i další raně středověké nálezy, které pocházejí ze širšího okolí hradiště, dokládají, že celý region byl v období 8.–10. století zapojen do intenzivních mezinárodních kontaktů, a to jak politických, tak i obchodních a kulturních. Význam těchto vztahů, a nové vyhodnocení role obou hradišť v rámci regionálního i celostátního správního systému, je otázkou dalších výzkumů.

Prameny, literatura a aukční katalogy

- Anonym 1812:* Lipowsky's Nazional Garde Almanach für das Königreich Baiern. Ingostadt.
– 1913: Münzfunde. Blätter für Münzfreunde 48, 5228.
- Aurea eAukce 7:* 25. 5. 2016, Praha.
- Bubeník, J. 1988:* Slovanské osídlení středního Poohří. Praha.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2013:* Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- FMP I:* Szczurek, T. – Paszkiewicz, B. – Tabaka, A. – Bogucki, M. – Ilisch, P. – Malarczyk, D. 2017: Frühmittelalterliche Münzfunde aus Grosspolen. In: Bogucki, M. – Ilisch, P. – Suchodolski, S. (ed.): Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar I. Warszawa.
- FMP IV:* Reyman-Walczak, B. – Ilisch, P. – Malarczyk, D. – Nowakiewicz, T.: Frühmittelalterliche Münzfunde aus Klempolen; Butent-Stefaniak, B. – Ilisch, P. – Malarczyk, D. – Nowakiewicz, T. 2013: Frühmittelalterliche Münzfunde aus Schlesien. In: Bogucki, M. – Ilisch, P. – Suchodolski, S. (ed.): Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar IV. Warszawa.
- Hahn, W. 1976:* Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10., und 11. Jahrhundert. Braunschweig.
– 2001: Grundzüge der Altbaierischen Münz- und Geldgeschichte. 4. Teil: Die ältere Luitpoldingzeit (911–947) – Baiern unter den Herzögen Arnulf, Eberhard und Bertold. Money Trend 1/2001, 58–61.
- Heiler, T. 2011:* Herrschaft durch Präsenz Fulda im System des Mittelalterlichen Reisekönigtums. In: Stasch, K. G. – Verse, F. (eds.): König Konrad I. Herrschaft und Alltag. Fulda, 29–39.
- Ilisch, P. 2002:* Zum Schatzfund von Turwia in Grosspolen. In: Paszkiewicz, B. (ed.): Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin. Warszawa, 81–87.
- Keller, H. 2004:* Ottoni. Jindřich I. Ptáčník, Ota I., II., III., Jindřich II. Praha.
- Kudrnáč, J. 1951:* Slované v západních Čechách. Archeologické rozhledy 3, 185–190.
- Kull, J. V. 1911:* Die hervorragenden Münzfunde im Gelände des heutigen Bayern dieseits des Rheins. Mitteilungen aus dem Germanischen Nationalmuseum 1911, 189–195.
- Lukas, J. 1998:* K datování ražby denárů „se jménem Otto“ (C 79–81) ve světle nálezu Karlsdorf- Gębice. Numismatický sborník 23, 19–44.
- Nováček, K. 1998:* Bezemín, o. Tachov. Hlášení o výzkumu. Archiv Nálezových zpráv ZČM v Plzni. Nепublikovaný rukopis.
- Polanský, L. 2019:* Mince 9. a 10. století v archeologických nálezech z českých zemí a jejich přínos pro počátky našich dějin. Disertační práce. Ústav pro archeologii, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha. Nепublikovaný rukopis.
- Reindel, K. 1953:* Die bayerischen Luitpoldingen 983–989. Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte NF. Band 40. München.
- Sláma, J. 1993:* Nové nálezy mincí v české archeologické literatuře. Numismatické listy 48, 1–3.
– 1995: Nález denárů bavorského vévody Arnulfa na Žatecku? Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica I. Z pomocných věd historických XI – Numismatica, 107.
- Sokol, P. – Kasl, F. 2016:* Mohylové hroby a předpolí hradiště Bezemín (okr. Tachov). Výsledky povrchového průzkumu s využitím leteckého laserového skenování. Archeologie západních Čech 11, 141–150.
- Svobodová, H. 1990:* Bezemín, o. Tachov. Hlášení o výzkumu. Archiv nálezových zpráv, ZČM v Plzni. Nепublikovaný rukopis.
- Trnka, R. 2006:* Hradiště Bezemín. Hláska 17, č. 3, 35–37.
- Třeštík, D. 1992:* Václav a Berengar. Politické pozadí postřížin sv. Václava. Český časopis historický 98, 641–661.
– 1997: Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935). Praha.
- Vaniček, V. 2014:* Svatý Václav. Panovník a světec v raném středověku. Praha.
- Veselý, P. 2005:* Arnulf, vévoda bavorský, v Čechách, Numismatické listy 60, 141–142.
- Widmer, I. 1784:* Domus Wittelsbachensis Numismatica. Oder Sammlung aller existirenden Münzen und Medaillen des durchlauchtigsten Wittelsbachischen Stammhauses. München – Ingolstadt.
- Widukind z Corvey:* Dějiny Sasů. Memoria medii aevii 23. Praha 2016.

Summary

Pavel Břicháček – Martin Čechura, The Luitpolding deniers found at Bezemín (Tachov district).

An assemblage of 13 coins and their fragments was discovered in 2016 by three different persons during private metal detector surveys in the Hadovka valley between the two important Early Medieval hillforts of Bezemín and Šipín (Tachov distr.).

The coins were dispersed over an area which is today difficult to access (fig. 1) on a low flat platform near the ruins of a water mill and its mill race; they were spread over ca 30–40 square metres, at the depth of 20–30 cm. The greater part of the assemblage was found by two persons during the first survey of the spot. The last fragment was discovered by a third detectorist later on above the original findspot of the other coins (roughly 20 m higher up) on the steep eastern slope of the Bezemín hillfort in the line of a currently disused pathway. Considering the find circumstances we cannot exclude the possibility that the coins were originally a single assemblage lost on the steep slope of the Bezemín hillfort and later brought by erosion to the flat area at the Úterský potok and Hadovka confluence. Altogether, 13 coins have been collected, nine of them complete (or with only minor damage) and four fragments; the surfaces of all of them are pitted by corrosion. The coins are currently dispersed in various collections. The earliest piece in the Bezemín assemblage is a coin of King Conrad I (914–917). It is a previously unknown variant from the beginning of Conrad's reign. Five pieces represent the coinage of Duke Arnulf during his second reign (917–937). Four of them are apparently minted by the same pair of dies. The latest part of the assemblage is represented by the coins of Duke Eberhard (937–938). The issuer could not be precisely determined in the case of several fragments which might be the remains of unknown types of Duke Arnulf and perhaps Henry I. A large part of the Bezemín assemblage is constituted by previously unknown variants, not documented in the specialist literature up to now. The assemblage came to the ground after AD 938; no later coin was present. It is the largest lot of these rulers' coins ever documented. All currently known coins of the named rulers are kept in coin collections or come from old finds without known find circumstances. The assemblage is therefore a precious piece of evidence of the intense contacts between the Luitpoldings and Přemyslids which are documented in the written sources relating to the beginnings of the Czech state. The Bezemín coins enrich the typological spectrum of the extremely rare coinage of these sovereigns and are a source of information of prime importance for the understanding of Central European coinage development in the dark ages of the first half of the 10th century. At the same time, they stress the importance of the Bezemín hillfort within the structure of the Bohemian state in the Early Middle Ages.

English summary by J. Kysela

HROMADNÝ NÁLEZ RANĚ STŘEDOVĚKÝCH MINCÍ U HUDČIC (OKR. PŘÍBRAM)

Jan VIDEMAN – Jan JOHN – Rastislav KORENÝ

Abstract – A hoard of Early Medieval coins found near Hudčice (Příbram district).

In February 2021, a hoard of coins dated to the AD 970s was unearthed near Hudčice. The assemblage consisted of 12 silver coins – 10 deniers and 2 obols. The deniers are prevalently of Bavarian origin with a few so-called imitative issues of unknown provenance, and one Bohemian denier dated after AD 976. The assemblage came to the ground shortly after this date and can therefore be linked with the very beginning of medieval coinage in Bohemia.

 hoard, 10th century, deniers, obols, Bavaria, Bohemia

Nálezové okolnosti

Dne 28. února 2021 našel p. Jindřich Šafař v lese na západním svahu kopce Stráž (k. ú. Hudčice) s pomocí detektoru kovů stříbrnou minci, nacházející se v hloubce asi 20–25 cm. Po jejím vyzvednutí a následné kontrole místa zjistil pod mincí nové signály a v hloubce asi 20 cm objevil dalších 10 mincí, rozptýlených na ploše o průměru cca 40 cm. Mince ležely na plochu v písku zvětralého podloží. V okolí žádné další nálezy nezjistil.

Nálezce nejdříve podal zprávu Podbrdskému muzeu v Rožmitále pod Třemšínem, odkud byla dne 8. března 2021 prostřednictvím R. Šimka informace předána do Hornického muzea Příbram. Následně byl kontaktován nálezce a ten ještě téhož dne mince v počtu 11 kusů přivezl a předal do příbramského muzea. Evidovány jsou pod přírůstkovým číslem 2/2021.

První kontrola místa nálezu proběhla dne 12. března 2021, přičemž po jeho fotografické dokumentaci bylo kvůli nepříznivým klimatickým podmínkám od dalšího průzkumu upuštěno. Následující průzkum proběhl 11. dubna 2021 za účasti J. Johna, R. Koreného, P. Ouška a J. Štěrbíka. Výkop provedený nálezce byl opět odkryt a na jeho dně v hloubce 45 cm se podařilo objevit poslední dvanáctou minci (č. 10), evidentně přemístěnou do větší hloubky starým kořenem, jehož tmavý otisk byl ve dně jámy stále patrný. Autenticita místa nálezu tím byla spolehlivě potvrzena. Jak místo samotné, tak jeho okolí (asi 6000 m²) bylo intenzivně prozkoumáno detektory kovů, kromě recentních předmětů s negativním výsledkem. Přes pečlivý průzkum původního výkopu se nepodařilo zachytit žádné stopy obalu mincí, jejich uložení v keramické nádobě tedy můžeme vyloučit. Nálezce poté podnikl ještě samostatný opakovaný průzkum místa s negativním výsledkem.

Místo nálezu depotu leží v nadmořské výšce 528 m, ve vzdálenosti 140 m od pravého přítoku Mlýnského potoka na svahu kopce Stráž JV od Hudčic (okr. Příbram). Svah byl v minulosti výrazně poznamenaný těžbou kamene, která se však místu depotu vyhnula. Umístění depotu v krajině lze na základě měření přijímačem GPS se submetrovou přesností vyjádřit souřadnicí JTSK: -1099776/-786356.

Archeologický kontext

Nejbližší známou raně středověkou lokalitou je Hradec, ležící na k. ú. Martinice (přesto je v literatuře většinou chybně označován jako Hradec u Hudčic, ve staré literatuře dokonce též jako Hradec u Simína), vzdálený cca 900 m od zde popsaného depotu. Nálezky dokládají existenci výšinného sídliště

(či hradiště?) už v 8. století, v průběhu 9. století pak zdejší osídlení zaniká (*Lutovský – Videman 2011*). Na ploše kopce jsou patrné zbytky opevnění, není ovšem jasné, zda je pozdně halštatského či raně středověkého původu. V povodí Skalice se další raně středověké sídliště nalézalo v blízkosti Pňovic, jeho protějškem bylo několik žárovných pohřbů na blízkém vrchu Chocholík (*Turek – Vlček 1948*). Na konci devátého, případně až na přelomu 9. a 10. století zaniklo osídlení na (předpokládaném) hradišti Hradec u Martinic. Změna asi postihla širší území a zřejmě souvisí s katastrofickými událostmi v rámci celých jižních Čech, kdy byla zničena některá centra jihočeského okrsku (hradiště Libětice, Němětice).

Nová kolonizační vlna souvisí se zájmem Přemyslovců o jihočeský prostor, patrně jej potvrzuje v 10. století založené třídlínné hradiště Šance u Počapel, v 11. století pak bylo založeno třídlínné hradiště u Boru (*Lutovský 1999; Beránek – Doležal – Korený 2002*).

Sídliště z tohoto období (10.–11. století) jsou doložena většinou jen ze starých, dnes neověřitelných nálezů (Přední Poříčí), jejich vnitřní uspořádání tak stále neznáme. V průběhu 10. století se pohřbívalo na pohřebišti u Tušovic, hroby z téže doby jsou známé též z Bělčic (*Lutovský – Smejtek 1988; Lutovský 1990; Korený 2006*). Základem ekonomiky zdejších obyvatel bylo zřejmě zemědělství, další činností bylo hrnčířství, tkalcovství a zřejmě též zpracovávání místních povrchových ložisek železných rud, případně rýžování zlata (zvláště podél toku Skalice a Závišinského potoka). Obyvatelé a jejich elity byli podle dosavadních nálezů v kontaktu nejen s okolními, ale i vzdálenějšími regiony. Dokladů o tom ovšem není mnoho a svědectví části z nich je z různých důvodů sporné. Údajně z Hradce u Martinic pochází kolekce čtyř denárů Karla Velikého (793/794–812) a avarské kování opasku. Údajně z hradiště Šance u Počapel pocházejí dva denáry Boleslava I. a II., dále různá kování opasku, gombík, křížek apod., jejichž původ sahá až do Karpatké kotliny (*Lutovský – Stolz 2001*).

Katalog mincí

BAVORSKO, Jindřich I. (948–955) / Jindřich II., 1. vláda (955–976)

mincovna: *Regensburg*, AR denár, 948–967

Av.: kříž, v třech jeho úhlech po jedné kuličce, čtvrtý bez výplně, **•HEMRCVΛDV/**

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **ECCHO R•ENACIVI•TA•Λ**

Lit.: *Hahn 1976*, č. 10c2.3.

1. 0,896g; 22,0 mm; vylomený a olámaný okraj

AR denár, 948–967

Av.: kříž, v třech jeho úhlech po jedné kuličce, čtvrtý bez výplně, **•HEMRICVΛDVx**

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **VVOL E•CHACITΛ**

Lit.: *Hahn 1976*, č. 10m1.2.

2. 1,065g; 21,3 mm

mincovna: *Nabburg*, AR denár, 948–967

Av.: kříž, v třech jeho úhlech po jedné kuličce, čtvrtý bez výplně, **+////RIOV////**

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **CNI ΛCA/Λ/DIAx**

Lit.: *Hahn 2001a*, č. 65b2.

3. 0,997g; 21,3 mm; olámaný

Jindřich II., 1. vláda (955–976)

mincovna: *Nabburg*, AR denár, 967–976

Av.: kříž, ve všech jeho úhlech po třech kuličkách, opis nezřetelný

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **PER •NAVJINCIOVVΛ**

Lit.: *Hahn 1976*, č. 68b1.1.

4. 1,058g; 21,5 mm

mincovna: *Regensburg*, AR denár, 973/4–976

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po dvou kuličkách, **•HEMR//∞DVX**

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **MAO, RECNACIVITΛS**

Lit.: *Hahn 2001b*, č. 16f1.3.

5. 1,268g; 21,5 mm

AUGSBURG, biskupství, **Jindřich I.** (973–982)

mincovna: *Augsburg*, AR denár, 973–977/978

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách, **HEIMRICV∞EA∞** (protisměrně)

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **ENCI AVC • CIVI//Λ**

Lit.: *Hahn 1976*, č. 134a5.2.

6. 1,072g; 19,8 mm

AR denár, 973–977/978

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách, **/ΞCIAVDV//** (protisměrně)

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **//M ΛVCVΛ/ΛCIVIT**

Lit.: *Hahn 1976*, č. 134a4.

7. 1,125g; 21,6 mm; dva fragmenty, vylomený okraj

IMITATIVNÍ RAŽBY – BAVORSKO (?) / ČECHY (?), emitent neurčený

mincovna: *neznámá*, AR denár, 948–967

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po jedné kuličce, **/∞V-H/OV-H//**

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **ΠΗΠ ∞//V/x////**

Lit.: *Hahn 1986*, 287, podobný jako č. 3–4.

8. 1,141g; 21,2 mm

AR denár 967–976

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách, **✠∞ΛV∞IVHVC**

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **EOO IDIIIIVCTΛ**

Lit.: *Hahn 1986*, 288, č. 22.

9. 1,175g; 22,0 mm

AR obol, 967–976

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách, **ΛΛIII/∞H+HIV∞**

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **ΛΛΛ ΛV•VIV∞ΛH∞**

Lit.: *Cach 1970*, č. 18; *Hahn 1986*, 287, č. 15; *Hahn 2002a*, 132, 138, č. 68a.7.

10. 0,527 g; 16,8 mm

AR obol, 967–976

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách, **////IIII//**

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **ΛΛΛ, ///VIV////**

Lit.: *Cach 1970*, č. 18; *Hahn 1986*, 287, č. 15; *Hahn 2002a*, 132, 138, č. 68a.7.

11. 0,345g; 17,3 mm; olámaný

ČECHY, Boleslav II. (972–999)

mincovna: *Praha*, AR denár, asi 976/977 (?)

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách, **HOIICIIIΛVIVX** (protisměrně)

Rv.: kaplice, pod lomenicí nápis **ΓCIH RECOIΛIVV∞**

Lit.: *Cach 1970*, neuvádí; *Hahn 2002*, neuvádí (podobný komb. XXXIV var.).

12. 0,913 g; 20,3 mm

Obr. 1. Hudčice (okr. Příbram) – mince z hromadného nálezu (čísla odpovídají katalogu; foto Abalon s.r.o.; zvětšeno 1,4:1).

Obecné zhodnocení nálezu

Denárový nález z Hudčic představuje po nedávném objevu depotu z Bezemína (okr. Tachov; *Břicháček – Čechura 2021*) další zcela mimořádný přínos k poznání rané fáze peněžního oběhu v Čechách v 10. století. Soubor sestávající z 12 mincí svým složením potvrzuje obraz, který postupně vykristalizoval díky významnému nárůstu počtu jednotlivě nalezených ztrátových mincí v uplynulých dekádách. Ukazuje se zcela přesvědčivě, že až do poloviny 70. let 10. století převládala v Čechách mince bavorské provenience, kterou teprve pak nahradila vzrůstající domácí produkce. Detailně o tom pojednává nová publikace, zabývající se počátky českého mincovnictví (*Lukas – Videman 2021*, zejména kap. 2).

Depot z Hudčic se svým složením řadí ke dvěma starším tuzemským nálezům obdobného rozsahu a také obdobného časového horizontu. Jak nález ze Sběře (okr. Jičín), známý pouze z rukopisných poznámek sběratele Josefa Matějky (*Lukas 2009*), tak nález ze Zbečna (okr. Rakovník; *Hásková 1970*), přitom obsahovaly pouze bavorské denárové ražby, případně jejich napodobeniny nejistého původu. Oba depoty však, stejně jako nález z Hudčic, spadají datem uložení do 70. let 10. století. Nález ze Sběře, který podle Matějkových záznamů zahrnoval pouze pět mincí, je o něco staršího data. Obsahoval pouze denáry tzv. devítibodového typu, jejichž ražba byla v Bavorsku zahájena podle aktuálního stavu poznání po roce 967 a přetrvávala do roku 976, případně, v augsburské mincovně, do roku 977/978 (*Hahn 1976*, 101). V depotu ze Zbečna (*Hásková 1970*) bylo celkem osm mincí z 10. století, mezi nimi vedle starších, tříbodových a převažujících devítibodových, i dvě bavorské ražby šestibodového typu, náležející do období 973/974–976. Nález ze Zbečna byl tedy uložen do země již v době, kdy probíhala, byť s poměrně nízkou intenzitou, i ražba prvních českých mincí v pražské mincovně. Ta je doložena od počátku 70. let. Nález z Hudčic je z této trojice patrně nejmladší. Obsahuje vedle tří, devíti i šestibodových bavorských ražeb i jeden český denár (č. 12), náležející zřejmě, jak bude dále ukázáno, do doby po roce 976.

Stejně jako v depotech ze Sběře a Zbečna, i v hudčickém nálezě najdeme vedle české a bavorských ražeb i mince, které řadíme do skupiny tzv. imitativních (č. 8–11). Těto značně pestré skupině zejména tří- a devítibodových denárů kříž/kaplice, s nejasnými opisy i nápisy pod lomenicí, věnoval detailní pozornost v jedné ze svých studií W. Hahn (*1986*). Vyslovil se obecně pro český původ alespoň podstatné části z nich a prezentoval názor, že část těchto ražeb mohla předcházet oficiální knížecí produkci. Tyto ražby, mezi nimi některé i z méně hodnotného kovu, se poměrně často vyskytují i mezi jednotlivými ztrátovými mincemi, nacházenými na našem území v posledních letech (*Videman 2017*). Vzhledem k jejich různorodosti však nelze o jejich původu a dataci vyslovit paušální závěry a každou z nich je nutno posuzovat individuálně.

V nálezě z Hudčic byl zastoupen jeden tříbodový a jeden devítibodový denár a dva exempláře devítibodového obolu, které mají základní atributy imitací. Tříbodový denár, tedy mince typu raženého v bavorských mincovnách před rokem 967 (č. 8), je dosud nepublikovanou variantou, kterou nenajdeme v Hahnově katalogu (*Hahn 1986*). Nižší kvalita fotografií v dané publikaci bohužel neumožňuje detailní posouzení, zdá se však, že nejbližší k hudčické ražbě mohou mít denáry Hahn (*1986*) č. 3 a 4. Ani jeden z nich však s ní není totožný. Druhá imitativní ražba z hudčického nálezě, devítibodový denár s nápisem EOO pod lomenicí (č. 9), již byla publikována (*Hahn 1986*, 288, č. 22), je dosud známa v jediném exempláři, pocházejícím z jednoho ze dvou výše zmíněných tuzemských nálezů, z depotu ze Zbečna (*Hásková 1970*, 107, č. 8). Tato skutečnost může představovat určitou indicii pro český původ, s jistotou prokázat jej však nelze. Jeden obol devítibodového typu z Hudčic je do značné míry poškozen dvojřádem a nelze bezpečně identifikovat opisy ani nápis pod lomenicí (č. 11). S velkou mírou pravděpodobnosti se však jedná o stejnou minci, jakou zařadil F. Cach do svého katalogu českých ražeb jako poslední devítibodovu ražbu. Znal přitom pouze špatně vyražený exemplář z nálezě novodvorského (*Cach 1970*, 18, č. 18). W. Hahn minci původně zařadil rovněž mezi imitace (*Hahn 1986*, 287, 15), znal i druhý exemplář z dánského nálezě Kongsö (*Hahn 1986*, 295). Později ovšem dospěl k názoru, že obol vykazuje podobnost s naburskými denáry typu Hahn (*1976*) č. 68a a zařadil jej mezi naburské ražby (*Hahn 2002a*, 132, 136). V průběhu roku 2014 a v několika následujících letech se na numismatickém trhu postupně objevil větší počet denárů ze sledovaného období, které měly pocházet z hromadného nálezě z česko-polského pomezí, z blíže nezjištěné lokality na trase Broumov (okr. Náchod) – Walbrzych (Dolní Slezsko). Mezi nimi i jeden obol Cach (*1970*) č. 18 (*WAG 72*, č. 2269). Tato mince je dobře zachována a může posloužit k detailnímu srovnání zejména

s druhým exemplářem obolu z nálezu z Hudčic (č. 10). Z něho vyplývá, že obě mince pocházejí ze stejného rubového razidla, lícní se však v detailech liší. Na první pohled je zřejmý zejména rozdíl v úhlu mezi rameny kříže. Sestava písmen v opisech je však téměř shodná (obr. 2). Opisy na obou stranách jsou natolik porušené, že nelze s jistotou potvrdit názor o nabburském původu. I s ohledem na přítomnost v dalším nálezu české provenience je ponecháváme ve skupině napodobenin nejistého místa ražby.

Obr. 2. Obol Cach (1970) č. 18. a) Mince z nálezu Hudčice (č. 10); b) mince z nálezu Broumov-Walbrzych (ex. WAG 72, č. 2269), (zvětšeno).

Český denár z Hudčic

Jedinou bezpečně českou ražbou v depotu z Hudčic je denár (č. 12), který můžeme podle dosud nejužívanější literatury určit jako variantu denáru Cach (1970) č. 15. F. Cach pod tímto číslem svého katalogu sloučil několik ražebných variant devítibodového typu, jak poněkud zjednodušeně a nepřesně uvádí, s nápisy HIC a CIH pod lomenicí (Cach 1970, 18, č. 15). V tabulkové části tuto variantu dokládá ilustraci denáru, který má pod lomenicí nápis HIC, na líci opis BOLEZLAV DVX a na rubu DEGLOA VVS, obojí proti směru hodinových ručiček. V roce 2002 byla publikována studie W. Hahna, jejíž součástí je katalog nejstarších českých denárů, rozpracovaný do podoby korpusu razidel (Hahn 2002). Denáry skupiny Cach (1970) č. 15 jsou zde reprezentovány pěti kombinacemi různých razidel, pěti lícních a tří rubových (Hahn 2002, 389, 391, komb. XXXI–XXXV). V roce 2021 vyšla nová publikace nazvaná „Počátky českého mincovnictví“, která shrnuje aktuální stav poznání v této oblasti (Lukas – Videman 2021). Skupina denárů Cach (1970) č. 15 a příbuzných ražeb je v katalogu, který je její součástí, reprezentována v tuto chvíli již sedmi kombinacemi razidel, je v ní však rovněž hodnocena vazba na další obrazově blízké ražby, jejichž původ je nejistý. Denár z Hudčic je dosud nepublikovanou variantou, která představuje důležitý spojovací článek mezi denáry, jejichž český původ je nesporný a ražbami, u nichž panuje nejistota.

Historický kontext

Obraťme v tuto chvíli na okamžik pozornost k historickému kontextu, na jehož pozadí se odehrávala ražba zkoumaných mincí a ukrytí hudčického depotu. Sedmdesátá léta 10. století jsou časovým úsekem, v němž se odehrála řada stěžejních událostí, majících vliv na formování českého státu. Dvě z významných aktivit tohoto charakteru spadají do závěru života a vlády prvního z Boleslavů, jehož smrt je dnes kladena s největší pravděpodobností do roku 972 (Fiala 1962; Sláma 2000). Pravděpodobně na samém sklonku vlády Boleslava I. došlo k zaražení prvních českých mincí, tedy ke kroku, který lze právem považovat za jeden z projevů svébytnosti přemyslovského státu, jak v ekonomické, tak symbolické rovině. Druhá z aktivit tohoto panovníka, snaha o ustavení samostatné církevní správy, završená založením pražského biskupství, došla naplnění až v prvních letech vlády jeho nástupce Boleslava II., v letech 973–975. Obojí do určité míry znamenalo odpoutání se od vazeb na Bavorsko, utvářených po více než stoletém vývoji v předchozích dekádách, nikoli však přetrhání těchto vazeb. Ve věci mincovní produkce přebíraly první české ražby věrně podobu bavorských předloh. Na poli zahraničně-politické orientace, i když došlo k odpoutání se Prahy od rezenské diecéze, zůstaly zachovány pevné vztahy v mocenské rovině. Otěže říšské politiky sice převzali v předchozích dekádách panovníci saské otonské dynastie, česko-bavorské spojení, založené na přátelských vztazích Boleslava II. a Jindřicha II.,

mělo však nadále pro obě strany a jejich postavení ve středoevropském regionu stěžejní význam. A to přesto, že jejich hypotetické spříznění prostřednictvím manželek, které do svých úvah zahrnuje W. Hahn (1984, 205–206), česká historiografie spíše odmítá (Sláma 2000, 13; Polanský 2000). V květnu roku 973 zemřel obnovitel západní Říše Ota I. (936–973), jenž prosadil ještě za svého života římskou královskou i císařskou korunovaci svého syna Oty II. (973–983). Záhy poté bavorský vévoda Jindřich II. (955–976, 985–999) vyvolal proti Otovi II. vzpouru, v první fázi podnícenou pomínutím nároků své sestry Hadwigy ve Švábsku, pro kterou získal i podporu dvou významných slovanských panovníků, českého Boleslava II. (972–999) a polského Měška I. První fáze vzpoury však skončila roku 974 Jindřichovým nezdarem, zajetím a internací v Ingelsheimu. V nadcházejícím roce 975 následovalo trestné tažení císaře Oty II. proti Boleslavovi II. do Čech, které však nepřineslo kýžený výsledek, v odvetu pak Boleslavovo vojsko poplenilo statky bavorského kláštera v Altaichu (Novotný 1912, 593–594). Vzpoura proti císaři se dostala do další fáze počátkem roku 976, kdy Jindřich II. uprchl z ingelheimského zajetí. Utrpěl však další nezdár, když byl v červenci obklíčen v Řezně (Buhlmann 2006, 3). Zachránil se útekem do Čech, kde pak pobýval v azylu na dvoře Boleslava II. až do příštího roku 977. Tentokrát však již přišel o bavorský vévodský stolec, který získal císařův jmenovec z rodu Luidolfingů, Ota Švábský (976–982). Vojenské akce se opět odehrávaly i na českém území, zase s úspěchy spíše na české straně, když Češi zaskočili odpočívající nepřátelské vojsko u Starého Plzně (Novotný 1912, 595–596). Třetí, závěrečná fáze Jindřichova povstání nastala v roce 977, bývá nazývána povstáním tří Jindřichů, neboť na straně sesazeného bavorského vévody stál i augsburský biskup Jindřich a Jindřich Korutanský. Další porážka, završená v září tohoto roku dobytím Pasova, znamenala definitivní konec vzpoury. V jeho důsledku byl Jindřich na počátku roku 978 znovu internován, tentokrát v Utrechtu, kde byl svěřen pod dohled biskupa Folkmara (Buhlmann 2006, 5). Na svobodu se dostal až po smrti Oty II. Přestože ani tentokrát nebyl jeho spojencem, český kníže Boleslav II., vojensky poražen (Otova vojska decimovala úplavice a pomocné vojsko Oty Švábského bylo vázáno obléháním Pasova), nabídl sám Otovi smír a slíbil dostavit se na sněm v Quedlinburgu o Velikonocích roku 978, kde obnovil slib věrnosti a zavázal se zřejmě i k obnovení platby tributu do říše (Sláma 2000, 18), poté však byl s dary propuštěn a nadále s císařem udržoval až do jeho smrti dobré vztahy (Novotný 1912, 597–599). Podíl na změně Boleslavova postoje mělo jistě i výrazné oslabení spojeneckého bloku s polským vévodou Měškem, který po předchozích událostech, k nimž se časově přidružila smrt jeho první manželky, Přemyslovy Doubravky v roce 977, zvolil pragmaticky orientaci na jemu geograficky bližší Sasko.

Numismatický kontext

Důležitou otázkou je, do jaké míry nám nastíněné historické pozadí ilustrují numismatické prameny. Bavorská numismatika dospěla k dnešnímu stavu poznání, podle něž v Řezně a dalších mincovnách, v Naburgu a biskupském Augsburgu, byl do roku 967 ražen tzv. tříbodový typ denárů kříž/kaplice, který byl poté nahrazen typem devítibodovým. Jeho ražba probíhala pravděpodobně kontinuálně až do roku 976, tedy do nástupu Oty Švábského, kdy byl nahrazen typem čtyřbodovým. Již na přelomu let 973/974 se k ražbě devítibodového typu přidružila paralelně probíhající ražba typu šestibodového, která byla rovněž ukončena s definitivním koncem první vlády Jindřicha II. roku 976. První české mince, ražené přibližně od roku 970, následovaly výlučně devítibodový bavorský vzor, a to zřejmě až do samého počátku 80. let 10. století, kdy se k nim jen na velmi krátkou dobu, na přelomu 70. a 80. let, přidal v Bavorsku ražený typ čtyřbodový. Poté již došlo k odpoutání se českých ražeb od bavorských předloh.

Mezi českými denáry devítibodového typu, jejichž produkci tedy můžeme klást do 70. let 10. století, se nacházejí určité skupiny denárů, kterým věnoval ve svých studiích samostatnou pozornost W. Hahn a označil je za možný odraz spolenectví mezi Jindřichem II. a Boleslavem II. (Hahn 1984; Hahn 1986, 294). Vyslovil i různé hypotézy o konkrétním pozadí jejich vzniku a v jedné z těchto studií část z nich označil výslovně i za jakési „alianční“ ražby obou panovníků z doby Jindřichova azylu v Čechách 976/977 (Hahn 1984). Nejvýznamnějším reprezentantem těchto mincí je denár, který nese v opisech jména obou panovníků, tedy HEMRICVS DVX / BOLEZLAV DVX (Hahn 2002, 389, komb. XXIII). Tento denár je přitom prostřednictvím razidla se jménem Boleslavovým a nápisem **CO** pod lomenicí provázán s dalšími, nesporně českými emisemi (Cach 1970, č. 7; obr. 3).

Obr. 3. a) Denár Hahn (2002) komb. XXIII; b) denár Cach (1970) č. 7, (zvětšeno).

Obdobné okolnosti vzniku zvažoval W. Hahn i u dalších ražeb, a to konkrétně právě u mincí ze skupiny denárů Cach (1970) č. 15. Zde zaznamenal dva případy, které naznačují jejich spojitost s mincovní produkcí Jindřicha II. První z nich je denár, který W. Hahn označuje za minci s (korumpovaným) jménem Jindřichovým (Hahn 1984, 205, č. 6; Hahn 1986, 289, 296, č. 44; Hahn 2002, 383, 389, komb. XXXIV), k němuž existuje paralelní ražba se jménem Boleslavovým (Hahn 1984, 205, č. 7; Hahn 1986, 289, 296, č. 45), pocházející z téhož rubového razidla se zkomoleným názvem řezenských mincovny. Vzhledem ke jménu českého vévody Boleslava na této i dalších variantách, tvořících vzájemně provázaný řetězec razidel, není pochyb o jejich českém původu (Hahn 2002, 389, komb. XXXI–XXXV). Tyto závěry vyslovil W. Hahn na základě jediného jemu známého exempláře mince s domnělým jménem Jindřichovým, ze sbírky v Bibliotéce v Kórniku (obr. 4:a). Na místě je však určitá opatrnost, neboť užití Jindřichova jména na tomto denáru není zcela průkazné. Nelze to jednoznačně říci ani na základě dalších dvou exemplářů, které se objevily až v letech po vydání Hahnovy poslední studie (obr. 4:b–c). Začáteční písmeno jména na straně s křížem, které vypadá na první pohled jako H, může být i na protilehlých okrajích „ořezané“ písmeno B, obdobně jako je nacházíme na jiném českém denáru (obr. 5). Zbývající část opisu je bohužel na všech dosud známých kusech nevyražena.

Obr. 4. Boleslav II., denár Cach (1970) 15 var., Hahn (2002) komb. XXXIV, avers – a) exemplář ze sbírky Bibliotéky v Kórniku; b) ex. *Aurea* 57, č. 486; c) ex. *Aurea* 94, č. 516, (zvětšeno).

Obr. 5. Boleslav II., denár Cach (1970) č. 13, s „ořezaným“ písmenem B na počátku lícního opisu, (zvětšeno).

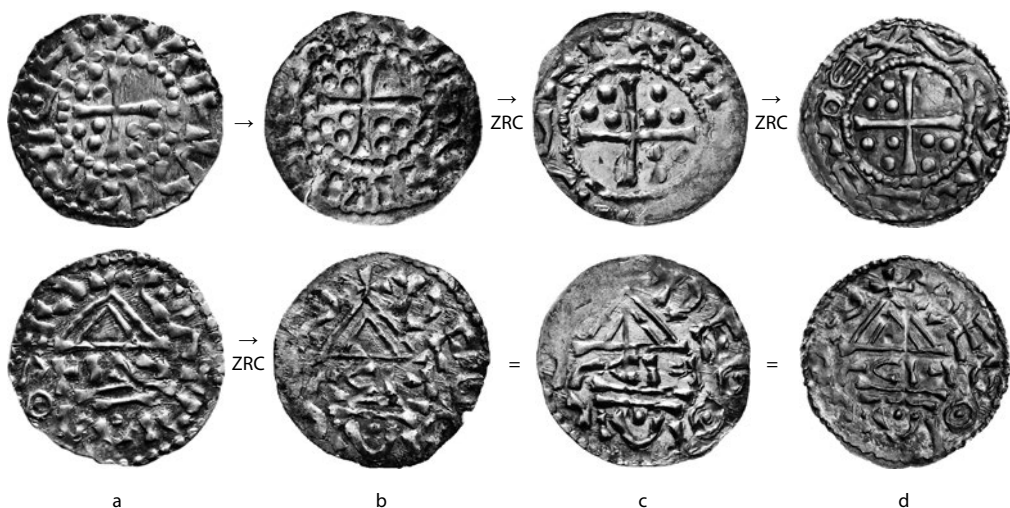
Druhou z mincí, jíž budeme na tomto místě věnovat pozornost, a která, jak si následně ukážeme, má blízkou vazbu na český denár z Hudčic (č. 12), předřadil W. Hahn před vývojovou linii výše popsané skupiny ražeb (Hahn 1986, 289, 396, č. 43; obr. 6). Tuto minci však nepovažoval W. Hahn za českou a v korpusu nejstarších českých ražeb (Hahn 2002) ji neuvádí.

Obr. 6. Sekvence razidel s ΗΙΓΓ – ΓΙΗ – ΗΙΔ (Hahn 1986, 289, č. 43–46), (zvětšeno).

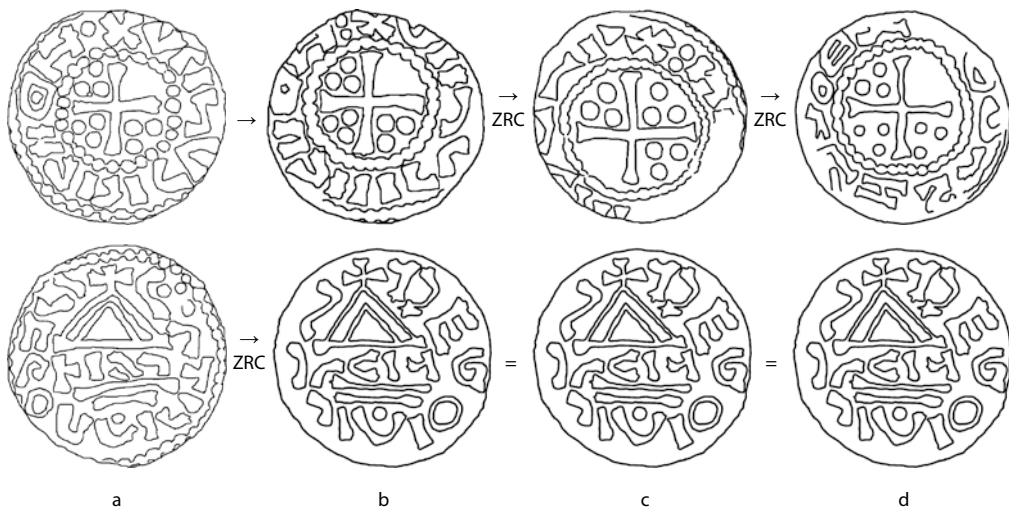
Zmíněný denár (Hahn 1986, 289, č. 43) je k dnešnímu dni znám ze dvou nálezů z území Slezska, a to z nálezu Gebice (*FMP IV/2*, 260, č. 141) a z nálezu Lasowice (*FMP IV/2*, 313, č. 292). Oba exempláře se odlišují od obrazově navazující linie českých ražeb svojí fabrikou, zejména hrubým perlovcem vnitřního i obvodového kruhu. V opise aversu je v tomto případě sice mírně zkomolené, přesto však s jistotou určitelné jméno HINRICVS. Obraz na obou stranách je pak zrcadlově překlopen oproti obrazu českého denáru, kterému byla věnována pozornost v přechozích odstavcích (obr. 4).

Zabýváme-li se podrobněji daným údobím denárové produkce, zjistíme, že poměrně často lze vysledovat určitou vývojovou linii razidel, která má na začátku vzor v podobě ražby s regulérními opisy a na něj navazující ražby, které jej napodobují. Zrcadlové překlopení obrazu je přitom poměrně obvyklým jevem. Výše popsaný případ však není v tomto směru jednoznačný. Jako logické by se na první pohled nabízel chronologické řazení, kde starší ražba bavorská je vzorem mladšího denáru českého. V daném případě této úvaze odporuje fakt, že opisy na české minci jsou po směru hodinových ručiček a na bavorské (s nesporným jménem Jindřich) proti směru. Vysvětlením, které by korespondovalo s historickým pozadím, může být právě původ mince v době azylu Jindřicha II. v Čechách 976/977.

Obr. 7. a) Denár Hahn (1986) č. 43 z nálezu Gebice (av. HENRICVS); b) denár z depotu z Hudčic (č. 12); c) denár Hahn (2002) komb. XXXIV (ex. *Aurea 94*, č. 516; av. HENRICVS); d) denár Hahn (2002) komb. XXXII (av. BOLEZLAV), (zvětšeno).

Jediný český denár z Hudčic (č. 12) je, jak při bližším zkoumání zjistíme, cenným spojovacím článkem, zapadajícím do výše naznačených úvah. Rubové razidlo, ze kterého pochází, bylo v kombinaci s různými razidly lícími použito i pro několik dalších subvariant českých mincí dané širší skupiny Cach (1970) č. 15, a to Hahn (2002) komb. XXXII, XXXIII, XXXIV a další subvarianty, kterou Hahn neznal, a kterou uvádí nová výše zmíněná práce (Lukas – Videman 2021). Lící razidlo má, ovšem až na drobné odchylky, téměř shodnou podobu opisu s denárem bavorské fabriky z nálezů Gebice a Lasowice (Hahn 1986, č. 43; obr. 7–8).

Obr. 8. Perokresby – a) Denár Hahn (1986) č. 43 z nálezů Gebice (av. HENRICVS); b) denár z depotu z Hudčic (č. 12); c) denár Hahn (2002) komb. XXXIV (ex. *Aurea* 94, č. 516; av. HENRICVS); d) denár Hahn (2002) komb. XXXII (av. BOLEZLAV).

Na uvedenou linii razidel navazují další subvarianty s korektním, či zkomoleným jménem Boleslav v opise (obr. 9).

Obr. 9. a) Denár Hahn (1986) č. 43 z nálezů Gebice (av. HENRICVS); b) denár Hahn (2002) komb. XXXI (av. BOLEZLAV); c) denár Hahn (2002) komb. XXXV (av. BOLEZLAV zkomolené); d) denár Hahn (2002) komb. XXXIII (av. BOLEZLAV zkomolené), (zvětšeno).

Tato druhá linie (obr. 9), odvozená z téže vzorové (?) ražby, končí denárem Hahn (2002) komb. XXXIII, který pochází opět z téhož rubového razidla, jako tři mince z první linie (obr. 7–8). Celá skupina tedy vytváří jakýsi uzavřený kruh vzájemné provázaných ražeb, u nichž nelze zcela bezpečně určit, která z nich stojí na počátku. Zdá se, že jde o produkci určité dílny, na jejíž práci se významnou měrou podíleli bavorští řemeslníci. U žádné mince z této skupiny nebyla zjištěna provázanost razidel s jinými soudobými, ať už českými či bavorskými denáry. Nápisy pod lomenicí mincí bavorské proveniencí jsou tradičně přisuzovány jednotlivým mincmistrům, jako zkratky jejich jmen (Hahn 1976, 31–41). U prvních českých denárů se tento význam nepředpokládá, spíše se hledá jejich jiný, symbolický význam (Skalský 1929, 57). Nápis v podobě **ГСІІ** ani jeho variace ovšem v soudobé bavorské mincovní produkci, ať už řezenské, nabburské či augsburské, nenacházíme. Veškerá numismatická literatura, zabývající se tímto obdobím českého mincovnictví, ve shodě klade denárový typ Cach (1970) č. 15 na samotný konec ražby tzv. devítibodového, či staršího bavorsko-švábského typu (Cach 1970; Hahn 2002). Jeho ražba podle nově provedených analýz pokrývá přibližně desetileté období 70. let 10. století (Lukas – Videman 2021). Nelze však říci, že by jednotlivé skupiny devítibodových českých denárů tvořily souvislou chronologickou linii. Spíše můžeme říci, že alespoň zčásti jejich produkce probíhala souběžně v několika dílnách, obdobně, jako tomu bylo v mincovnách bavorských. Přesto lze alespoň částečně stanovit časový úsek, do kterého jednotlivé emise spadají. Umožňuje to analýza zastoupení v hromadných nálezech. Jejich rozbor potvrzuje, že skupina denárů Cach (1970) č. 15 náleží skutečně do pozdější fáze ražby devítibodových denárů v Čechách. Denáry z této skupiny nebyly zastoupeny v žádném z nálezů, uložených před rokem 976, ale ani v žádném ze tří významnějších hromadných nálezů, uložených brzy po tomto datu. Jedná se o nálezy Sieroszewice (FMP I, 650–651, č. 228), Karwiany (FMP IV/2, 270–272, č. 25) a Zalesie (FMP I, 763–783, č. 271). Všechny tyto depoty obsahují v bavorské složce i denáry Oty Švábského (976–982), který na vévodském stolci vystřídal Jindřicha II. po jeho odchodu do českého exilu v létě roku 976. Po polovině 70. let intenzita české mincovní produkce narůstá a zvyšuje se nejen početnost denárových emisí, ale i jejich zastoupení v dalších hromadných depotech z daného období. Na to, abychom bezpečně určili přesnější vnitřní chronologii jednotlivých ražeb v rámci širší skupiny Cach (1970) č. 15, ovšem dosavadní nálezné informace nepostačují. Můžeme konstatovat, že minimálně některé z nich mohly být raženy již ve sledovaném časovém úseku 976/977, což v zásadě koresponduje s tezí o souvislosti jejich produkce se spojenectvím Boleslava II. a Jindřicha II. v době jeho povstání proti císaři Otovi II.

Zcela na závěr můžeme vyslovit určitou hypotézu, týkající se řezenské dílny, které bychom snad mohli jejich produkci přisoudit. Mezi tzv. imitativními ražbami devítibodového typu nacházíme skupinu ražeb, mající pod lomenicí v různé míře degradovaný nápis ELLIN, příslušející jedné z řezenských dílen (Hahn 1976, 36, XXII, 80, č. 15d; obr. 10). Lze s opatrností usuzovat, že některé z těchto ražeb mohly posloužit jako obrazový vzor pro denáry s **ГСІІ** pod lomenicí, kam byl vzorový nápis přenesen v mírně upravené podobě, bez ambic na obsahové sdělení (obr. 11).

Obr. 10. Imitativní denáry s degradovaným nápisem ELLIN pod lomenicí jako možný vzor denárů s nápisem **ГСІІ** pod lomenicí, (zvětšeno).

O nálezu z Hudčic můžeme tedy dovodit, že byl uložen po roce 976, nejspíše nedlouho po tomto datu. Svědčí o tom pravděpodobné datování české ražby, i složení převládající bavorské části depotu. Ta zahrnuje kromě většinového podílu devítibodových denárů i denár šestibodový, ražený podle ustálené chronologie bavorských ražeb po roce 973/974. Nepřítomnost bavorských denárů Oty Švábského (976–982) lze vysvětlit jak tím, že depot byl uložen brzy po jeho nástupu na vévodský stolec, tak omezením přímých kontaktů jeho vlastníka s bavorským prostředím v souvislosti s aktuální mocenskou konstelací.

Obr. 11. a) Imitativní ražba s nápisem **CI** pod lomenicí z nálezu Broumov/Walbrych (ex. *Künker* 254, č. 2721); b) rubové razidlo, použité pro několik subvariant českého denáru Cach (1970) č. 15, jako doklad vyššího rozsahu produkce dané dílny, (zvětšeno).

Procentuální zastoupení domácích a cizích ražeb v nálezu z Hudčic jasně dokládá, že až do konce 70. let převládala v Čechách mince bavorská, což potvrzují nejen hromadné depoty, z nich první domácí s výraznějším, byť stále menšinovým zastoupením českých ražeb je až nález Nový Dvůr (*Lukas – Videman* 2021, 92, č. V:7; uložen po 985), ale i nálezy jednotlivých ztrátových mincí, kde je poměr svědčící ve prospěch bavorských mincí zcela jednoznačný.

Rentgenfluorescenční analýza

Mince z depotu byly po neutralizaci v destilované vodě konzervovány nanesením tenké vrstvy mikrokrystalického vosku REVAX 30, rozpuštěného v xylynu. Ještě před tím proběhla jejich nedestruktivní XRF prvková analýza pomocí ručního spektrometru Niton XL2 GOLDD s velkoplošným Silikon Drift Detektorem (SDD) a nízko-výkonovou rentgenovou lampou (45 kV/2W) se stříbrnou anodou. Ozařována byla kruhová plocha o průměru 1 cm na rubní straně mince. Získaná data (tab. 1) je nutno posuzovat z hlediska dvou skutečností:

1. Metoda XRF poskytuje v případě kovových předmětů informace o prvkovém složení tenké povrchové vrstvy, která je u historických artefaktů zpravidla poznamenána korozními procesy, a často i odstraňováním korozních produktů (čištěním mincí). K tomu je třeba poznamenat, že obol č. 10 nalezený při archeologickém průzkumu byl pouze omyt destilovanou vodou, ostatní mince byly čištěny nálezem, podle dochované patiny naštěstí nijak razantně. Každopádně z povrchového měření nelze získat zcela přesné hodnoty, odrážející např. původní ryzost mince (*Richtera – Videman – Zmrzlý* 2013).

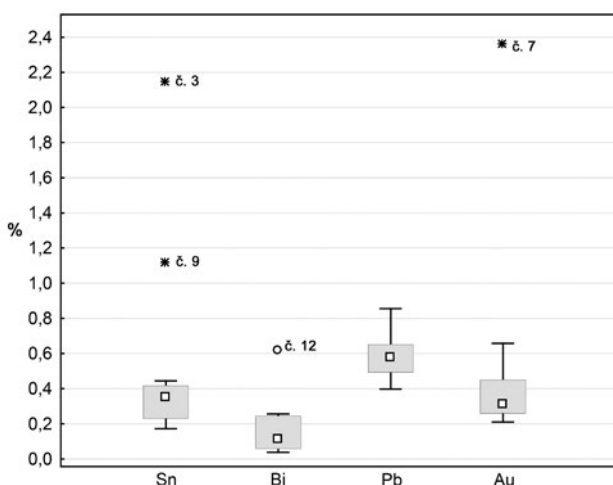
2. Pouhých 12 mincí nepředstavuje svým počtem statisticky významný vzorek a srovnávání s výsledky analýz, provedených jinými metodami, je do značné míry problematické.

Na základě provedeného měření můžeme konstatovat, že všechny mince z depotu jsou vyrobeny ze slitiny s vysokým obsahem stříbra (naměřený průměr 95,4 %) a ani mezi imitativními ražbami nejsou zastoupena dobová falza či exempláře z méně hodnotného kovu, dokumentované v jiných nálezech (*Videman* 2017, 22–25). K tomu připomeňme, že obsah mědi bývá v povrchovém měření obvykle podhodnocen v důsledku její koroze, a obsah stříbra je tedy naopak nadhodnocen. Mimo standardní příměsi mědi můžeme ve dvou případech (č. 3 a 9) pozorovat i zvýšený obsah cínu. Ten může být způsoben legováním stříbra nikoliv mědí, ale jejími slitinami, např. bronzem. Tomu nasvědčuje i zjištění přítomnosti zinku v imitativním denáru č. 9. Denár č. 7 se vymyká množstvím naměřeného zlata (přes 2 %), které může indikovat používání pagamentu.

V minulosti byla věnována značná pozornost přítomnosti olova v mincích z 10. století, a podle W. Hahna (1987) se české denáry Boleslava I./II. od svých bavorských předloh a imitativních mincí liší velmi nízkým obsahem tohoto kovu. Výsledky z Hudčic množstvím olova v desetínách procenta odpovídají hodnotám zjištěným W. Hahnem pro bavorské a imitativní ražby (*Hahn* 1987, 551–554), a to včetně mince s předpokládaným původem v Čechách (č. 12). V této souvislosti není bez zajímavosti, že právě denár č. 12 se v rámci souboru vymyká obsahem bismutu (obr. 12). Jak již ale bylo uvedeno výše, z měření jediného exempláře nelze vyvozovat podstatnější závěry.

Tab. 1. Hudčice – výsledky XRF analýzy. Hodnoty jsou uvedeny v hmotnostních procentech.

č.	Hmotnost (g)	Ag	Cu	Sn	Bi	Pb	Au	Zn	Fe
1	0,896	96,45	1,71	0,34	0,06	0,48	0,51	-	0,43
2	1,065	95,94	2,31	0,29	0,16	0,86	0,33	0,05	0,06
3	0,997	95,32	1,58	2,14	0,06	0,51	0,27	-	0,09
4	1,058	96,52	2,09	0,17	0,23	0,61	0,28	-	0,08
5	1,268	95,31	3,09	0,39	0,13	0,63	0,39	-	0,04
6	1,072	97,13	1,73	0,37	0,08	0,40	0,25	-	-
7	1,125	93,14	3,60	0,17	0,04	0,65	2,36	-	-
8	1,141	96,42	1,97	0,22	0,26	0,65	0,37	-	0,10
9	1,175	93,62	3,38	1,12	0,25	0,54	0,30	0,19	0,60
10	0,527	95,05	3,83	0,24	0,04	0,55	0,21	-	0,06
11	0,345	95,31	2,60	0,44	0,09	0,71	0,66	0,09	0,09
12	0,913	94,52	3,83	0,36	0,62	0,45	0,22	-	-

Obr. 12. Krabicové diagramy obsahu cínu, bismutu, olova a zlata v mincích z Hudčic na základě XRF analýzy. Kromě kvartilů jsou zobrazeny mediány (čtverečky), extrémní (hvězdičky) a odlehlé hodnoty (kroužek).

Nálezky mincí z 9.–11. století na Příbramsku

Nejstarší raně středověké mince nalezené na Příbramsku (zminěny jsou pouze nálezy z levobřeží Vltavy) obsahoval mimořádný soubor čtyř denárů Karla Velikého z mincovny Pavia v Lombardii (*Lutovský – Videman 2011; Videman – Lutovský 2012*). Nálezové okolnosti nejsou v tomto případě zcela jasné, s velkou pravděpodobností byly však tyto karolinské mince z přelomu 8. a 9. století objeveny v areálu hradiště Hradec u Martinic, tedy necelých 900 m od zde publikovaného depotu.

Mince z 10. století zastupuje především v tomto článku popsany depot z vrchu Stráž u Hudčic, z regionu jsou známy ale i dva ojedinělé nálezy imitativních denárů třibodového typu z okolí Příbrami a hradiště u Kozárovic (*Videman 2017, 15*). Z blízkého hradiště Šance u Počapel údajně pocházejí dva denáry Boleslava I. a II., nalezené na přelomu 70. a 80. let 20. století amatérskými výkopy a detektorem kovů v 90. letech 20. století (*Lutovský – Stolz 2001, 570*).

Do 11. století náleží několik nálezů denárů. Severně od již zmíněného hradiště u Kozárovic měl být pomocí detektoru nalezen denár knížete Oldřicha, typ Cach (*1970*) č. 288 (*Lukas 2019, 154–155*,

č. 45). Ve sledovaném regionu je v současnosti bezesporu nejvýznamnějším doposud nepublikovaný depot z Řetče (okr. Písek) nalezený v roce 2017. Obsahoval 1341 denárů Břetislava I. a Spytihněva II. uložených v keramické nádobce (*Jiřík – Hiltcher – Korený – Pták*, v přípravě). Naproti tomu jen zlomek denáru Spytihněva II. (1055–1061) z doby jeho knížecí vlády v Čechách (1055–1061; typ Cach /1972/ č. 331)¹ byl nalezen v roce 2006 s pomocí detektoru kovů na tzv. hradišti Dvorce v Dobříši, o jehož stáří a funkci se stále vede diskuse (např. *Bravermanová 1991*) a odkud údajně pochází depot denárů Boleslava I. v nádobce (*Boháč 1979*, 67).

Starým a navíc velmi nejistým je nález blíže neurčené mince, údajně Vratislava II., z pohřebiště u Tušovic zkoumaném na konci 19. století. Mince byla snad nalezena v nádobce, pohřebiště samotné je datováno do 10.–11. století (*Korený 2006*). Patrně nejmladším nálezem je denár Břetislava II. z konce 11. století, nalezený na pohřebišti u Konětop (též jako Příbram-Brod; *Radoměský 1955*, 15).

Závěr

Hromadný nález deseti denárů a dvou obolů z Hudčic představuje významný přínos k poznání počátků raně středověkého peněžního oběhu v Čechách. Soubor svým složením potvrzuje, že až do konce 70. let 10. století převládaly v Čechách mince bavorského původu a teprve na počátku 80. let je nahradila domácí produkce.

Depot byl uložen do země nejspíše krátce po roce 976. Svědčí o tom pravděpodobná datace jediné české ražby (č. 12), i složení převládající bavorské části depotu (č. 1–7). Ta zahrnuje kromě většiny podílu devítibodových denárů i denár šestibodový, ražený podle ustálené chronologie bavorských ražeb po roce 973/974. Naopak denáry Oty Švábského (976–982) v depotu chybějí.

Soubor mincí poukazuje i na význam oblasti v okolí Hradce u Martinic, z něhož pochází neméně pozoruhodný depot mincí Karla Velikého (768–814; *Lutovský – Videman 2011*). Ačkoliv je z archeologického hlediska tato lokalita velmi málo prozkoumána, Hradec u Martinic byl v jistém časovém úseku raného středověku pravděpodobně důležitým bodem na trase spojující českou kotlinu s bavorským Podunajím.

Autorský podíl J. Videmana na příspěvku vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/11.V.d, 00023272).

Literatura a aukční katalogy

Aurea 57: 12/2014, Praha.

– 94: 12/2019, Praha.

Beránek, J. – Doležal, D. – Korený, R. 2002: Výsledky průzkumu areálu kostela Sv. Jana Křtitele na Stražišti, okr. Příbram. *Archeologie ve středních Čechách* 6, 553–597.

Boháč, J. 1979: Nálezy mincí na okrese Příbram. *Numismatická Příbram*. Příbram, 60–79.

Bravermanová, M. 1991: Dvorce u Dobříše – dvorec či tvrziště? *Sborník Společnosti přátel starožitností* 2, 79–85.

Břicháček, P. – Čechura, M. 2021: Nález denárů Liutpoldovců z Bezemína (okr. Tachov). *Numismatický sborník* 35/1, 22–33.

Buhlmann, M. 2006: Bischof Heinrich von Augsburg, Abt Liudolf von Werden und der Aufstand der drei Heinriche. In: *Das Münster am Hellweg*, *Mitteilungsblatt des Vereins für die Erhaltung des Essener Münsters*, vol. 59 (2006) 49–71.

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince. I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

Fiala, Z. 1962: Dva kritické příspěvky ke starým českým dějinám. *Sborník historický* 9, 5–65.

FMP I: Szczurek, T. – Paszkiewicz, B. – Tabaka, A. – Bogucki, M. – Ilisch, P. – Malarczyk, D. 2017: Frühmittelalterliche Münzfunde aus Grosspolen. In: *Bogucki, M. – Ilisch, P. – Suchodolski, S. (eds.): Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen*. Inventar I. Warszawa.

¹ Nepublikováno, HM Příbram, př. č. 8/2009.

- FMP IV*: Reyman-Walczak, B. – Ilisch, P. – Malarczyk, D. – Nowakiewicz, T.: Frühmittelalterliche Münzfunde aus Kleinpolen; Butent-Stefaniak, B. – Ilisch, P. – Malarczyk, D. – Nowakiewicz, T. 2013: Frühmittelalterliche Münzfunde aus Schlesien. In: Bogucki, M. – Ilisch, P. – Suchodolski, S. (eds.): Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar IV. Warszawa.
- Hahn, W. 1976*: Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert. Braunschweig.
- 1984: Eine bayerisch-böhmische Allianzprägung des Jahres 977? Geldgeschichte Nachrichten 6, 205–206.
- 1986: Imitativprägungen nach frühen bayerischen Münztypen in böhmischen und polnischen Schatzfunden. In: Sejbal, J. (ed.): Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979. Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století). Brno, 285–299.
- 1987: Weitere Ergebnisse aus mikrochemischen Metallanalysen: Vergleichsserien bayerischer, böhmischer, polnischer und imitativer Münzen aus dem 10. und beginnenden 11. Jahrhunderts. Litterae Numismaticae Vindobonensis. Band 3, 543–554.
- 2001a: Grundzüge der Altbaierischen Münz- und Geldgeschichte. Teil 6. Die Prägungen der Liutolfsrevolte und der Münztyp Herzog Heinrichs I. in der Münzstätte Nabburg (953–967). Money trend 33/5, 56–60.
- 2001b: Grundzüge der Altbaierischen Münz- und Geldgeschichte. Teil 8b. Die Regensburger Münzprägung in den Jahren 967–976: Frühe Typen Herzog Heinrichs II. Money trend 33/11, 116–122.
- Hahn, W. 2002*: Die älteste böhmische Münzprägung Boleslaus II. – eine Materialzusammenstellung. In: Paszkiewicz, B. (ed.): Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. Rocznice urodzin. Warszawa, 379–392.
- 2002a: Grundzüge der Altbaierischen Münz- und Geldgeschichte. Teil 9. Die Nabburger Münzprägung in den Jahren 967–976: Frühe Typen Herzog Heinrichs II. Money trend 34/2, 132–136.
- Hásková, J. 1970*: *Curtis Stbecna* a nejstarší doklady její existence. Numismatické listy 25, 102–110.
- Jiřík, J. – Hiltcher, T. – Korený, R. – Pták, M.*, v přípravě: Nález depotu denárů z Řetče, okr. Písek.
- Korený, R. 2006*: Další prameny k výzkumu raně středověkého pohřebiště u Tušovic v letech 1897 a 1899. Archeologie ve středních Čechách 10, 853–866.
- Künker 254*: 10/2014, Osnabrück.
- Lukas, J. 2009*: Neznámý nález bavorských denárů z 10. století ze Sběře (okr. Jičín). Příspěvek k otázce oběhu bavorských denárů v Čechách v 10. století. Numismatické listy 64, 101–107.
- 2019: Nálezy denárů z 11.–13. století objevené pomocí detektorů kovů (III). Numismatický sborník 33/2, 139–158.
- Lukas, J. – Videman, J. 2021*: Počátky českého mincovnictví / *The Beginnings of the Bohemian Coinage*. Monumenta numismatica 5. Praha.
- Lutovský, M. 1990*: Slovanské pohřebiště v Bělčicích, okr. Strakonice. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 7, 77–82.
- 1999: Odraz mocenských změn 10. století ve struktuře jihočeských hradišť. Archeologie ve středních Čechách 3, 283–291.
- Lutovský, M. – Smejtek, L. 1988*: Výzkum slovanského pohřebiště u Tušovic v roce 1897. Časopis Národního muzea, Historie, CLVII, č. 3–4, 149–158.
- Lutovský, M. – Stolz, D. 2001*: Hradiště „Šance“ u Březnice ve světle nových nálezů. Archeologie ve středních Čechách 5, 565–578.
- Lutovský, M. – Videman, J. 2011*: Nález denárů Karla Velikého z hradiště Hradec u Hudčic, okr. Příbram. Archeologie ve středních Čechách 15, 523–552.
- Novotný, V. 1912*: České dějiny I/1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha. Praha.
- Polanský, L. 2000*: Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (eds.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999). Praha, 27–48.
- Radoměřský, P. 1955*: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě. Sborník Národního muzea v Praze, sv. IX–A, historický, č. 2.
- Richtera, L. – Videman, J. – Zmrzlý, M. 2013*: Materiálové analýzy mincí z 10. století z polohy Kostice – Zadní hrúd. Archeologické rozhledy 65, 872–877.
- Skalský, G. 1929*: Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví [*Le denier de St. Venceslas, prince de Bohême, et les débuts de la frappe tchéque de monnaies*]. Praha.

- Sláma, J. 2000: Český kníže Boleslav II. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (eds.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999). Praha, 9–26.
- Videman, J. 2017: K postavení tzv. imitativních ražeb v počátcích českého (a moravského) mincovnictví v 10. století [Notes to the role of the so-called imitative coins at the beginning of the Bohemian (and Moravian) coinage of the 10th century]. Numismatické listy 72, 10–25.
- Videman, J. – Lutovský, M. 2012: Nález karolínských denárů na Hradci u Hudčic (okr. Příbram): k problematice kontaktů franského impéria a Čech. Numismatický sborník 26/2 (2011), 201–210.
- Turek, R. – Vlček, E. 1948: Posvátný háj na Chocholíku u Pňovic. Březnická knihovnička 14, Praha.
- WAG 72: 02/2015, Dortmund.

Summary

Jan Videman – Jan John – Rastislav Korený, A hoard of Early Medieval coins found near Hudčice (Příbram district).

Between 28th February and 11th April 2021, twelve silver coins – deniers and obols dated to the 10th century – were collected using metal detector on a ca. 40 cm wide spot in the forest on the western slope of the Stráž hill (territory of the village of Hudčice). The coins were handed over to the Mining Museum in Příbram.

The assemblage consists of three Bavarian deniers (nos. 1–5) of the so-called three-dot type minted during the reign of the Duke Henry I (AD 948–955) or during the first stage of the reign of Henry II (AD 955–976) before AD 967. Two of them come from the Regensburg Mint and one from the Nabburg Mint. Another coin struck in Nabburg is a denier with three dots in each corner of the cross, attributed to the later phases of Henry II's first reign in AD 967–976. Another Bavarian denier from the Regensburg Mint – in this case a six-dot type – dates to Henry II's first reign, specifically to 973/974–976. Two deniers were struck by Augsburg Bishop Henry in 973–977/978 (nos. 6–7). There is moreover an extremely interesting group of four so-called imitative coins, emulating Bavarian models (nos. 8–11). Their origin is difficult to establish with certainty. One of these coins from the Hudčice find is of the earlier three-dot type, the others are of the nine-dot type. One of them is a denier of which only one other example has been known until now, originating from another small Bohemian hoard from Zbečno (Rakovník distr.). Another two imitative coins represent a smaller (half) denomination, the obol. This type – included in Cach's study among Bohemian issues as the type Cach (1970) no. 18 – was previously documented in a find from Bohemia in Nový Dvůr near Duchcov (Teplice distr.). The last coin of the studied assemblage (no. 12) is the only one of indisputably Bohemian origin even though the legend mentions neither the Prague Mint nor – most probably – the name of a prince of Bohemia. Its reverse is however known from other variants of the same denier type in combination with obverse dies mentioning the name of Boleslaus, Prince of Bohemia. W. Hahn (2002) associated these deniers with the alliance between Boleslaus II, Prince of Bohemia and Henry II, Duke of Bavaria in the uprising against the Emperor Otto II. He even described them as potential alliance issues from the period of Henry II's asylum in Bohemia in AD 976/977.

Along with the recently discovered hoard from Bezemín (Tachov distr.), the denier find from Hudčice represents another extraordinary contribution to the understanding of the early phases of coin circulation in Bohemia in the 10th century. The composition of the assemblage confirms the picture taking shape over the last several decades based on the considerably growing number of finds of individually lost coins. It becomes ever more clear that up until the mid-970s the coins circulating in Bohemia were prevalently of Bavarian provenance only later replaced with local production.

In terms of its composition, the Hudčice hoard stands close to another two earlier Bohemian finds of similar size and chronology: from Sběj (Jičín distr.) and Zbečno (Rakovník distr.). Both of these hoards contained only deniers issued in Bavaria or their imitation of uncertain origin. The concealment of both these hoards dates to the 970s, as is also the case with the Hudčice hoard which, however, is probably the latest from this trio. Besides the Bavarian three-, six-, and nine-dot issues it contained also a Bohemian denier dated after AD 976 which is probably the latest coin in the discussed assemblage.

English summary by J. Kysela

NEZNÁMÁ VARIANTA DENÁRU MEČOVÉHO TYPU CACH 47 JAKO PŘÍKLAD VZNIKU OPISOVÝCH KORUPTEL

Jan VIDEMAN

Abstract – A so-far unknown variant of the Sword-deniers, type Cach 47 as an example of the occurrence of a misspelled legend.

The sword-type deniers were – based on the hoard evidenced – minted in Bohemia roughly from the mid-980s. They testify to the Bohemian coinage becoming independent of iconographic models set by Bavarian mints. This coinage group was recently synthesised by J. Lukas (2012; 2013; 2014) who produced a corpus of its dies. The present paper introduces a so-far unknown die of the type Cach (1970) no. 47.

 denier, Boleslaus II, Sword type, misspelled legend

České denáry mečového typu platily po dlouhou dobu za nejstarší české mince. V průběhu diskuzí o tzv. svatováclavském denáru ve 20. a 30. letech 20. století však bylo prokázáno, že toto postavení náleží denárům typu kříž/kaplice, raženým podle bavorských vzorů (souhrnně *Lukas – Videman 2021*). Mečové denáry přesto zůstávají významnou skupinou českých denárových ražeb, která je naopak svědectvím o jejich námětovém odpoutání se od bavorských předloh v 80. letech 10. století.

V nedávné době se této skupině mincí podrobně věnoval J. Lukas a patří tak k denárovým typům, zpracovaným do úrovně korpusu razidel (*Lukas 2012; 2013; 2014*). Přesto se jistě budou i nadále objevovat nové exempláře, které soupis doplní – jednomu z nich je věnován tento příspěvek.

F. Cach ve svém katalogu definoval tři varianty denárů mečového typu, které patří podle zastoupení v nálezech k jeho nejstarším emisím (*Cach 1970*, 21, č. 47–49), ty však nepokrývají celou škálu známých razidel. J. Lukas popsal čtyři dílčí subvarianty denárů základní varianty Cach (*1970*) č. 47, reprezentované navíc větším počtem razidel s dílčími odchylkami. Jako subvarianta č. 2 je popsán denár, který má na rubu písmeno **Ξ** pod kaplicí zrcadlově otočeno a v úrovni jeho horní příčle na ně vlevo horizontálně navazují dvě kuličky v lineární poloze. Zjištěny byly dvě vzájemně se lišící kombinace razidel dané subvarianty č. 2a a 2b (*Lukas 2012*, 238–240; obr. 1).

Obr. 1. Denár Cach (1970) č. 47 – a) *Lukas 2012*, subvar. č. 2a (ex. *Aurea 22*, č. 568; zvětšen); b) *Lukas 2012*, subvar. č. 2b (ex. *Aurea 33*, č. 897; zvětšeno).

Denár, který je prezentován v tomto příspěvku, má stejnou sestavu pod lomenicí, liší se však podobou opisu na líci. Můžeme jej tedy označit jako subvariantu 2c. Mince byla v roce 2020 získána do soukromé sbírky v zahraniční aukci (*Alfa Numismatics 2*, č. 7; obr. 2), kde byla nabízena spolu s několika dalšími českými denáry velkého střížku z konce 10. a počátku 11. století, pocházejícími snad z nepublikovaného novějšího nálezů neznámého původu.

ČECHY, Boleslav II. (972–999), AR denár

Av.: v poli meč a kovadlina, **+VΛCZLAV:**

Rv.: pod lomenicí písmeno m (zrcadlově), se dvěma kuličkami v úrovni horní příčky **∩+/ΛCΛ+**

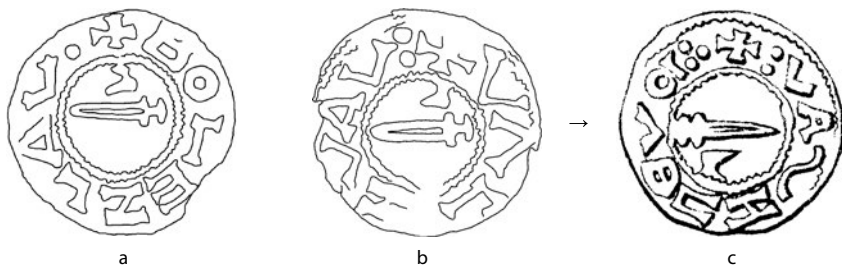
Lit.: *Cach 1970*, 21, č. 47 var.; *Lukas 2012*, 238–240, jako var. 2a–b.

1,087g; 17,5 mm

Obr. 2. Denár Cach (1970) č. 47; *Lukas 2012*, neuvádí = subvarianta 2c (ex. *Alfa Numismatics 2*, č. 7; zvětšeno).

Z porovnání dostupných vyobrazení je zřejmé, že rubové razidlo všech tří subvariant je shodné, případně snad na něm mohly být po dílčím opotřebení upraveny konce svislé linie písmene E, jiné rozdílů však nejsou patrné. Naopak každé z lícních razidel je odlišné, což lépe dokladují perokresby (obr. 3). Na první pohled může pozorovatele zaujmout podoba lícního opisu na nové subvariantě 2c (obr. 3:c), ve znění **+VΛCZLAV:**, která evokuje domněnku, že v opise je uvedeno jméno Václav. Seřadíme-li perokresby v určitém pořadí, dospějeme k úvaze, že první dvě razidla vznikla souběžně a u každého z nich tvůrce záměrně vypuncoval a doryl obsahově odlišný opis, v prvním případě se jménem Boleslav, ve druhém se jménem Václav (obr. 3:b). Třetí lící razidlo, s nejvýraznějšími koruptelami, pak vzniklo následně, se zrcadlovým překlopením původního vzoru (obr. 3:c).

Obr. 3. Denár Cach (1970) č. 47 avers – a) *Lukas 2012*, subvar. č. 2a; b) *Lukas 2012*, neuvádí = subvar. 2c; c) *Lukas 2012*, subvar. č. 2b.

Obr. 4. Denár Cach (1970) č. 47 avers – a) *Lukas 2012*, subvar. č. 2a; b) *Lukas 2012*, subvar. č. 2b; c) *Lukas 2012*, neuvádí = subvar. 2c.

Můžeme však sestavit i odlišnou vývojovou linii, pomocí níž lze dovodit, že řezač kolků k opisu ve znění **+VΛCZLAV:** dospěl jinou cestou (obr. 4). Nejstarší razidlo 2a (obr. 4:a), s korektním jménem Boleslav, bylo nejprve použito jako vzor pro razidlo 2b (obr. 4:b), kde již jeho tvůrce obraz zrcadlově překlopil, jak dokládá orientace meče, či poloha písmene A s příčlí. Již v této fázi došlo k nahrazení původní litery E puncem ve tvaru **∩** a dílčímu zkomolení začátku jména v opise. Následně zřejmě obdobným způsobem probíhalo přenesení obrazového vzoru na razidlo 2c (obr. 4:c), kde

již písma méně znalý řezač kolků dospěl k výsledné podobě. Zda si v danou chvíli uvědomil, že vnesl do opisu mince jméno nedlouho před tím kanonizovaného a legendami oslaveného světce v jeho slovanské podobě, či zda tak dokonce neučinil záměrně, zůstane asi navždy v rovině více či méně odvážných hypotéz. Přesto lze konstatovat, že znění jména Václav v dané, snad nechtěnou náhodou vzniklé formě Vaczlav, není v natolik výrazném rozporu s filologickými poznatky o jeho hovorové a fonetické podobě pro 10. století, jako tomu bylo v případě redukovaného Vaclav na oloveném kazaňském odražku (*Konzal 1999*, 112). Reálnějším vysvětlením vzniku dané opisové varianty však zřejmě zůstane prosté postupné korumpování opisu negramotným řezačem kolků. Česká numismatika tak bude možná ochuzena o jednu potenciální záhadu, je však alespoň obohacena o jedno doposud neznámé razidlo denáru Boleslava II. z 80. let 10. století. Nejstarší českou mincí, v níž je jméno přemyslovského světce programově využito, pak zůstává denár z počátku druhého milénia s opisy S WENCEZLAVS / PRAGA CIVITAS typ Cach (1970) č. 320 (*Borecký – Videman 2010*).

Tento příspěvek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/11. V.d. 00023272).

Literatura a aukční katalogy

Alfa Numismatics 2: 12/2020. Copenhagen.

Aurea 22: 07/2008. Praha.

Aurea 33: 05/2010. Praha.

Borecký, L. – Videman, J. 2010: Nejstarší český denár se jménem sv. Václava v opise. Příspěvek k přidělení a dataci denáru Cach 320. Numismatické listy 65, 51–58.

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince díl I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

Konzal, V. 1999: Filologický názor na kazaňskou minci. Numismatické listy 54, 112–113.

Lukas, J. 2012: Denáry mečového typu (I). Nejstarší varianty a jejich časové zařazení. Numismatický sborník 26/2 (2011), 211–270.

– 2013: Denáry mečového typu (II). Varianty s meči na obou stranách (C 90–92) a jejich časové zařazení. Numismatický sborník 27/2, 197–221.

– 2014: Denáry mečového typu (III). Mladší varianty typu meč – kaplice (C 50–52, 56–58). Numismatický sborník 28/1, 3–41.

Lukas, J. – Videman, J. 2021: Počátky českého mincovnictví / *The Beginnings of the Bohemian Coinage*. Monumenta numismatica 5. Praha.

Summary

Jan Videman, A so-far unknown variant of the Sword-deniers, type Cach 47 as an example of the occurrence of a misspelled coin legend.

Boleslaus II's (972–999) sword-type deniers were – based on the hoard evidenced – minted in Bohemia roughly from the mid-980s. They testify to the Bohemian coinage becoming independent of iconographic models set by Bavarian mints. This coinage group was recently synthesised by J. Lukas (2012; 2013; 2014) who produced a corpus of its dies. The present paper introduces a so-far unknown die of the type Cach (1970) no. 47. It delineates the possible development of the gradual transformation of the obverse legend from the original Bolezlav to Vaczlav, which, however, cannot be considered an intentional abuse of the name of the Přemyslid dynasty patron saint.

English summary by J. Kysela

POJEMNIK NA BRAKTEATY BUDZISZYŃSKO-ZGORZELECKIE Z WIELKOPOLSKIEGO DZWONOWA

Borys PASZKIEWICZ – Marcin KRZEPKOWSKI

Abstract – A container for Budissin-Goerlitz bracteates found in Dzwonowo in Greater Poland.

A copper-alloy bowl marked with a bracteate design on its bottom was found at Dzwonowo, Greater Poland, in the area of a deserted medieval town. The found item belongs to a larger class of bowls with Meissen or Budissin-Goerlitz bracteate designs from the 13th century. Their occurrence in Poland and their function are considered.

bracteate bowl, Meissen bracteates, Budissin-Bautzen, Goerlitz, Dzwonowo, medieval coinage

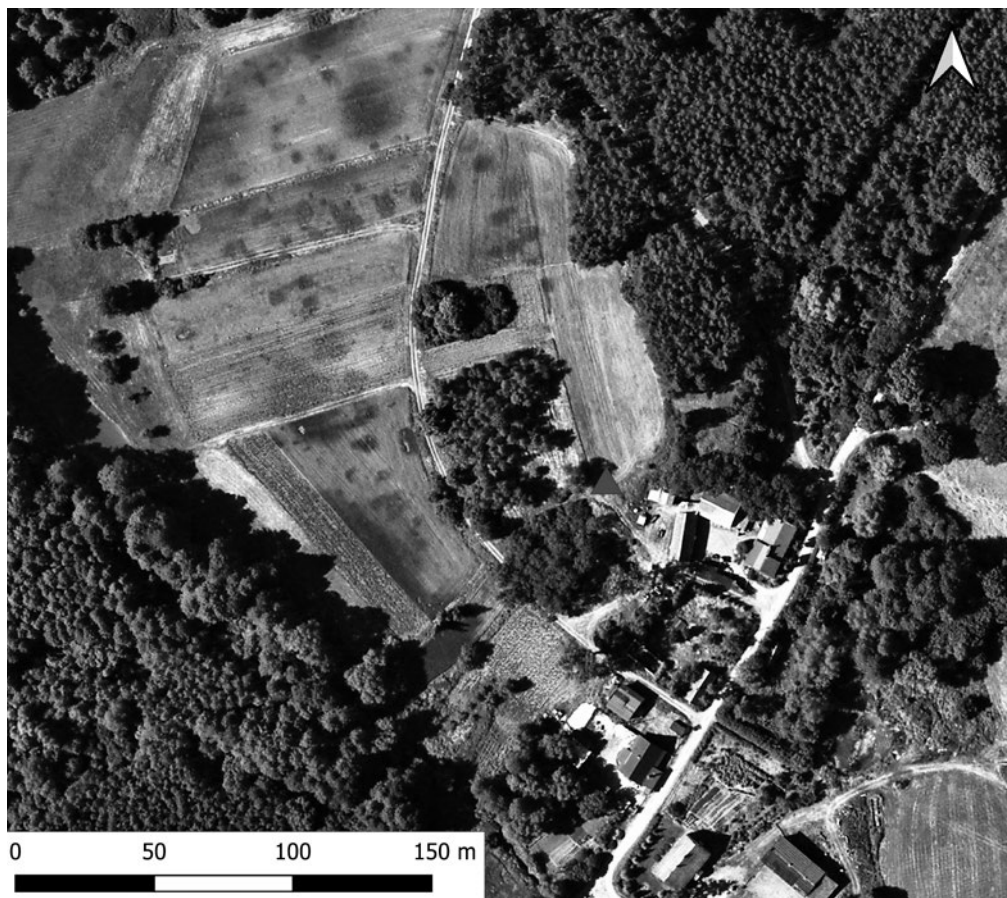
Od 2014 r. na terenie wielkopolskiej wsi Niedźwiedziny (przysiółek Dzwonowo, gm. Skoki, pow. wągrowiecki) prowadzone są badania interdyscyplinarne. Ich celem jest rozpoznanie kompleksu osadniczego składającego się z układu zanikłego średniowiecznego miasta Zwanowo (*Zwanow, Swanowo*), lokowanego najprawdopodobniej na przełomie XIII i XIV stulecia, nieco wcześniejszej wsi o układzie owalnicowym (2. połowa XIII w.?) oraz średniowiecznej i nowożytnej siedziby właścicieli miejscowości (*Krzepkowski – Moeglich 2014; Krzepkowski – Moeglich – Wroniecki 2017*). Obok szerokiego spektrum pomiarów geofizycznych, teledetekcji oraz badań sondażowych, istotnym elementem rozpoznania tego miejsca jest regularna prospekcja z wykorzystaniem detektorów metali.¹ Działania te są istotnym uzupełnieniem klasycznych, szczegółowych badań powierzchniowych, zrealizowanych już w poprzednich latach. Pomimo wieloletnich nielegalnych poszukiwań zabytków na tym terenie, dotychczasowe prace archeologiczne dostarczyły tysiące przedmiotów metalowych, w tym już ponad 700 numizmatów. Wśród pozyskanych dotąd zabytków znajdują się okazy wyjątkowe nie tylko w skali Wielkopolski.

Zabytek, będący przedmiotem niniejszego opracowania, został pozyskany z warstwy ornej podczas prospekcji prowadzonej w 2020 r. Na podstawie wyników dotychczasowych badań możemy dość precyzyjnie określić jego lokalizację w topografii średniowiecznego miasta. Zalegał w południowo-wschodniej jego części, pomiędzy późnośredniowieczno-nowożytnym cmentarzyskiem (związanym z istniejącym do 2. połowy XVIII w. kościołem św. Michała), a zatylnymi częściami parcel południowej pierzei rynku (ryc. 1).

Odkryty przedmiot przedstawia sobą głęboko wytłoczoną, blaszaną miskę wykonaną z miedzi lub bliżej nieokreślonego stopu tego metalu i pokrytą warstwą ciemnozielonej i brunatnej patyny (ryc. 2). Strona pozytywna (dno od środka) wyobraża schematyczny hełm garnkowy w formie trapezu obwiedzonego wypukłą linią, z poziomą szparą wzrokową sięgającą od lewej do środka, również obwiedzioną wypukłą linią. Hełm jest zwieńczony umocowanym pośrodku pióropuszem z sześcioma piórami pochylonymi w prawo (tj. w tył w stosunku do szpary!). Całość otaczają dwa koncentryczne, wypukłe okręgi (średnica wewnętrznego z nich wynosi ok. 19,7 mm). Górna powierzchnia pojemnika jest mocno pogięta, można jednak przypuszczać, że figurę trybowano ręcznie. Średnica maksymalna przedmiotu wynosi 45,55 mm, a wysokość, mierzona od najniższego punktu dna do najwyższego punktu krawędzi, sięga 17,8 mm. Blacha, z której wykonano przedmiot,

1 W działaniach terenowych biorą udział członkowie Stowarzyszenia Wielkopolska Grupa Eksploracyjno-Historyczna „Gniazdo”, za co pragniemy im w tym miejscu serdecznie podziękować.

charakteryzuje się zmienną grubością. Przy krawędzi wartość ta wynosi 1,08–1,54 mm, w partii dennej zaś osiąga zaledwie 0,2–0,3 mm, co miejscami powoduje nawet występowanie niewielkich otworów. Masa zabytku wynosi zaledwie 13,51 g.

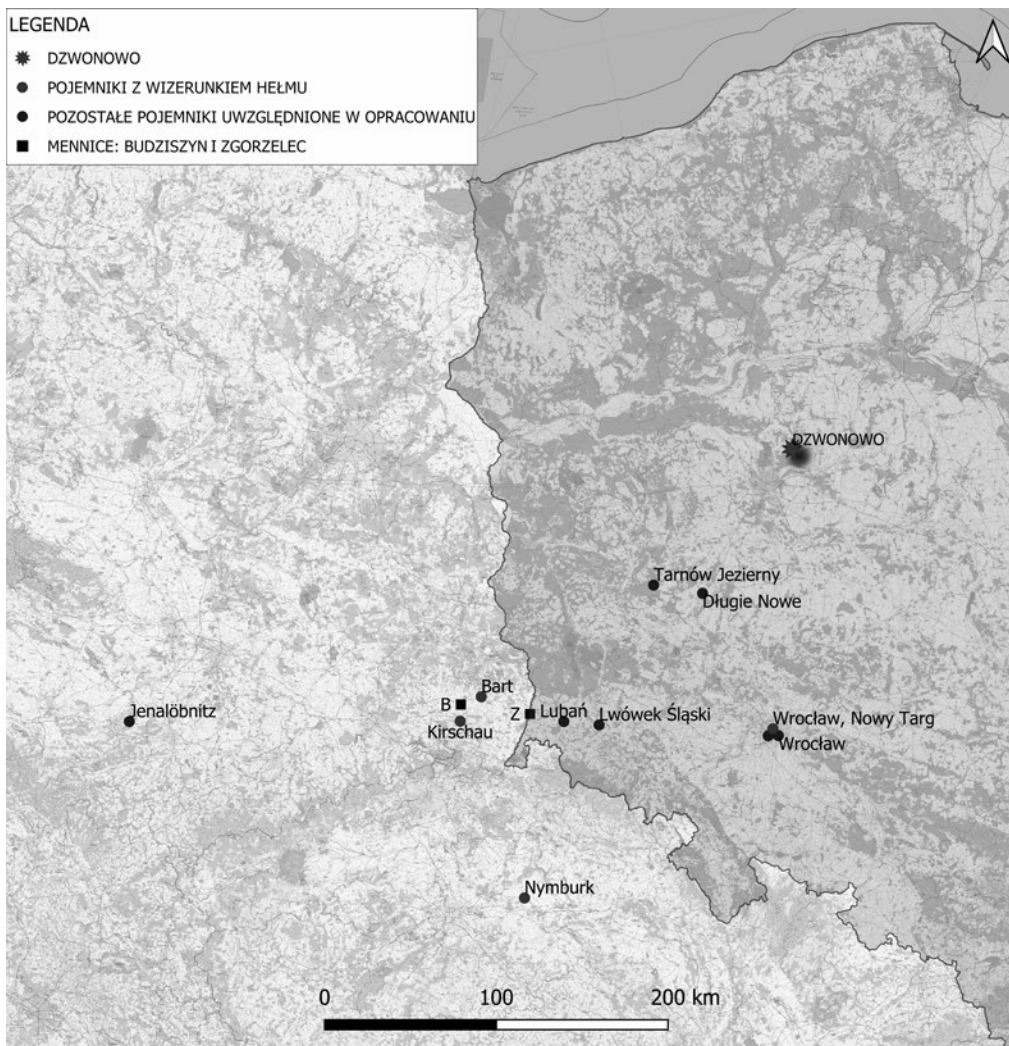
Ryc. 1. Ortofotomapa wykonana w 2010 roku z widocznymi wyróżnikami roślinnymi wskazującymi pozostałości zabudowy średniowiecznego miasta *Zwanow/Swanowo*. Trójkątem oznaczono miejsce zalegania pojemnika na brakteaty (wg geoportal.gov.pl, oprac. M. Krzepkowski).

Przedstawiony na dnie motyw nie jest odciskiem regularnego stempla monety, lecz jego naśladownictwem, czego najwyraźniejszym znakiem jest niezgodny zwrot hełmu i pióropusza. Wielkie brakteaty tego typu, z hełmem zdobionym pięcioma lub sześcioma orlimi piórami, mają zawsze zgodny zwrot obu elementów w lewo lub w prawo. Są też, oczywiście, srebrne. Znamy co najmniej kilka odrębnych emisji tych monet (np. *Haupt 1954*, 558–559, 572–573, Taf. 13:141–143, 17:195). Forma takiego wielkiego brakteatu, z małym, płaskim polem i bardzo szerokim, wklęsłym kołnierzem, jest charakterystyczna dla strefy monety miśnieńskiej w 2. połowie XIII wieku i pierwszych dekadach następnego stulecia, w której działało wielu, nie zawsze dobrze nam znanych emitentów. Ponieważ zaś hełm garnkowy z pióropuszem w kształcie orlego skrzydła był w tym czasie znakiem heraldycznym margrabiów brandenburskich, brakteaty te literatura zgodnie przypisuje tej części strefy feniga miśnieńskiego, w której władali Askańczycy z Brandenburga, czyli terytorium nazywanemu wówczas Ziemią Budziszyską (co w pewnym przybliżeniu odpowiada późniejszym Górnym Łużycom). Panowanie askańskie rozpoczęło się tam między latami 1253 i 1262, natomiast w 1268 r. margrabi Otto IV ze Strzałą wydzielił Ziemię Zgorzelecką, którą objęła ottońska linia dynastii (Otto V Długi), podczas gdy Budziszyn był przeznaczony dla linii joannickiej (Jan II, Otto IV i Konrad I).

Ryc. 2. Pojemnik na brakteaty z Dzwonowa (fot. M. Krzepakowski, rys. E. Pawlak).

Podział z 1268 r. spowodował utworzenie, poza budziszyską, nowej mennicy w Zgorzelcu, utrzymano jednak wspólny obieg monetarny w ten sposób, że obie mennice przeprowadzały na przemian coroczną renowację monety (*Codex 1856*, 93, nr LVIII; *Thieme 2011*, 58). Ta działalność trwała prawdopodobnie aż do śmierci margrabiego Waldemara w 1319 r., choć ostatniej dwudziestolecie rysuje się niejasno, a monety przybrały wówczas przypuszczalnie nieco inne formy. Rozróżnienie monet z Budziszyna od tych ze Zgorzelca na ogół nie jest możliwe oprócz dwu typów z napisem GORLIZ na wale. W polach brakteatów umieszczane są najczęściej właśnie hełmy z pióropuszcami, także głowa w diademie na wprost oraz figury ze świata heraldyki, np. orzeł w koronie lub bez, orzeł dwugłowy, orle skrzydło, korona, klucz, ozdobny krzyż, księżyc i gwiazda, lew, jeleni, kogut lub dwuwieżowa budowla. Na wale pojawiają się czasem ornamenty lub powtarzane litery. Są to monety duże i stosunkowo ciężkie, lecz cienkie jak bibułka (ok. 0,70–0,85 g, ok. 40 mm, grubość ok. 0,1 mm; *Haupt 1954*, 540–575; *Thieme 2011*, 228–233; *Olding 2010*, 11–13). Ich chronologia względna jest na razie ustalona bardzo wstępnie, nie zawsze też pewne jest ich budziszysko-zgorzeleckie pochodzenie, jednak znaleziska części z nich wyraźnie skupiają się w tamtym regionie.

Ryc. 3. Znalaziska pojemników na brakteaty uwzględnionych w tekście (oprac. M. Krzepkowski).

Przedmiot z Dzwonowa przedstawia zatem uproszczony motyw monety tej właśnie struktury politycznej, który można ramowo datować na lata 1253/62–ok. 1300. Różni się jednak od monety tak nieszlachetnym metalem, jak znacznie bardziej podniesioną krawędzią i grubszą blachą. Podobne przedmioty, określane zwykle jako „brązowe brakteaty”, znamy już z innych znalezisk. Koncentrują się na Górnych Łużycach, ale notowane są także pojedyncze okazy w rozproszeniu poza tym obszarem: w Czechach, w Miśni, na Morawach i Słowacji (zestawienia zob. *Wachowski – Wróbel 2002; Militký 2007*, 55–56 i 60). Można je z grubsza podzielić na trzy standardy głębokości (mierzonej od największej wypukłości dna do krawędzi podniesionego kołnierza): „płytkie”, ok. 7–8 mm, o średniej głębokości 17–20 mm (jak w Dzwonowie) lub prawie dwukrotnie głębsze, ok. 3 cm. Używane na nich motywy to figury znane z monet budziszynsko-zgorzeleckich (hełm, orzeł rozpostarty, para wież, krocący ptak, wspięty lew) lub turyngińskich, miśnieńskich i czeskich (władca na tronie na wprost, zwykle bardzo zbarbaryzowany). Okazy z motywami monet miśnieńskich i turyngińskich uważane są za najstarsze, z przełomu XII/XIII w. (*Friebe 2007*, 96–97; *Svensson 2012*, 134–136). Szczególnie dużo takich przedmiotów znamy z Czech, przy czym część z nich nawiązuje do miejscowych wielkich brakteatów, datowanych na 2. ćwierć i połowę XIII w., część zaś do monet miśnieńskich i budziszynsko-zgorzeleckich z następnego półwiecza (*Militký 2007*, 55–57 i 65–68).

Na dzisiejszym obszarze Polski odnotowano je w następujących miejscowościach (ryc. 3):

1. Długie Nowe, gm. Święciechowa, pow. leszczyński, 1997 (orzeł heraldyczny, średnio głęboki; *Wachowski – Wróbel 2002*, 346–349);
2. Wrocław, Nowy Targ, 2010–2012 (bardzo podobny hełm, średnio głęboki);
3. Wrocław, Nowy Targ, 2010–2012 (kroczący ptak, średnio głęboki; *Paszkievicz – Wachowski 2018*, 520–521, ryc. 397 b i d);²
4. Wrocław, ul. Św. Katarzyny, 2017 (zbarbaryzowany władca tronu, płytki; ryc. 4);³
5. Tarnów Jezierny, gm. Sława, pow. wschowski, 2018 (figura nieczytelna, średnio głęboki; ryc. 5; *Nowakowski 2017*, 174, tabl. 60:11);
6. Lwówek Śląski, 2018 (tronujący władca, płytki).⁴

Ryc. 4. Pojemnik na brakteaty z Wrocławia, ul. Św. Katarzyny (fot. P. Milejski).

Ryc. 5. Pojemnik na brakteaty z Tarnowa Jeziernego (fot. i rys. D. Nowakowski).

2 Oba zabytki opracował Krzysztof Wachowski.

3 Zabytek z badań kierowanych przez prof. Jerzego Piekalskiego opracował Paweł Milejski, któremu serdecznie dziękujemy za wiadomość. Miski z bardzo podobną figurą znaleziono w Zgorzelcu (*Haupt 1956*, 425) i w Nitrze (*Hrubý – Jaroš – Kočár – Malý – Mihályiová – Miltký – Zimola 2006*, ryc. 47:22), a kolejna nie ma metryki (zob. *Schwinkowski 1931*, nr 1073). Wzorcem był prawdopodobnie brakteat margrabiego Dytryka z Landsbergu (1265–1285; *Schwinkowski 1931*, nr 841).

4 Zabytek został „odkryty w warstwie kulturowej zaplecza parceli 71^B przy ul. Morcinka w Lwówku Śląskim” podczas badań Grzegorza Jaworskiego (któremu bardzo dziękujemy za wiadomość). Podobne do: *Schwinkowski 1931*, nr 556 (Henryk III Dostojny, Miśnia lub Freiberg, ok. 1230–1250). Zdjęcie: <https://www.hitlowekslaski.pl/2019/01/10/sensacyjne-znalezisko/> (dostęp 20 IV 2021).

Trzy czytelne egzemplarze z Polski nawiązują zatem – jak dzwonowski – do typów budziszynsko-zgorzeleckich z 2. połowy XIII w. i mają głębokość niespełna 2 cm. Czwarty, o podobnej chronologii, sięga do motywu z Miśni. Egzemplarz ze Lwówka jest starszy, z 2. ćwierci XIII w., i również reprodukuje wzór miśnieński. Odbitą w brązie imitację brakteatu miśnieńskiego z lat 1265–1288 z lwem (najbliższy typ: *Schwinkowski 1931*, nr 766; ryc. 6) znaleziono także w 2015 r. w Lubaniu (dawna Ziemia Budziszynska, dziś w granicach Polski). w tym przypadku jednak głębokość przedmiotu nie przekracza 5 mm, zatem odkrywca, Grzegorz Jaworski, uznał to za fałszywą monetę.⁵ Niewiele jednak dzieli imitację z Lubania od płytkich „Kupferbrakteaten” (np. o głębokości 6,2 mm, grubości blachy 0,3 mm), znajdujących w regionie Budziszyna i Zgorzelca, o których pisał Walther Haupt (*Haupt 1956*, 425; 1974, 22). Sądzimy, że właściwsze będzie zaliczenie okazu lubańskiego do tej grupy.

Ryc. 6. Wieczko pojemnika na brakteaty z Lubania przed i po konserwacji (fot. Muzeum Regionalne w Lubaniu).

Motyw hełmu, poza Dzwonowem, widzimy też na jednym z egzemplarzy wrocławskich. Był on również na „płytkim” egzemplarzu z czeskiego Nymburka, z zamku Korzym (Kirschau) pod Budziszynem („płytki” i średnio głęboki) oraz z zamku Bart (Baruth) tamże (średnio głęboki). Mamy więc wprawdzie pewne skupienie pod Budziszynem, ale również rozprzestrzenienie w innych krajach. „Brazowe brakteaty” z hełmem powstały wszakże najprawdopodobniej tam, gdzie w codziennym użyciu były monety z takim motywem, w rejonie Zgorzelca i Budziszyna, w ostatniej tercji XIII w.

Miejsca znalezisk „brazowych brakteatów”, tak w Polsce, jak w innych krajach, to zwykle miasta i miasteczka oraz zamki lub zameczki, w Czechach i na Morawach także osady przemysłowe (*Militký 2007*, 59). Wyjątkiem jest Długie Nowe, wzmiankowane dopiero w XV w. jako zwykła wieś,⁶ przypuszczalnie świeżo osadzona. Znalazcy wiążą znaleziony tam „brakteat” z przechodzącą przez tę wieś przeprawą przez mokradła.

5 https://muzeumluban.pl/Badania_ archeologiczne. Za dodatkowe wiadomości dziękujemy p. Grzegorzowi Jaworskiemu.
6 <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/search.php?id=17714&q=D%C5%82ugie&d=7&t=1>.

Przeznaczenie tych wyrobów od dawna było przedmiotem domysłów numizmatyków, którzy mnożyli propozycje ich interpretacji jako próbných odbitek monet, odważników, falsyfikatów, żetonów rachunkowych, ozdób itp. Wymienia te propozycje *Haupt 1956*, 425; *Militký 2007*, 60–62. Nie będziemy tu ich szczegółowo omawiać, bo każda daje się oddalić prostym argumentem (odpowiednio: brak tożsamości stempla z monetami, różnorodność ciężaru, jaskrawa odmiennosc egzemplarzy głębszych, uniemożliwiająca pomylenie z prawdziwą monetą, nieprzydatność formy do liczenia na abaku, brak otworów na większości egzemplarzy itp.). Najpowszechniej przyjętą hipotezę postawił Walther Haupt zbadawszy dwa zbieżne w typie egzemplarze z zamku Korzym pod Budziszynem (znalezione wszakże osobno). Jeden, miedziany, jak sądzi Haupt, trybowany ręcznie (więc nie stemplowany), bardzo podobny do okazu z Dzwonowa (motyw jest taki sam), ma wysokość 17 mm, drugi zaś, mosiężny i raczej stemplowany, ma wysokość tylko 8 mm. Są to, zdaniem zgorzeleckiego numizmatyka, dwie części – dno i wieczko – jednego przedmiotu: pojemnika do przechowywania brakteatów (*Haupt 1954*, 549–550). Prawie kompletny pojemnik tego rodzaju, złożony również z miski głębokiej i płytkiej (na odciskach jest lew), datowany na lata ok. 1270–1310, odkryto na zamku Jenalöbnitz w Turynii (*Drnovský – Mazáčková – Šrámek 2019*, 588). Monety zazwyczaj były przenoszone w różnego rodzaju miękkich sakiewkach czy mieszkach lub wprost w ustach, ale szerokie brakteaty z bardzo cienkiej blachy wymagały sztywnych pojemników, które chroniłyby je przed uszkodzeniem w transporcie. Takie pojemniki mogły mieć charakter szerzej stosowanych już od XII w. pudełek drewnianych lub metalowych, niekiedy bardzo dekoracyjnych (najlepiej znanym śląskim przykładem jest egzemplarz z 2. połowy XIII w. z miejscowości Wały, gm. Brzeg Dolny, pow. wołowski; *Haisig 1954*). Cylindryczne puszkiz cyny, żelaza lub brązu w świetle znalezisk z ostatnich dekad były formą bardziej powszechną, stosowaną np. do przenoszenia szerokich brakteatów śląskich (o średnicy poniżej 30 mm; *Marethová – Schneider – Skalická 2018*), natomiast wielkie pojemniki miseczkowate, brązowe lub miedziane, zwykle zdobione motywem z przechowywanych monet, są wyrobem specjalnym, związanym ze szczególną formą brakteatów strefy miśnieńsko-czeskiej (w tym budziszynsko-zgorzeleckich) w 2.–4. ćwierci XIII w. Brakteaty miśnieńskie z tego okresu, podobnie jak budziszynsko-zgorzeleckie, występują w dzisiejszych granicach Polski wyłącznie na obszarze dawnych Górnych Łużyc. Podobnie nie znamy takich monet ze Słowacji i tylko wyjątkowo spotykamy je na Morawach, gdzie jednak znaleziono interesujące nas pojemniki.

Autorzy opracowania wykopalisk w Iglawie zauważają, że nie znaleziono przypadku, by miski brakteatowe z wizerunkami monet zawierały takie monety, są natomiast przypadki znalezienia pełnych pojemników niezdobionych lub zdobionych innymi motywami. Wyrażają zatem wątpliwość, by te pierwsze służyły do transportu brakteatów (*Hrubý – Jaroš – Kočár – Malý – Mihályiová – Militký – Zimola 2006*, 251). Nie podzielamy tej obiekcji, przede wszystkim z braku przekonującej kontrapropozycji – widocznie brak takich znalezisk jest dziełem przypadku. Samo istnienie miedzianych pojemników na brakteaty jest nawet poświadczane źródłowo: opisując głód 1318 r. kronikarz z Turynii wspomina fenigi noszone *yn kupphirn Buchsin* („w miedzianych puszkach”) po pięć (*Friebe 2007*, 97). Znamienna jest późna data tej wzmianki, wskazująca, że pojemniki te pozostawały w użyciu dłużej niż zdaje się to z chronologii użytych na nich motywów. Fakt, że takie przedmioty występują szerzej niż monety, do których zdają się być przeznaczone, wynikał przypuszczalnie z ich efektownej formy, zachęcającej może użytkowników również do innych, przygodnych zastosowań. Rozprzestrzenienie ich znalezisk w Polsce wskazuje, że do Wielkopolski napływały przez Śląsk, mimo że tak w jednej, jak w drugiej ziemi nie spotykamy odpowiadających im monet.

Znalezisko w Dzwonowie, przynoszącym wiele drobnych zabytków kultury materialnej dworu i miasta na początku XIV w., nie powinno zatem zaskakiwać, mimo nieobecności w nim monet podobnych do miśnieńskich brakteatów. Jest ono kolejnym już argumentem mocącym wskazywać na duże znaczenie (na przełomie XIII i XIV stulecia) wariantu szlaku handlowego, na którym lokowano to średniowieczne miasto, i ożywione kontakty jego mieszkańców ze Śląskiem (kierunek napływu osadników?) w początkowym okresie istnienia tego ośrodka.⁷

7 Autorzy składają serdeczne podziękowania panu dr. hab. Dominikowi Nowakowskiemu, mgr Pawłowi Milejskiemu i Muzeum Regionalnemu w Lubaniu za udostępnienie ilustracji oraz pani Marzenie Grochowskiej-Jasnos za dodatkowe wiadomości.

Źródła i literatura

- Codex 1856*: Codex diplomaticus Lusatie superioris. Sammlung der urkunden für die geschichte [sic] des Markgrathums Ober-Lausitz. Hrsg. G. Köhler, I. Bd., II. Aufl. Goerlitz.
- Drnovský, P. – Mazáčková, J. – Šrámek, J. 2019*: Hrad u Božanova na Broumovsku a jeho možná úloha při stabilizaci broumovského klášterního dominia. *Archaeologia Historica* 44/2, 559–605.
- Friebe H. 2007*: Zur Technologie der Münzherstellung, in: *daz silber gehort yn die muncze czu Friberg. Die Münzstätte Freiberg von den Anfängen bis zu ihrer Aufhebung 1556 durch Kurfürst August von Sachsen.* In: Friebe, H. – Grau, C. (eds.): *Freiberg in Sachsen*, 87–116.
- Haisig, M. 1954*: Znaleziško brakteatów śląskich ze wsi Wały Śl. pow. Wołów. *Biuletyn Numizmatyczny* 3 (25), 2–6.
- Haupt, W.: 1954*: Oberlausitzer Brakteatenfunde des 13. Jahrhunderts, *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 4, 505–581.
- *1956*: Oberlausitzer Münzfunde des 14. und 15. Jahrhunderts. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 5, 395–426.
- *1974*: *Sächsische Münzkunde*. Text. Berlin.
- Hrubý, P. – Jaroš, Z. – Kočár, P. – Malý, K. – Mihályiová, J. – Militký, J. – Zimola, D. 2006*: Středověká hornická aglomerace na Starých Horách u Jihlavy. *Památky archeologické* 97, 171–264.
- Krzepkowski, M. – Moeglich M. 2014*: Zapomniane miasto, wieś i dwór Zwanowo. Przyczynek do badań nad późnośredniowiecznym i nowożytnym zespołem osadniczym w Niedźwiedzinach (przysiółek Dzwonowo), pow. wągrowiecki, woj. Wielkopolskie. *Slavia Antiqua* 55, 211–236.
- Krzepkowski, M. – Moeglich, M. – Wroniecki, P. (eds.) 2017*: Dzwonowo. Średniowieczne zaginionie miasto. Tom I. Środowisko naturalne, zarys dziejów, badania nieinwazyjne. Wągrowiec.
- Marethová, B. – Schneider, P. – Skalická, P. 2018*: Nález cylindrického pouzdra s brakteáty z Opavy z prostoru bývalé Radniční ulice. *Numismatický sborník* 32/1, 91–96.
- Militký, J.: 2007*: Příspěvek k poznání a interpretaci bronzových brakteátů na základě jejich nálezů ve střední Evropě, In: *Grossmannová, D. – Krejčík, T. – Štefan, J. T. (eds.): Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejalovi 1929–2004. Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě.* Ostrava, 55–68.
- Nowakowski, D. 2017*: Śląskie objekty typu motte. Studium archeologiczno-historyczne. Wrocław.
- Olding, M. 2010*: Der Brakteaten-Fund von Zwickau in Böhmen. Ein Beitrag zur Münzgeschichte der Oberlausitz. *Dresdner Numismatische Hefte* 6, 3–23.
- Paszkiwicz, B. – Wachowski, K. 2018*: Nowa postać handlu (XIII–XV wiek). Przykład Wrocławia, in: *Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu. Studium strefy planu Nowy Targ we Wrocławiu.* In: *Piekalski, J. – Wachowski, K. (eds): Wratislavia Antiqua* 23. Wrocław, 500–538.
- Schwinkowski, W. 1931*: Münz- und Geldgeschichte der Mark Meißen und Münzen der weltlichen Herren nach meißnischer Art (Brakteaten) vor der Groschenprägung, I. Teil: Abbildungstafeln. Frankfurt am Main.
- Svensson, R. 2012*: *Renovatio monetæ. Brakteater och myntningspolitik i högmedeltidens Europa*, Stockholm.
- Thieme, K. 2011*: *Brakteaten der Markgrafschaft Meißen und ihrer Nachbarn zwischen Saale und Neiße.* Bestandskatalog, Leipzig.
- Wachowski, K. – Wróbel, M. 2002*: Śląskie pojemniki na brakteaty na tle porównawczym. *Archeologia Polski* 47/1–2, 345–354.

Summary

Borys Paszkiwicz – Marcin Krzepkowski, A container for Budissin-Goerlitz bracteates found in Dzwonowo in Greater Poland.

The town of Zwanowo was a private urban foundation in central Greater Poland at the turn of the 13th and 14th centuries. At present, this is the area of Dzwonowo hamlet at Niedźwiedziny, Skoki parish, Wągrowiec district. The area is being under continuous archaeological prospection with metal detectors. Relics of a pre-urban village and a lord's residence were also disclosed there. A copper-alloy

bowl marked with a bracteate design on its bottom was found at the edge of the former cemetery, close to the dwelling plots neighbouring to the market square, in 2020.

The bowl is 17.8 mm high, 45.55 mm in max. diameter, and the design is a pot helm crested with an eagle's wing. The pattern was a large bracteate from Budissin-Goerlitz land from the time of Ascanian Brandenburg authority (1253/62–1319). The motif of the winged helm was used several times there and rather before c. 1300 than later. Bowls adorned with the same motif were found in Wrocław, Baruth (near Bautzen), Kirschau (near Bautzen) and Nymburk (east of Prague). Similar bowls were adorned with other motifs borrowed from large bracteates of Thuringia, Meissen and Budissin-Goerlitz: a ruler enthroned, a spread eagle, a walking bird, a lion rampant or a castle. Although the only credible explanation of their function is a storage of large bracteates like those they were patterned on, there was no case of a find of such a bowl holding the coins. Some other types of containers were found full of bracteates, though. What is more, finds of bracteate bowls occurred not only in the area of circulation of large bracteates of Meissen type (Thuringia, Meissen, Upper Lusatia and Bohemia) but also outside the range of such coinage, and mostly in Poland. As the map shows, these bowls were imported from the Goerlitz area to Wrocław and next to the north, reaching Greater Poland.

The discovery in Dzwonowo shows the importance of the variant of the trade route on which the medieval town was located at the turn of the 13th and 14th centuries, and the lively contacts of its inhabitants with Silesia, at least in the initial period of the town's existence.

English summary by Borys Paszkiewicz

Souhrn

Borys Paszkiewicz – Marcin Krzepakowski, Brakteátové pouzdro na budyšínsko-zhořelecké brakteáty nalezené u Dzwonowa ve Velkopolsku.

Město Zwanowo ve Velkopolsku bylo založeno na přelomu 13. a 14. století. Dnešní osada Dzwonowo leží na katastrálním území obce Niedźwiedziny (okr. Wągrowiec). Tato oblast je dlouhodobě archeologicky zkoumána povrchovou prospekci s detektory kovů. Byly zde odhaleny pozůstatky předurbáního vesnického osídlení a panského sídla. Roku 2020 byla na okraji zaniklého hřbitova, v blízkosti parcel sousedících s někdejší tržišťem, nalezeno brakteátové pouzdro ze slitiny mědi nesoucí na dně vyobrazení brakteátového motivu.

Brakteátové pouzdro má 45,55 mm v průměru a 17,8 mm na výšku. Vyobrazena je něm hrncovitá přilba s klenotem v podobě orlího křídla. Vzorem vyobrazení byly brakteáty velkého střížku ražené v Budyšínsku-Zhořelecku od dob vlády braniborských Askánců (1253/62–1319). Motiv okřídlené helmy tam byl užíván opakovaně, častěji před přelomem 13. a 14. století než po něm. Brakteátová pouzdra zdobená tímto motivem byla nalezena ve Vratislavi, Baruthu (podlíz Budyšína), Kirschau (poblíž Budyšína) a v Nymburku (východně od Prahy). Podobná brakteátová pouzdra nesou i další motivy převzaté z brakteátů velkého střížku ražených v Durynsku, Míšeňsku a Budyšínsko-Zhořelecku – panovník na trůnu, orel s rozpjatými křídly, kráčeující pták, lev ve skoku či hrad. Ačkoliv jediným přesvědčivým vysvětlením funkce těchto předmětů je, že byly používány jako schránky na přechovávání velkých brakteátů, jejichž motivy byly i zdobený. Nebyl však dosud zjištěn žádný případ, kdy brakteátová pouzdra při nálezů mince obsahovaly. Různé jiné nádoby byly naopak nalezeny plné brakteátů. Brakteátové misky byly přitom registrovány nejen v regionech, kde obíhaly brakteáty velkého střížku míšeňského typu (Durynsko, Míšeňsko, Horní Lužice a Čechy), ale i vně této oblasti, převážně v Polsku. Jak je zjevné z mapy (obr. 3), byly tyto předměty ze Zhořelecka dopravovány do Vratislavi a odtud dále na sever do Velkopolska. Nález ze Dzwonowa poukazuje na význam obchodní stezky, na které bylo město na přelomu 13. a 14. století založeno a naznačuje, přinejmenším v počátečních fázích jeho existence, živé kontakty zdejších obyvatel s oblastí Slezska.

Překlad J. Kysela

NÁLEZ ZLACENÉHO MINCOVNÍHO ZÁVAŽÍ / ETALONU Z BĚLČE U LITNĚ (OKR. BEROUN)

Ondřej ČERNOHORSKÝ – Jakub KUBIČ

Abstract – A find of a gold-plated monetary weight / standard from Běleč near Liteň (Beroun district). *The subject of the paper is a fragment of a gold-plated coin-weight found in the territory of Běleč near Liteň. It bears the depiction of the Bohemian lion in a smooth circle on the obverse and a crown surrounded by a beaded line on the reverse. The find can be compared with another piece from the Chaura collection. Both discussed weights were subject to non-invasive XRF analysis of the alloy composition. A comparison of the weights with the so-called ‘thick pennies’ has brought out a new possible interpretation of the origin of some of the ‘thick’ coins.*

 Běleč near Liteň, coin weight, find

Dne 9. září 2018 byla na k. ú. Běleč u Litně objevena stříbrná zlacená čtvercová destička s vyraženým motivem českého dvouocasého lva v hladkém kruhu na jedné straně a korunou v perlovci na straně druhé. Nález byl učiněn na poli západně od obce, na pravém břehu Bělečského potoka, v trati „V Třeštinách“ (okolí bodu GPS – 49°54'54.90"N, 14°09'50.21"E). Podle informací nálezce jde o izolovaný polní nález pocházející zřejmě z dobově neosídleného prostoru. Předmět byl uložen v ornici asi 15 cm hluboko. Nález byl odevzdán Numismatickému oddělení Národního muzea v Praze a byl zaevidován pod inventárním číslem H5-15917.

Na základě publikovaných analogií (Černohorský – Uhlíř – Vích 2016) můžeme tento předmět bez jakýchkoliv pochybností přiřadit k dalším známým exemplářům mincovních závaží / etalonů. Destička má na všech čtyřech hranách dobře viditelné nepravidelné lomy, svědčící o násilném odlomení vnější kruhové části, patrně v důsledku obhospodařování pole zemědělskou technikou. K tomuto olámaní docházelo nejspíše postupně, a to právě v místě, kde silnější čtvercová destička vystupuje z tenčího obvodového kruhu. S dlouhodobým uložením v ornici a destrukcemi při zemědělských pracích souvisí zřejmě i hluboká rýha v levém horním rohu lící strany jako i další drobné rýhy nebo částečně otřelé zlacení.

ČECHY, Jiří z Poděbrad (1458–1471)

AR zlacené mincovní závaží / etalon; asi 1458–1471

Av.: v hladkém kruhu český dvouocasý lev, hřiva ze tří řad měsíčků (4+4+4)

Rv.: v perlovci česká královská koruna s perlou na vrcholu střední lilie a proti sobě směřujícími hroty v otvorech mezi lilii

Lit.: Hásková 1991, 114, č. 382; Černohorský – Uhlíř – Vích 2016, 111.

5,543 g; 22,8/22,8/2,00 mm

Ražba lva na líci i koruny na rubu svou ikonografií přesně odpovídají mincovnímu závaží z Chaurovovy sbírky (obr. 1; *Hásková 1991*, 114, č. 382; *Černohorský – Uhlíř – Vích 2016*, 111). Detailním porovnáním obrazu lva můžeme dokonce konstatovat, že oba exempláře byly raženy shodným razidlem (obr. 2). U vyobrazení koruny to sice není tak zřejmé kvůli menšímu dvojrázu u obou kusů, navíc různý stupeň ořtení zlacení opticky některé linie obrazu pokrývá, i zde se však nejspíše jedná o ražbu z identických razidel (obr. 3). Bělčský nález rovněž umožňuje s konečnou platností vyvrátit omyl J. Háskové (1991, 114), že je lev umístěn v perlovci. Perfektně zachovalý obraz lícní strany potvrzuje původní předpoklad autora (*Černohorský – Uhlíř – Vích 2016*, 111, pozn. 3), že se lev nachází v hladkém kruhu. Zároveň lépe vyražený revers Bělčského nálezu dokládá, že se nejedná o korunu bez výplně v prostoru mezi liliemi (*Černohorský – Uhlíř – Vích 2016*, 111), ale o korunu s proti sobě směřujícími hroty mezi lístky lilií.¹

Již v roce 2015 při osobní prohlídce mincovního závaží / etalonu z Chaurovovy sbírky (obr. 1) si autor tohoto příspěvku povšiml zbytků žlutavého kovu v obraze lva a koruny – v té době tomu ovšem nebyla věnována dostatečná pozornost. J. Hásková (1991, 114) totiž v popisu Chaurovovy sbírky uvádí jako materiál střížku měď, a přestože byl tento omyl následně opraven (*Černohorský – Uhlíř – Vích 2016*, 111), byly žlutavé „fleký“ nekriticky považovány za nevhodným čištěním odhalenou měděnou složku slitiny. Po nález fragmentu mincovního závaží v Bělči však byla provedena prvková analýza složení kovu u obou diskutovaných exemplářů, která zlacení potvrdila (tab. 1).²

Tab. 1. Výsledky prvkového složení zlacených mincovních závaží / etalonů pomocí XRF analýzy.

mincovní závaží / etalon	měření	Fe	Cu	As	Ag	Au	Hg	Pb	Sb
Chaurova sbírka, H5-14602	1 – Ag okraj střížku		52,53	0,53	39,88	5,33	1,60		0,14
	2 – Ag část koruny		28,90	0,43	50,31	15,42	4,81		0,12
	3 – zlacení lev		40,51		32,69	21,20	5,26		
	4 – zlacení lev		35,27		32,35	25,78	6,61		
	5 – zlacení koruna		35,12		34,82	24,61	5,45		
Běleč u Litně, H5-15917	1 – Ag část lev		36,49	0,27	51,02	6,42	2,10	2,01	
	2 – Ag část lev		34,62		47,64	12,64	3,36	1,74	
	3 – zlacení koruna		21,90	0,08	37,34	29,84	10,03	0,82	
	4 – zlacení koruna		20,06	0,12	36,15	33,60	9,26	0,82	

Nově nalezené mincovní závaží / etalon z Bělče přináší několik nových poznatků. Kromě zmíněné shodné ražby s Chaurovým exemplářem je to především oboustranné zlacení, které může vzbudit určité pochybnosti o jeho účelu. Podle našich dosavadních znalostí se jedná o mincovní závaží pro ověřování váhy a v případě, kdy bylo vyrobeno ze slitiny stříbra a mědi, mohlo sloužit i jako etalon pro zjištění ryzosti daného typu mincí, pro něž bylo určeno. V případě zlacení povrchu mincovního závaží by tento předmět samozřejmě jako etalon posloužit nemohl. Otázkou zůstává, zda bylo zlacení provedeno záměrně už při výrobě tohoto artefaktu, nebo bylo provedeno až dodatečně poté, co mincovní závaží přestalo být používáno ke svému původnímu účelu.

- 1 Na původních fotografiích mincovního závaží / etalonu z Chaurovovy sbírky byly hroty v prostoru mezi liliemi viditelné jen v nepatrném náznaku, proto byla koruna původně interpretována špatně (*Černohorský – Uhlíř – Vích 2016*, 111; *Gregor 2018*, 93).
- 2 Za zajištění prvkových analýz děkujeme PhDr. Janu Boublíkovi z numismatického odd. Národního muzea. Prvkové složení bylo zkoumáno metodou rentgenové fluorescence – ED XRF ve Střeďočeském muzeu v Roztokách u Prahy na přístroji ElvaX Industrial s detektorem s rozlišovací schopností cca 180eV. Charakteristické záření prvků bylo buzeno Ti rentgenkou. Doba měření byla 120 sekund. Stabilizace výkonu rentgenky byla nastavena tak, aby tok do detektoru byl 1900 ± 100 impulsů za sekundu. Byl použit kolimátor 3 mm, přičemž analyzovaná plocha je vždy o něco větší. Při dobách měření od 3 minut je možné stanovovat obsahy prvků od přibližné spodní hranice 0,05 %, přičemž pod 0,4% může být chyba v závislosti na podmínkách měření 20–40 % udávané hodnoty. Jedná se o zcela nedestruktivní prvkovou analýzu povrchu, přičemž hloubka penetrace záření do vzorku je velmi malá a tak výsledek měření vypovídá pouze o složení povrchu. Naměřená spektra byla zpracována programem Elvax a vyhodnocena za použití modulu bezkalibrační analýzy využívajícího metody fundamentálních parametrů. Analýzu provedla Ing. Alexandra Kozánková Kypetová dne 2. července 2019.

Obr. 1. Oboustranně ražené zlacené mincovní závaží / etalon z Chaurovy sbírky, NM H5-14602 (foto Abalon s.r.o., zvětšeno).

Obr. 2. Porovnání obrazu lva na mincovních závažích / etalonech z nálezů v Bělči (č. 1) a exempláři z Chaurovy sbírky, NM H5-14602 (č. 2; foto Abalon s.r.o., zvětšeno).

Obr. 3. Porovnání obrazu koruny na mincovních závažích / etalonech z nálezů v Bělči (č. 1) a z Chaurovy sbírky, NM H5-14602 (č. 2; foto Abalon s.r.o., zvětšeno).

Pokud bychom vzali v úvahu první možnost, tedy že předmět byl již od začátku vyroben jako zlacený, nenacházíme pro něj žádné smysluplné využití. Jak již bylo naznačeno výše, známe z jiných analogií jeho původní tvar (*Černohorský – Uhlíř – Vích 2016*, 110–111, obr. 1–3) – širší čtvercová destička s jednostrannou, nebo oboustrannou ražbou přechází v tenkou kruhovou část, která je navíc opatřena ještě tenčími malými růžky v ose rohů vnitřního čtverce. Znalost původního tvaru tohoto mincovního závaží nám umožňuje stanovit, jakým způsobem bylo zhotoveno. Nejprve byla ze slitiny stříbra a mědi vytvořena větší čtvercová deska o síle zhruba 2 mm s vyraženým jednostranným, nebo oboustranným mincovním motivem, z níž byly, obdobně jako u mincí se čtyřrázem, úderem plochým nástrojem zploštěny její okraje, čímž vznikl nepravidelný kruhový obvod. Dalšími čtyřmi menšími údery byly následně vytvořeny malé růžky. V případě využití jako mincovního závaží můžeme uvažovat o tom, že okrajová část mohla být ostříháním upravena na požadovanou váhu.

Takto vytvořený artefakt nebyl vizuálně nijak zvlášť estetický, aby mohl sloužit jako šperk či jiná ozdoba. Jeho tvar navíc neumožňuje jakékoli uchycení, nemá poutko ani dírky na případné našití na oděv, nebo jeho součásti. Identický zlacený exemplář z Chaurovy sbírky (obr. 1) sice má ve své horní části perforaci, ta však byla zřejmě vytvořena až později neodborným zásahem, v jehož důsledku okraj střížku praskl. Můžeme se tak domnívat, že se nejednalo o původní práci zlatníka tvořícího šperk, ale spíše o druhotnou úpravu poté, kdy předmět přestal sloužit původnímu účelu. V rámci této pozdější

úpravy bylo patrně provedeno i samotné zlacení. Nálezový stav fragmentu mincovního závaží / etalonu z Bělče neumožňuje zjistit, zda byla i u něj provedena druhotná perforace. Možnost původního využití tohoto předmětu jako šperku či jiné ozdoby vylučuje i absence perforace nebo jiného způsobu uchycení u podobných známých exemplářů ze slitiny stříbra a mědi (*Černohorský – Uhlíř – Vích 2016*).

Ražba obrazu lva i koruny na mincovních závažích / etalonech z Bělče a z Chaurovy sbírky dokazuje, že byla provedena oficiálními razidly z kutnohorské mincovny. Ikonografie českého dvouocašého lva s hřívou v počtu 4+4+4 měsíčků v hladkém kruhu i konické koruny s proti sobě směřujícími hroty v prostoru mezi liliemi v perlovci odpovídá oficiální kutnohorské produkci kruhových penězů se lvem typu Gregor – Hána (*2020, 45*) IV/1 a haléřů s korunkou typu Gregor – Hána (*2020, 98*) e/1. Zároveň přítomnost obou motivů, tj. lva v hladkém kruhu a koruny v perlovci na mincovním závaží / etalonu ukazuje na jejich současnou ražbu, což vyvrací Castelinův předpoklad, že byly raženy v jiné době – peníze se lvem v hladkém kruhu před rokem 1469 (*Castelin 1953, 212, č. 58–60, 217–218, č. 61–64, 231–232, č. 66–71*) a haléře s korunou v perlovci až po mincovní reformě Jiřího z Poděbrad od roku 1469 (*Castelin 1953, 254, č. 75–80*). Na tuto skutečnost poukázal již dříve P. Radoměřský (*1976, 182*). Nedávno tento závěr potvrdil i P. Gregor (*2018, 96*) při popisu „tlustého kruhového penízu se lvem a korunou“, o němž se ještě zmíníme dále. Z výše uvedeného je zřejmé, že mincovní závaží / etalony byly vyrobeny přímo v mincovně v Kutné Hoře, kde k tomu bylo dostatečně vybavené zázemí (požadovaná mincovní slitina stříbra a mědi, oficiální razidla, vyškolený personál).

Z ikonografického hlediska přináší mincovní závaží / etalony další důležitý aspekt, a to vlastní obraz lva a koruny, které jsou díky ražbě do silnějšího střížku (přes 2 mm) vyraženy dostatečně zřetelně k tomu, aby byly viditelné všechny detaily. Ty u většiny kruhových penězů a haléřů ražených na tenký střížek nebývají dostatečně čitelné a jejich obraz je tak často znehodnocený v důsledku mělké ražby, nedoražení a nezřetelné ražby poškozeným či opotřebovaným razidlem. Na druhou stranu i u popisovaných mincovních závaží / etalonů je ražba mírně ovlivněná dvojrázem i otřelým zlacením na vystouplých částech obrazu, což do určité míry deformuje přesný obrys jednotlivých částí obrazu. Přesto v případě bělčského exempláře máme k dispozici velmi kvalitní vyobrazení lva i koruny.

Na závěr této práce je nutné se pozastavit ještě u jednoho důležitého poznatku, který souvisí s nedávno publikovaným „tlustým kruhovým penízem se lvem a korunou“ (*Gregor 2018*), přičemž zde autoři dávají spojení „tlustý peníz“ do uvozovek zcela záměrně. P. Gregor v popisu tohoto artefaktu zmiňuje určitou ikonografickou shodu s Chaurovým mincovním závažím / etalonem (*Hásková 1991, 114, č. 382*). Při porovnání³ ražby obrazu lva i koruny s lépe vyraženým exemplářem z Bělče je možné konstatovat, že oba předměty byly raženy razidlem se stejným typem lva i koruny, byť nelze s jistotou stanovit, že se jednalo o identická razidla. Rozměry „tlustého peníze“ 18,32 / 17,24 mm a síla střížku 1,72 / 2,28 mm odpovídají svým průměrem (s přihlédnutím k šířce mezi obvody kruhu ražby a vnějším okrajem střížku) i tloušťkou materiálu rozměrům mincovního závaží / etalonu z Bělče (síla střížku 2,01 mm). Z těchto společných znaků je možné uvažovat o tom, že diskutovaný „tlustý peníz“ mohl být původně rovněž mincovním závažím / etalonem, které bylo sekundárně okrájeno a používáno jako určitý násobek penízu dle své váhy. S tímto tvrzením ostatně koresponduje i nepravidelný kruhový střížek „tlustého penízu“ s mírnými rovnými hranami. Můžeme jen spekulovat o tom, zda tato dodatečná úprava byla provedena ještě v době platnosti vyobrazených penězů a haléřů, nebo k ní došlo až poté, co mincovní závaží / etalon ztratilo své využití. Každopádně se jednalo o regulérní mincovní slitinu stříbra a mědi, takže takto záměrně upravený „tlustý peníz“ mohl být dále v peněžním oběhu používán jako platidlo. Podobným způsobem mohl vzniknout i špatně zařazený „tlustý haléř“ publikovaný J. Smolíkem (*1971, 27, tab. II:19*), na němž je vyražen, jak ukazuje zidealizovaná perokresba, obraz lva v hladkém kruhu s hřívou se 3+4+4 měsíčky a koruna v naznačeném perlovci s perlou nad střední lilií a bez výplně mezi lístky lilií. J. Smolík zde bohužel neuvádí žádnou metrologii. Můžeme tudíž předpokládat, že některé tzv. „tlusté“ penízy / haléře mohly vzniknout až dodatečnou úpravou právě z mincovního závaží / etalonu.

Autorský podíl O. Černohorského na příspěvku vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/II.V.d, 00023272).

3 Za poskytnuté kvalitní fotografie „tlustého penízu se lvem a korunou“ děkujeme Pavlu Gregorovi (Česká numismatická společnost, z. s. pobočka Pražské groše).

Literatura

- Castelin, K. 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471). Praha.
- Černohorský, O. – Uhlíř, J. – Vích, D. 2016: Nález mincovního etalonu z Jevíčka (okr. Svitavy), Numismatický sborník 29, 109–114.
- Gregor, P. 2018: Tlustý kruhový peníz se lvem, Numismatické listy 73, 91–96.
- Gregor, P. – Hána, J. 2020: Typologie českých kruhových peněz se lvem a haléřů s korunou. Plzeň.
- Hásková, J. 1991: České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze – Chaurova sbírka. Pražské groše (1300–1526). Praha.
- Radoměrský P. 1976: Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. Praha (doplňný reprint 1. vydání z roku 1967).
- Smolík, J. 1971: Pražské groše a jejich díly (1300–1547). Praha (reprint díla z roku 1894).

Summary

Ondřej Černohorský – Jakub Kubič, A find of a gold-plated monetary weight / standard from Běleč near Liteň (Beroun district).

A silver gold-plated square slab with the motif of a Bohemian two-tailed lion in a smooth circle on the one side and a crown surrounded by a beaded line on the other side was discovered in 2018 in the 'V Třeštinách' site near the village of Běleč by Liteň. The find is kept in the collection of the Numismatic department of the National Museum in Prague (inv. no. H5-15917). Based on the comparison with previously published parallels (Černohorský – Uhlíř – Vích 2016) the find can be readily interpreted as a coin weight / monetary standard. Breaks are visible on all four sides of the slab testifying that its external circular part was broken off.

The iconography of a lion figure on the weight's obverse and crown on its reverse correspond precisely to the coin weight / standard from the Chaura collection (obr. 1; Hásková 1991, 114, č. 382; Černohorský – Uhlíř – Vích 2016, 111) – both pieces were struck with the same die (fig. 2). The crown images seem to have been struck with an identical die, too (fig. 3). Both discussed objects were subject to an analysis of the alloy composition which attested in both cases the gilding of their surface (tab. 1). Gilding of the weight's surface disqualifies the object from use as a monetary standard. It is therefore open to discussion as to whether the objects were intentionally gold plated already during their production or only after they stopped being used for their original purpose. Should the first option be true, there would be no reasonable use for the object. Neither of the gilded monetary standards/coin weights is manufactured to such an aesthetic level as to be used as a jewel or other kind of decoration. Moreover, their shape does not allow for any form of attachment: they have no loops or holes by means of which they could be sewn on to clothes or otherwise worn. The piece from the Chaura collection (fig. 1) is perforated in its upper part but it was done only later and in a rather unsophisticated way resulting in a crack of the flan rim. We can assume therefore that it was not done by a jeweller creating an ornament but in the course of re-adjusting the object to a new role after it stopped fulfilling its original function. It was probably during this process that the object was gilded. The condition in which the coin weight/monetary standard from Běleč was found does not make it possible to establish whether it was secondarily perforated as well. The use of this object as a jewel or other kind of decoration is unlikely also due to the absence of perforations or other provisions for attachment in other similar pieces made of silver or copper alloys (Černohorský – Uhlíř – Vích 2016).

The lion and crown images on the Běleč and Chaura collection monetary standards / coin weights is a testimony to them being made by the official dies used in the Kuttenberg Mint. The iconography of the Bohemian double-tail lion and of the conical crown correspond to the official Kuttenberg production of circular pennies with a lion of the type Gregor – Hána (2020, 45) IV/1 and of the crown hellers of the type Gregor – Hána (2020, 98) e/1. The use of both motifs – a lion in a smooth circle and a crown in a beaded circle – on a single coin weight / monetary standard suggests their contemporary minting.

English summary by J. Kysela

KUTNOHORSKÉ HALĚŘE VLADISLAVA II. JAGELLONSKÉHO A LUDVÍKA JAGELLONSKÉHO

Pavel GREGOR

Abstract – The Kuttenberg Hellers of Vladislaus II Jagiellon and Louis Jagiellon.

In 1482, Vladislaus II Jagiellon (1471–1516) reintroduced the minting of the smallest denomination of the groschen coinage, the heller. The coin image represented a crown over the sovereign's initial W, usually accompanied by a sign – a dot or a circle on either side of the crown or above the crown. Louis Jagiellon (1516–1526) carried on the heller production. His father's initial was replaced with his own – L – flanked by the letters R and P.

 Bohemia, Kutná Hora, Kuttenberg, heller, black penny, Vladislaus II Jagiellon, Louis Jagiellon

V roce 1300 provedl Václav II. rozsáhlou reformu českého mincovnictví. Soustředil většinu mincoven a mincovních dílen království do jediné centrální mincovny ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře. V rámci této reformy ukončil ražbu denárů a brakteátů a zavedl ražbu nové hrubé mince. Pro tento nový nominál se ustálilo označení pražský groš. Jelikož se jednalo o minci hrubou o vysoké platební hodnotě, bylo nutné zavést i další menší nominál vhodný pro běžný platební styk obyvatelstva. Tímto drobným nominálem o hodnotě jedné dvanáctiny pražského groše se stal parvus. Václavovi nástupci později rozšířili řady drobných nominálů o půlgroš, dutý haléř, peníz a haléř. Za Václava IV. Lucemburského (1378–1419) se pak ustálila skladba stříbrného oběživa na třech základních nominálech. Pražském groši, obvykle používaném při větších platbách, penízu a haléři určenými pro běžné drobné platby. Poměr jednotlivých nominálů se postupně ustálil na kurzu čtrnáct haléřů je rovno sedmi penízům a ty jsou rovny jednomu pražskému groši. Toto rozdělení nominálů zůstalo prakticky zachováno přes husitské bouře až do doby Jiřího z Poděbrad. Tento článek se zaměří na popis nejnižšího nominálu. Tedy halěře z období vlády obou Jagellonců.

Drobná mince Vladislava II. Jagellonského ve světle písemných pramenů

V roce 1469 vyhlásil Jiří z Poděbrad (1458–1471) měnovou reformu v Českých zemích, kterou obnovil ražbu pražských grošů a stanovil pravidla pro oběh drobné mince. V rámci této reformy stanovil kurz v poměru sedm penízů, nebo čtrnáct haléřů za jeden pražský groš. Vzhledem k velkému objemu starých penízů v oběhu upravil také jejich hodnotu v poměru dva staré peníze za jeden nový peníz (*Castelin 1953, 249–257; Boublík 2006, 26–31*).

Po smrti Jiřího z Poděbrad roku 1471 nastoupil na český trůn Vladislav II. Jagellonský (1471–1516), syn Kazimíra IV. Jagellonského a Alžběty Habsburské. V počátcích jeho vlády pravděpodobně i nadále probíhala ražba podle parametrů reformy z roku 1469. O ražbě drobné mince z tohoto období nemáme žádných písemných informací. Roku 1472 stanovil Vladislav II. Jagellonský ryzost pražských grošů na devět lotů o průměrné hmotnosti 2,82 g (*Jelínek 1967, 5*). Tento předpis zůstal v platnosti až do 9. 1. 1483, kdy se snížila ryzost pražských grošů na osm lotů o hmotnosti 2,88 g (*Jelínek 1967, 5; Boublík 2006, 21*). K první úpravě drobné mince došlo v březnu 1482, kdy byla zavedena ražba nového typu halěře. Jelikož jedním z aspektů při výrobě tohoto nominálu bylo vynechání kroku

bělení (*Leminger 1912*, 36–41),¹ získávaly halěře tmavý nádech, jež postupně přecházel do černé barvy. Proto se pro tyto halěře vžil také název černý peníz.² Nařízením bylo stanoveno razit mince ze slitiny třílotové. V lednu 1483 snížil Vladislav II. Jagellonský ryzost pražského groše na osm lotů (*Jelínek 1967*, 5; *Boublík 2006*, 21). Krátce na to v březnu 1483 dovršil Vladislav úpravu drobné mince zavedením nového typu. Původní kruhové peníze se lvem byly nahrazeny takzvaným bílým penízem. Jakost bílých penězů byla předepsána na sedm lotů. Přičemž se z jedné sázené hřivny mělo vyrazit 574 bílých penězů. Počáteční kurz byl stanoven na sedm peněz za jeden pražský groš. Předpokládá se, že první ražby bílých penězů byly dvoustranné, později již jen jako jednostranné. Ražba halěrů probíhala na konci roku 1483 a po celý rok 1484. V letech 1485 až 1487 probíhala ražba pražských grošů a bílých penězů (*Leminger 1884a*, 405–406). Registra werková se nezachovala z let 1485, 1488, 1492 a z let 1489–1491 se zachovala jen částečně. Předpokládá se, že pravděpodobně probíhala pouze ražba pražských grošů (*Leminger 1884a*, 407–408). Od roku 1493 až do počátku roku 1497 se razily pouze pražské groše. V roce 1497 došlo ke snížení ryzosti halěrů a obnovení jejich ražby, která pokračovala i na počátku roku 1498. Poté probíhala ražba bílých penězů a pražských grošů. Z Lemingerovy poznámky pro léta 1502 a 1506 nelze jednoznačně určit, jestli se zápisy zmiňují o ražbě halěrů, či bílých penězů (*Leminger 1884a*, 408).³ Poslední ražba halěrů pravděpodobně probíhala několik neděl na začátku roku 1516 (*Leminger 1884a*, 408, 410; *Honc 1976*, 33).

Typologie halěrů Vladislava II. Jagellonského

Obraz halěrů Vladislava II. Jagellonského po celé jeho období ražby zůstal v podstatě ustálen. Jeho obraz tvořilo korunované písmeno W. Na některých typech byly do obrazu doplněny kroužky, tečky či půlměsíce vedle koruny, případně nad prostřední lilií koruny (obr. 1).

Obr. 1. Ukázka halěře Vladislava II. Jagellonského (zvětšeno; archiv autora).

Ve starší literatuře se ikonografií halěrů Vladislava II. Jagellonského zabývalo několik autorů.⁴ Karel Castelin, který ve své knize *Grossus Pragensis* (*Castelin 1973*, 55, obr. 102) zveřejnil tabulku základních typů halěrů (obr. 2) a také v článku popisujícím složení mělnického nálezu v *Numismatickém časopise Československém* (*Castelin 1932*, 63–73). V případě halěrů Vladislava II. Jagellonského jsou v obou publikacích použity stejné obrázky.

Obr. 2. Starší typologický přehled halěrů Vladislava II. Jagellonského (podle *Castelin 1973*, 55, obr. 102).

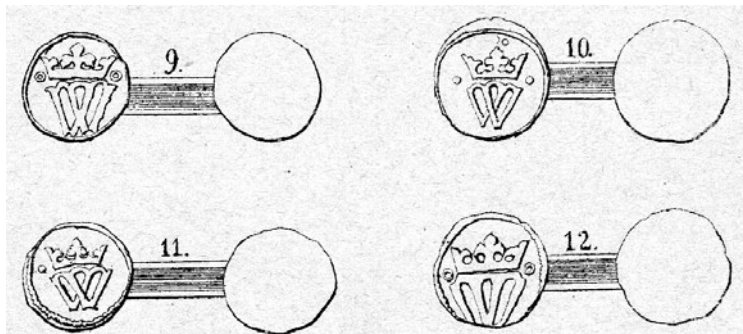
1 Podrobnosti o bělení střížků jsou popsány v kapitole 6. Bělení plátův (*Leminger 1912*, 36–41).

2 Problematiku názvosloví shrnul J. Schiller (2000, 156–158).

3 *Leminger (1884a)* zde píše o penízích, ale neurčuje blíže, jestli má na mysli peníze malé, nebo peníze bílé. Jelikož u zápisů pro jiné roky píše převážně o denárech jakožto býlých penízích, lze usuzovat, že v tomto případě měl na mysli halěře. Tuto myšlenku však nelze s jistotou potvrdit.

4 Vzhledem k nízké dostupnosti originálních publikací jsou použity v odkazech jejich pozdější reprinty či doplněná vydání.

J. Smolík (1971, 45–46) uvedl čtyři základní typy. Navíc však popisuje pod číslem 5 další haléř⁵ odlišující se výrazně malým provedením písmene W a tvarem koruny. Tato varianta se obvykle označuje, jako Smolík (1971, 45–46, č. 5, tab. III: 48) č. 48. Výsledky obou výše uvedených prací shrnul ve své práci Z. Nechanický (1999, 250, obr. 53a–f), který vyobrazuje na obrázku 53a–f základní typy popsané K. Castelinem (1973, 55, obr. 102) a na obrázku 53g prezentuje haléř popsáný Smolíkem (1971, 45–46, č. 5, tab. III: 48). V obrazové části sbírky Viléma Kupfera (*Kupfer 1913*)⁶ jsou vyobrazeny tři typy a jedna chybová žb (Kupfer 1913, tab. 86: 9–12; obr. 3).

Obr. 3. Vyobrazení haléřů Vladislava II. Jagellonského v kartotéce Viléma Kupfera (*Kupfer 1913*, tab. 86 – výřez).

Zobrazení haléřů je prezentováno i v popisech dalších sbírek – např. sbírka Chaura (*Hásková 1991*, 163, č. 594–599) či sbírka Josef Květoň (*Šmerda 2004*, 86, č. 186–187). Stručný přehled o produkci kutnohorské mincovny jagellonského období pojednává článek Z. Jelínka v *Drobné plastice (Jelínek 1967, 1–8)* a především Lemingerův článek v *Památkách archeologických (Leminger 1884a, 399–414)*.

Přestože léty prověřená typologie sestavená K. Castelinem (1973, 55, obr. 102) pro základní orientaci v problematice haléřových ražeb Vladislava II. Jagellonského plně dostačuje, byly podchyčeny nové varianty. V rámci jejich popisu jsou uspořádány podle společných ikonografických prvků do typů–variant–subvariant.

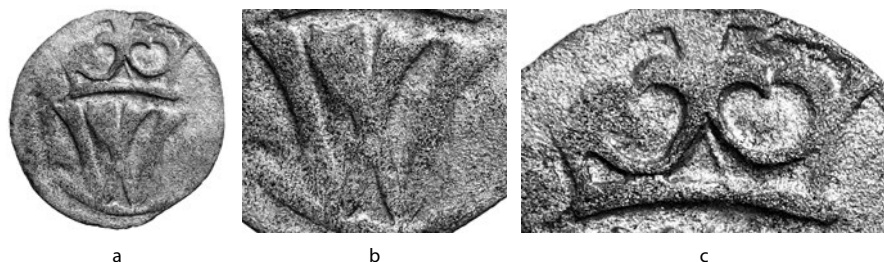
Při určování těchto haléřů je vhodné se zaměřit především na tvar písmene W. Tvar písmene W je hlavním kritériem pro přiřazení haléře ke konkrétnímu typu. Přestože ražba haléřů probíhala pouze v omezené míře, vyskytují se písmena W v různých nepatrných modifikacích. Na tyto drobné odlišnosti nebyl brán zřetel a jsou všechny sloučeny pod jeden typ, či variantu. Výjimku tvoří typ II (Castelin 1973, 55, obr. 102:2) a typ III (Castelin 1973, 55, obr. 102:3). U těchto dvou typů je proporce písmene W natolik rozdílná, že je vhodné je rozlišovat jako samostatné typy. Jejich podrobné charakteristiky jsou uvedeny níže v textu. Tvar koruny rozděluje haléře jednoho typu na jednotlivé varianty a tvar, resp. přítomnost či absence znamének v poli mince dále odlišuje jednotlivé subvarianty. Mimo základní popis v textu jsou pro přehlednost na konci článku v příloze 1 zobrazeny všechny základní typy se stručnými charakteristikami. Všechny subvarianty jsou shrnuty se stručným popisem také v tabulárním přehledu na konci článku (příloha 1).

Typ I

U prvního typu je tvar písmene W vysoký, širokého provedení. Jednotlivé dřívky písmene W jsou v dolní části úzké a směrem nahoru se postupně rozšiřují rovnoměrně v celé své délce. Každý dřívík je na svém horním konci zakončen nepatrnou patkou, jež je mírně vyduta směrem dolů. Konce dřívíků se navzájem nedotýkají. Písmeno tohoto tvaru jednoznačně určuje typ I (obr. 4:b).

5 Porovnej kapitolu III – peníze malé jednostranné (Smolík 1971, 45–46, č. 5, tab. III:48).

6 Rok vydání není u obrazové části vytištěn, proto je zde uveden rok obvykle u této práce uváděný.

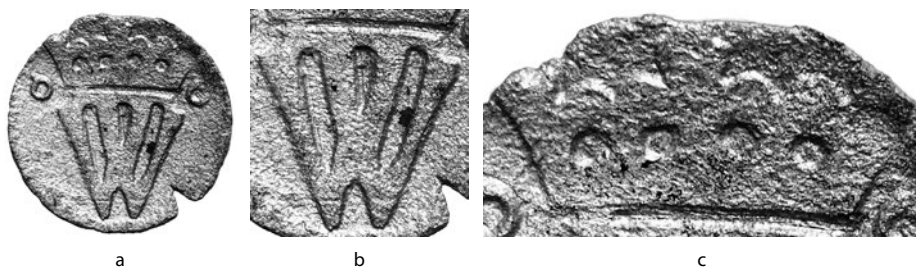

Obr. 4. a) ukázka typu I; b) tvar písmene W; c) detail koruny (zvětšeno; archiv autora).

Koruna typu I (obr. 4:c) se vyznačuje svým jemným provedením pomocí tenkých linek. Členka je naznačena tenkou mírně prohnutou linkou, na jejíž okraje jsou položeny půlky lilii s lístky směřujícími dovnitř. Ze spodní části vnitřních lístků jsou vedeny tenké mírně prohnuté linky, které se sbíhají uprostřed koruny. Na tyto linky je položena jedna celá lilie. Tento tvar koruny se vyskytuje pouze u typu I, a lze ji tak použít pro jednoznačnou identifikaci i hůře doražených exemplářů. U tohoto typu se nevykytují žádná znaménka. V rámci typu I se vyskytuje jediná subvarianta I.a.1.

Typ II

Vysoké úzké písmeno W určuje typ II (obr. 5:b). Dříky se směrem nahoru rozšiřují jen nepatrně, nebo jsou stejně široké. Krajiní dříky jsou kratší než oba střední dříky. Ty jsou navíc zakončeny výraznými vodorovnými patkami, které spolu splývají a tvoří tak rovný horní okraj písmene W. V některých případech jsou tyto patky na konci zaoblené, takže společně s konci krajních dříků tvoří pomyslný čtvrtkruh. Dolní patky jsou špičaté. Variantu s tupými patkami se u tohoto typu nepodařilo ověřit.

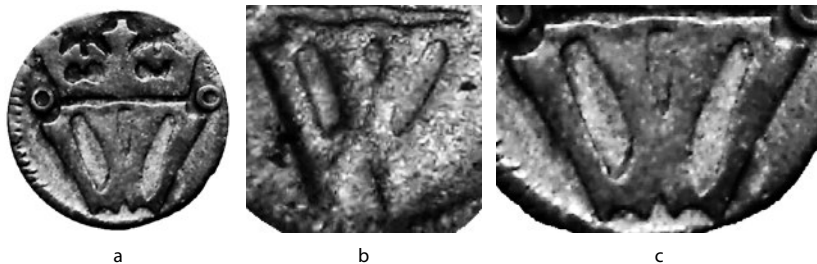

Obr. 5. a) ukázka typu II; b) tvar písmene W; c) detail koruny (zvětšeno; archiv autora).

Výrazně mohutná koruna (obr. 5:c) složená z velkých lístků je charakteristická pro typ II a varianty III.a. Členku tvoří silná linka. Střední část koruny tvoří celý punc lilie, ke kterému jsou z každé strany připojeny puncy poloviční lilie. Mezery mezi liliemi tvoří čtyři zřetelně oddělené kruhy. U tohoto typu jsou jako znaménka vyraženy kroužky vedle koruny.

Typ III

Další tvar je velmi podobný předchozímu typu II, a bývá s ním často zaměňován. Je však natolik odlišný, že i K. Castelin (1973, 55, obr. 102:3) jej vyčlenil jako samostatný typ. Oproti typu II je písmeno W výrazně širšího provedení. Jeho výška se oproti typu II snížila. Dříky jsou téhož provedení, jako u typu II, ale jejich horní patky nejsou rovné, ale bývají mírně zvlněné. Takže horní kraj písmene W již není pravidelně rovný. Dolní patky písmene W jsou špičaté. Takové patky definují variantu III.a (obr. 6:b). V případě, že jsou dolní patky tupé, jde o variantu III.b (obr. 6:c).

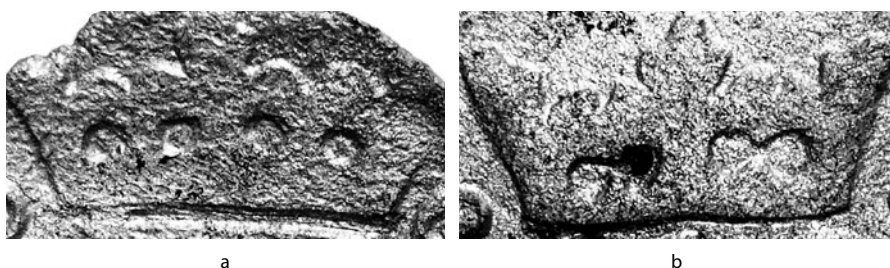

Obr. 6. a) ukázka typu III; b) tvar písmene W s ostrými patkami; c) tvar písmene W s tupými patkami (zvětšeno; archiv autora).

Rozdíl mezi úzkým písmenem W u typu II a širokým písmenem W u typu III naznačuje následující obrázek (obr. 7). Na tomto obrázku jsou na jedné straně zarovnané levé okraje písmene W. Z okrajů písmene širšího tvaru písmene W jsou vyvedeny úsečky do části zobrazující úzký tvar písmene W. Vynikne tak celkový rozdíl šířky obou tvarů.⁷

Obr. 7. Porovnání šířky písmene W u typu II (a) a Typu III (b); zvětšeno; archiv autora).

Obr. 8. Ukázka korun u typu III – a) velká; b) malá (zvětšeno; archiv autora).

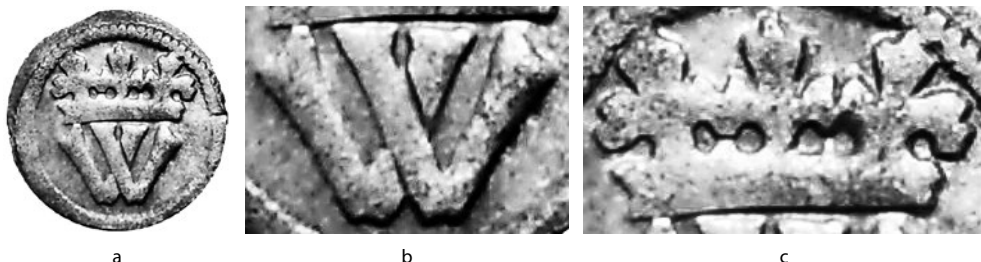
Se shodným tvarem koruny jako u typu II se setkáváme u subvarianty III.a.1 (obr. 8:a). U pozdějších ražeb subvarianty III.a.2 se začíná objevovat koruna malého provedení (obr. 8:b), jež se pak stabilně vyskytuje u všech variant III.b. Koruna je složena z jednoho celého lístku pro střední část koruny a dvou polovičních lístků tvořících její okraj. Jednotlivé části jsou provedeny menšími puncy. Narozdíl od typu II, mezery nebývají zcela oddělené a tvoří tak místo samostatných čtyř kruhů útvary podobné ležatým osmičkám. Jelikož krajní lístky koruny nemusejí být vždy přesně vyrovnány s prostřední lilií, může tvar koruny nabývat rozličných tvarů, a to od téměř svislých okrajů koruny až po korunu výrazně kónickou.

U typu III se vyskytují varianty bez znamének, se znaménky vedle koruny i nad korunou. Zatímco kroužek byl zaznamenán u variant III.a. Tečky a měsíčky byly doposud zaznamenány pouze u variant III.b.

⁷ Pro vyloučení zkreslení rozměrů vznikajícího při samostatných expozicích byly oba halče vyfoceny společně jedním záběrem, a výřezy horní části písmene W pak byly v grafickém editoru pouze zarovnané do jednoho detailu.

Typ IV

Pro typ IV je písmeno W provedeno menšími puncy (obr. 9:b). Jednotlivé dřívky jsou mírně prohnuté, přičemž krajní jsou zakončeny šikmou patkou. Horní patky mají mírně rozšířené a prohnuté směrem dolů. Okraje jednotlivých patek se nedotýkají. Spodní patky jsou tupé mírně prohnuté. Střední dřívky se kříží a obvykle je patrné přerušení jednoho dřívku druhým. V případě, že toto rozdělení není patrné, není to považováno za samostatnou variantu.

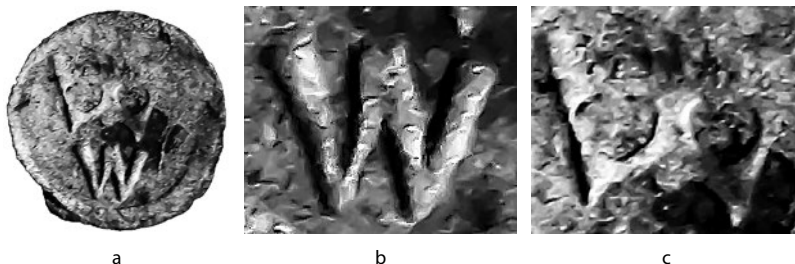

Obr. 9. a) ukázka typu IV; b) tvar písmene W; c) provedení koruny (zvětšeno; archiv autora).

Koruna je složena také ze tří lístků lilií (obr. 9:c). Narozdíl od ostatních korun její tvar netvoří jedna celá a dvě poloviční lilie, ale je složena z tří celých lilií. Lístky lilie jsou precizně řezané a posazené na široké čelence. Znaménka v poli se u tohoto typu nevyskytují.

Typ V

Tento typ byl popsán již J. Smolíkem (1971, 45–46, č. 5, tab. III:48). Jedná se o halěť zcela atypického provedení. U tohoto typu je písmeno W extrémně malého tvaru. V podstatě se skládá pouze z ostrých patek, na které jsou krátkými puncy doraženy dřívky písmene W (obr. 10:b). Jednotlivé dřívky se nepřekrývají, takže spíše připomínají svým tvarem dvě samostatná písmena V.

Obr. 10. a) Ukázka typu V; b) tvar písmene W; c) provedení koruny (zvětšeno; archiv autora).

Z řady výše uvedených korun se svým provedením vymyká také tvar koruny (obr. 10:c). Kónická koruna je extrémně vysoká. Zabírá téměř polovinu výšky mince. Obruč koruny je výrazně prohnutá. Z krajů vybíhají dvě poloviční lilie. Stonky lilií jsou tenké a po vnějších stranách rovné. Prostřední lístek je mohutný. Svým provedením se tato koruna blíží korunám používaným na dvoustranných bílých penizech. O výrobní zmetek dvoustranného bílého penízu, který vznikl nedoražením lícni strany, se však nemůže jednat. Na halěřích typu V je vyražen perlovec, který se u rubů bílých penízů nevyskytuje. Proto jde o halěř. Důvod vzniku tak odlišného halěře od ostatních ražeb však zůstává doposud neobjasněn. U tohoto typu se znaménka v poli nevyskytují.

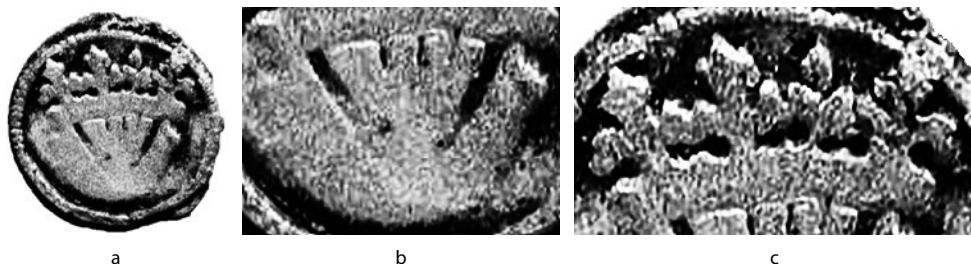
Pro ilustraci poměrů velikosti jednotlivých ikonografických prvků halěře typu IV a V jsou oba typy prezentovány na společné fotografii (obr. 11).

Obr. 11. Porovnání halěře typu IV (a) a typu V (b; zvětšeno; archiv autora).

Nepřirazený typ

V roce 2020 byla zaznamenána na sběratelském fóru sberatel.com⁸ ještě jedna ražba, která svým obrazem odpovídá halěřovým ražbám Vladislava II. Jagellonského. S ohledem na neexistenci druhého exempláře nebyla tato ražba do stávající typologie zařazena (obr. 12:a). Nelze však vyloučit zcela zřejmé společné prvky s ražbami typu IV. Proto je na tomto místě uveden její popis.

Obr. 12. a) ukázka mince s motivem halěře; b) detail písmene W; c) provedení koruny (zvětšeno; archiv autora).

U tohoto exempláře nabývá písmeno W neobvyklého tvaru. Oba krajní dřívky jsou provedeny obvyklým způsobem. Tvar dolních patek však není zřetelný. Odlišné je provedení prostřední části. V prostřední části se místo obvyklých dvou dřívků písmene W nacházejí dřívky čtyři. Tyto dřívky jsou výrazně tenčí než oba krajní. Vzhledem k nedoražení písmene W v jeho spodní části však nelze jednoznačně určit, jestli jsou vnitřní dřívky nedílnou součástí krajních dřívků, nebo jsou od nich odděleny. Provedení koruny je podobné koruně u typu IV. Koruna je nízká, čelenka mírně prohnutá, složena ze čtyř lístků celých lilí. Lístky lilí jsou menších rozměrů, než u typu IV. V poli nejsou žádná znaménka použita.

Jak bylo výše uvedeno, nebyl tento exemplář zařazen do prezentované typologie, protože se nepodařilo objasnit všechny nejasnosti vyplývající z obrazu na minci. Jedním z možných důvodů vzniku koruny se čtyřmi lístky je dvojráz s posuvem a pootočením. Na možnost dvojrázu by mohl ukazovat punc pravé krajní lilie, který je nasazen nepatrně výš než ostatní puncy. Nenasazuje tak přesně na spodní oblouk čelenky koruny. Mohl by být také částečným vysvětlením většího počtu dřívků písmene W. Pro vyloučení vzniku pomocí dvojrázu však ukazují šířky vnitřních dřívků, které jsou příliš úzké na to, aby jeden z nich byl také krajním dřívkem. Také orientace jednotlivých dřívků nenavědčuje dvojrázu. Pokud se vede pomyslná přímka každého okraje dřívku, ukazuje každá přímka na jiné místo na koruně. Nelze tedy najít dvě shodné přímky, které by odpovídaly uvažovanému posuvu. Takže i z tohoto důvodu lze možnost dvojrázu vyloučit. Nejdůležitějším vodítkem pro vyloučení dvojrázu je šířka koruny samotné. Pokud by platil předpoklad, že na koruně měly být jen lilie tři, byla by koruna výrazně úzká a téměř třetina plochy mince by zůstala prázdná. Takže výsledný obraz mince by byl značně asymetrický.

Dalším argumentem pro jeho vyloučení z halěřových ražeb může být i ta skutečnost, že se nepodařilo zaznamenat podobné zobrazení korunovaného W na drobné minci Vladislava II. Jagellonského.

8 <https://www.sberatel.com/diskuse/sberatel/drobne-peniaze-grosoveho-obdobia-1438x160>, příspěvek č. 3998.

Přestože se nevyskytuje na drobné minci, lze s jistou mírou nepřesnosti nalézt podobné provedení na Vladislavových dukátech (*Černohorský – Videman 2019, 26–27*). Na dukátech typu I.a.1 se nachází stylizovaná koruna znázorněna tenkým obloukem s krajními listky, v jejímž středu je položeno písmeno W a nad ním umístěna lilie. I když provedení na dukátech je odlišné od provedení na prezentovaném exempláři, nelze vyloučit, že mohlo toto zobrazení být inspirací pro řezače této drobné mince.

Na závěr však nelze vyloučit, že zde prezentovaná mince není českého původu a zobrazuje tak iniciálku jiného, autorovi doposud neznámého emitenta. Z výše popsaných důvodů není prezentovaná ražba zahrnuta do tohoto přehledu.

Relativní chronologie

Pro stanovení přesné chronologie haléřů Vladislava II. Jagellonského není k dispozici dostatečné množství informací o zastoupení jednotlivých typů v přesně datovaných nálezech (Příloha 3). Z tohoto důvodu je zde uveden pouze nástin relativní chronologie (tab. 1). Za pravděpodobně nejstarší lze považovat typ V. Pro jeho přiřazení na samý počátek ražby haléřů poukazuje shodný tvar koruny, jako byl používán na dvoustranných bílých penězích. S ohledem na jeho nízký výskyt na sběratelském trhu lze předpokládat, že byl ražen pouze velmi omezené časové období. Jako jeden z intervalů doby ukončení jeho ražby lze uvažovat o okamžiku počátku ražby bílých penězů v roce 1483, kdy byl obraz rubu bílého penízu téměř identický s obrazem na haléři. Lze tedy předpokládat, že počátek ražby bílého penízu byl proto i důvodem ke změně obrazu na haléřích. Následovala ražba subvarianty II.a.1, kterou postupně drobnými změnami v obrazu nahradila subvarianta III.a.1. Z provedení koruny je zřejmé, že obě ražby jsou si velmi blízké. Pro stanovení subvarianty III.a.1 jako mladší ražby má rozhodující vliv drobná změna tvaru a proporcí písmene W. Tento trend je patrný i na následujících subvariantách. Nepatrná změna tvaru koruny a odstranění špiček písmene W vedlo k dalšímu zmenšení obrazu na haléři III.a.2. S ohledem na skutečnost, že koruna je blízká subvariantě III.a.1, znaménko kroužek vedle koruny se vyskytuje také na subvariantách II.a.1 a III.a.1, ale provedení písmene W se již blíží variantám III.b, lze se oprávněně domnívat, že subvarianta III.a.2 následovala po ražbě III.a.1. Ražbu subvariant II.a.1 až III.a.2 lze pravděpodobně přiřadit do období občasných ražeb mezi roky 1483 až 1485. Varianty III.b s nejvyšší pravděpodobností navazují na ražby subvarianty III.a.2, jelikož písmeno W je s touto subvariantou téměř totožné a pouze došlo k dalšímu zmenšení tvaru koruny. Jedná se o ucelenou řadu ražeb, kde jedinými rozdíly jsou použitá znaménka a jejich umístění. V případě znamének nelze v současném stavu poznání stanovit přesné pořadí jednotlivých subvariant. S jistou mírou nepřesnosti lze určit roky 1485 až 1487 za pravděpodobné období jejich ražby. Za nejmladší ražbu lze považovat typ IV, a to s ohledem na skutečnost, že tvar koruny nenavazuje na žádný z předchozích tvarů. Což by mohlo být způsobeno delším přerušením ražby haléřů, ke kterému došlo mezi roky 1487 až 1497. Také s provedením písmene W jako na typu IV se setkáváme až v druhé polovině vlády Vladislava Jagellonského. Tedy období poslední ražby haléřů mezi roky 1497 až 1498. Typ I nebyl vročen do žádného konkrétního období.

Tab. 1. Relativní chronologie haléřů Vladislava Jagellonského.

Typ	Období
V.a.1	1483
II.a.1	
III.a.1	1483–1485
III.a.2	
III.b.1–III.b.4	1485–1487
Ražba neprobíhala	1488–1496
IV.a.1	1497–1498
I.a.1	Nazařazeno

Drobná mince Ludvíka Jagellonského ve světle písemných pramenů

Po smrti svého otce Vladislava II. Jagellonského nastoupil na český trůn Ludvík Jagellonský (1516–1526). Také za období jeho vlády pokračovala ražba drobných nominálů v podobě jednostranných bílých penízů a haléřů. Změna na haléřích se neskládala pouze z náhrady iniciálky W jeho otce novou iniciálkou L, ale navíc byla doplněna písmena R a P po stranách korunovaného L (obr. 13). Tvary znamének se zredukovaly pouze na tečky různě umístěné v poli. Výjimku tvoří pouze dvoustranný haléř, který má vyraženy dva sousředné kruhy namísto písmen R a P.

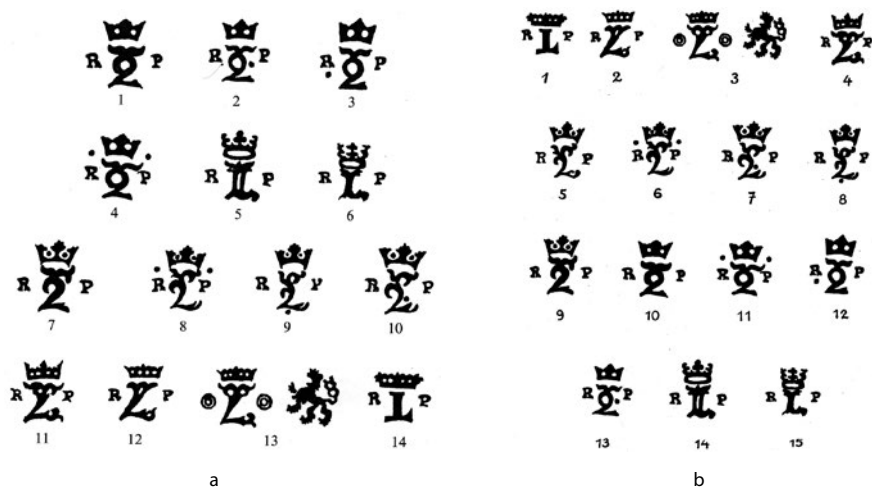
První zmínka o ražbě haléřů pochází z roku 1517. Přestože se Registra werková z let 1518, 1521 a 1522 nezachovala, je pravděpodobné, že i v této době probíhala ražba haléřů i bílých penízů. Zprávy o ražbě haléřů a bílých penízů máme i z let 1523 až 1526 (*Leminger 1884b*, 446; *Honc 1976*, 33, 38).

Obr. 13. Ukázka haléře Ludvíka Jagellonského (zvětšeno; archiv autora).

Typologie haléřů Ludvíka Jagellonského

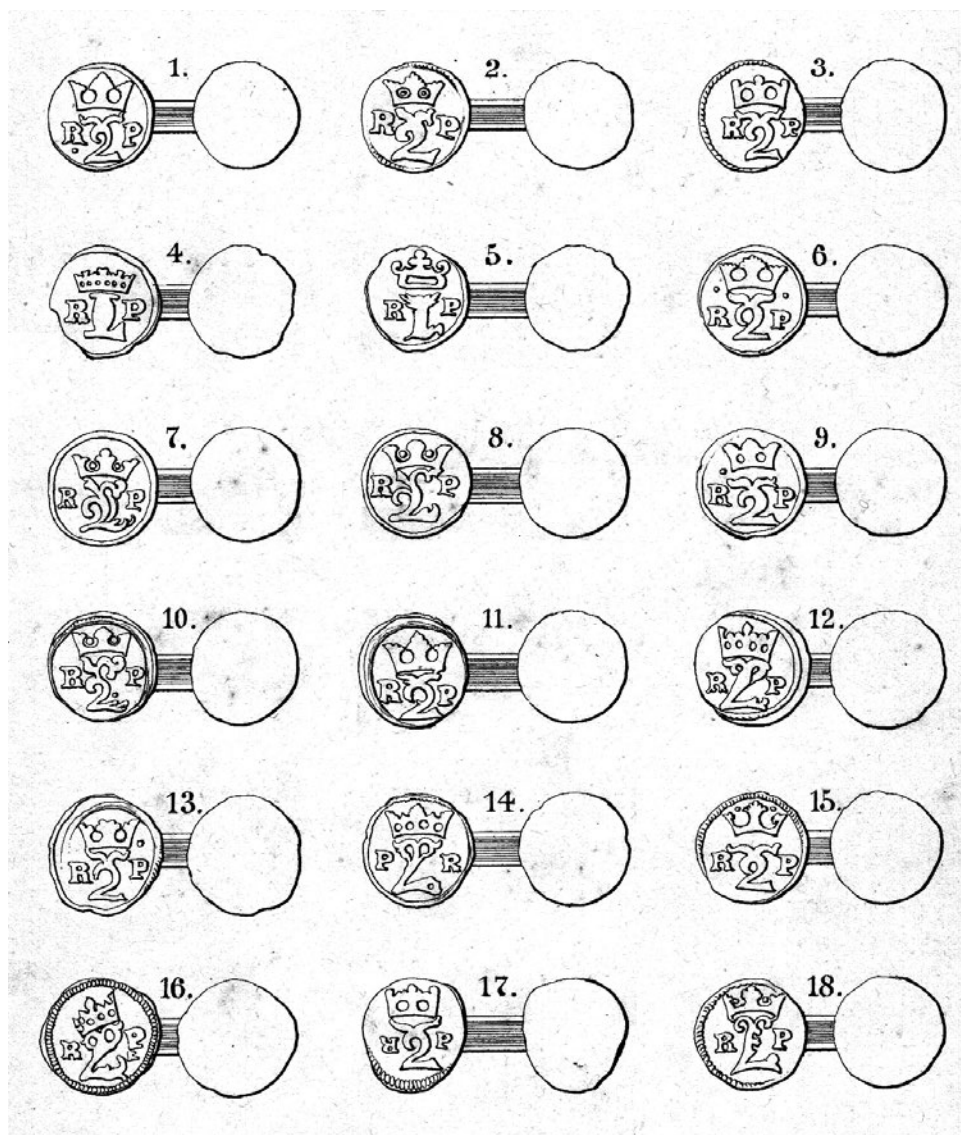
Také haléřům Ludvíka Jagellonského se věnoval Karel Castelin ve své knize *Grossus Pragensis* (*Castelin 1973*, 57, obr. 104) a v článku v *Numismatickém časopise Československém* (*Castelin 1932*, 68, obr. 2). Zde je však nutné upozornit na skutečnost, že v obou publikacích se čísla jednotlivých typů liší (obr. 14:a–b). Je proto nezbytné tyto dvě publikace vždy odlišovat.⁹

Obr. 14. Starší typologické přehledy haléřů Ludvíka Jagellonského – a) *Castelin 1973*, 57, obr. 104; b) *Castelin 1932*, 68, obr. 2.

⁹ Je běžnou praxí, že pobočky ČNS ve svých aukcích určují haléře podle článku v *Numismatickém časopise Československém* (*Castelin 1932*), ale označují je jako *Castelin GP* (*Castelin 1973*). Z tohoto důvodu nelze ani přesně vyhodnotit výskyt jednotlivých typů v aukcích.

J. Smolík publikoval osm typů halěří (*Smolík 1971, 52, tab. IV:54–61*) a navíc i jeden dvoustranný halěř (*Smolík 1971, 34, tab. II:25*). Tento halěř však přídělil Ladislavu Pohrobkovi (1453–1457). Ikonografii Ludvíkových halěří se také věnoval v popisu nálezů mincí z Hrochova Týnce (okr. Chrudim) z roku 1882 (*Smolík 1882b, 53; Nálezy III/1, 18–19, č. 2976*). V tomto popisu jsou vyobrazeny také základní tvary písmene L a popis tvarů korun. V pokračování tohoto článku (*Smolík 1882a, 102–104*) pak určuje ryze jednotlivých nominálů. Z. Nechanický (1999, 253–254, obr. 62, 63a–h) použil perokresby vycházející ze Smolíkovy práce (*Smolík 1971, 34, tab. II:25*). V obrazové části sbírky Viléma Kupfera je vyobrazeno celkem 18 halěří (*Kupfer 1913, tab. 52:1–18; obr. 15*). Zobrazení halěří je prezentováno i v popisech dalších sbírek – např. sbírka Chaura (*Hásková 1991, 167, č. 621–629*) a sbírka Josef Květoň (*Šmerda 2004, 88–89, č. 191–194*), a to včetně dvoustranného halěře (č.192). Nově se problematikou halěří Ludvíka Jagellonského zabýval autor tohoto příspěvku (*Gregor 2011a, 5–11; 2011b, 5–9*). Tato typologie byla následně doplněna o nové varianty (*Gregor 2015, 12–15*). Na tento stav bádání navazují i zde prezentované nové varianty.

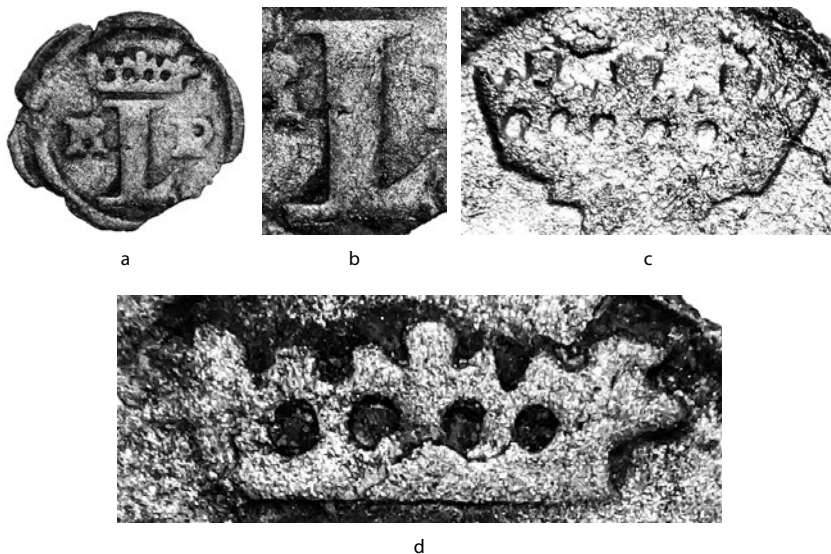

Obr. 15. Vyobrazení halěří Ludvíka Jagellonského v kartotéce Viléma Kupfera (*Kupfer 1913, tab. 52*).

Pro určování haléřů Ludvíka Jagellonského platí podobné postupy, jako pro haléře Vladislava II. Jagellonského. Narozdíl od Vladislavových haléřů je však hlavním určujícím kritériem tvar koruny. Tvar koruny společně s tvarem písmene L určují typ, případně variantu. Umístění, či absence teček určuje subvariantu. Umístění tečky v poli je zde uvedeno pouze v takových případech, kdy se tečku podařilo ověřit na více exemplářích, nebo tečka dosahuje větších rozměrů. Vyloučí se tak zavedení tečkové subvarianty vzniklé vadou razidla. Velmi důležité je kriticky přistupovat k tečce umístěné uvnitř písmene L u typů VI a VII, kde se náznak tečky vyskytuje velmi často, ale podrobným porovnáním většího počtu exemplářů se většinu podařilo identifikovat, jako chybně napojený punc části písmene L, nebo vadu razidla. Tvar a velikost písmen R a P nemají na konkrétní určení vliv. Pro úplnost je však u každého typu uveden. Následuje stručný popis hlavních znaků jednotlivých typů. Všechny subvarianty jsou shrnuty se stručným popisem také v tabelárním přehledu na konci článku (příloha 2).

Typ I

Písmeno L je jednoduchého tvaru. Dřík je nahoře zakončen výraznou nízkou patkou, která často splývá s korunou. Dolní břevno zakončuje spodní část dříku, kde z levé strany tvoří nízkou patku a na pravé straně se postupně rozšiřuje směrem nahoru. Takže zakončení břevna tvoří pomyslný trojúhelník. Písmeno tohoto tvaru jednoznačně určuje typ I (obr. 16:b).

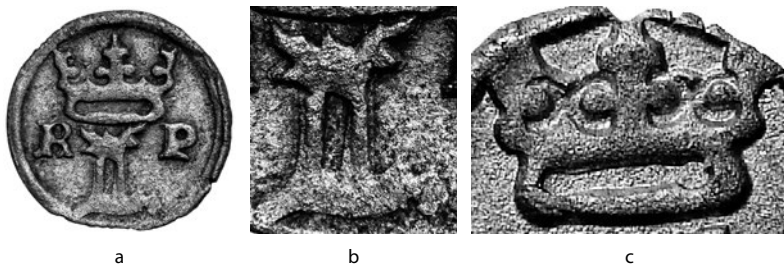

Obr. 16. a) ukázka typu I; b) tvar písmene L; c) detail koruny subvarianty I.a.1; d) detail koruny subvarianty I.a.2 (zvětšeno; archiv autora).

U typu I se vyskytují dva základní tvary korun. Koruna subvarianty I.a.1 je nízká, velmi široká. Čelenka je naznačena silnější mírně vypouklou linkou. Horní část koruny tvoří tři celé lístky lilie, které jsou na kraji koruny doplněny polovičním lístkem lilie obráceným dovnitř koruny. Okraje koruny jsou tudíž rovné (obr. 16:c). Mezery mezi lilie tvoří šest samostatných kruhových otvorů. Na některých haléřích z okrajů koruny vyběhají malé tečky. Umístění těchto teček tvoří tvar pomyslné kamary. I když jsou tečky na haléřích této subvarianty časté, nepodařilo se existenci kamary potvrdit bezvýhradně a těmto haléřům nebylo přiřazeno číslo samostatné subvarianty. Koruna subvarianty I.a.2 se od předchozí liší absencí krajních polovičních lístků lilie (obr. 16:d). Koruna je tedy užší a její okraje nejsou rovné, ale vyběhají z ní do stran krajní lístky lilie. Kruhové otvory mezi lilie jsou pouze čtyři. Čelenka koruny není vyduťatá, ale rovná. Takže mezi patkou písmene L a korunou je vždy patrná mezera. Písmena R a P s výraznými patkami jsou provedena sadou malých punců.

Typ II

Charakteristickým tvarem písmene L se vyznačuje typ II. Dřík písmene L je rovný. Je tvořen dvěma silnějšími linkami. V horní části již není zakončen patkou, ale rozvilinami ve tvaru vinných listů vyběhajícími do stran. V případě poškozených razidel nemusí být mezera mezi linkami dříku zřetelná, a písmeno L se pak jeví jako plné. Jelikož se jedná o poškození razidla, není toto považováno za samostatnou variantu.¹⁰ Dolní část je esovitě prohnutá, doprava se mírně rozšiřující. V pravé části z ní vyběhá směrem nahoru malý trn. Dolní břevno se za trnem mírně zvedá, aby se pak prudce stočilo dolů (obr. 17:b).

Obr. 17. a) ukázka typu II; b) tvar písmene L; c) detail koruny (zvětšeno; archiv autora).

Zcela jedinečným způsobem je u tohoto typu provedena koruna, která zobrazuje členku koruny prostorově ve formě oválu.¹¹ Z horní části členky vyběhá prostřední celá lilie, jež je v dolní části doplněna tečkou po každé straně. Z krajů vyběhají postranní lístky polovičních lilií. Mezi jednotlivými liliemi jsou naznačeny hrotovité výběžky znázorňující drahokamy na koruně. Na dobře zachovalých haléřích je mezi liliemi zakreslena tenkou linkou kamara (obr. 17:c). V minulosti (*Castelin 1973*, 57, obr. 104) byly zobrazovány u tohoto typu další tvary prostředního lístku lilie v podobě trojlístku, či dvojitého kříže. Lze předpokládat, že tvar trojlístku vznikl nedoražením horní části lilie. Takže na haléři pak byly patrné obě tečky vedle stonku lilie a nad nimi neurčitý tvar. Což za jistých okolností lze interpretovat, jako trojlístek. Tvar dvojkříže lze také vysvětlit sloučením perel po stranách lilie do jednoho útvaru (domnělého břevna). To samé zkreslení lze pozorovat i u obou krajních lilií. Proto tvar trojlístku, ani tvar dvojkříže nebyl do tohoto přehledu zahrnut. Písmena R a P jsou provedena malými puncy s patkami. U typu II se vyskytuje subvarianta II.a.1 bez teček v poli a subvarianta II.a.2, u které se vyskytuje tečka pod písmenem R. Pro subvariantu II.a.1 je uváděna i chyba na razidle, kdy bylo do razidla místo písmen R a P omylem vypuncováno dvakrát písmeno R.

Typ III

Písmeno L nabývá zdobného tvaru (obr. 18:b). Je tvořeno dříkem, který vyběhá šikmo doprava z levého kraje dolního břevna. Dřík se postupně rozšiřuje, aby se v druhé půli rozdělil na dva samostatné prameny. Levý pramen je jednoduchý, postupně se prohýbá vlevo a na jeho konci je oblá patka. Pravý pramen je mírně zvlněný na svém konci se rozděljuje na dvě samostatné patky. Mezera mezi oběma prameny tak nabývá tvaru obrácené kapky. Dolní břevno je mírně prohnuté, směrem doprava se rozšiřuje a na svém konci je zakončeno malým lístkem otočeným nahoru a nazpět. Tvar písmene L je ostře vyražen na exempláři z depotu ve Vamberku (*Brádle 2018*, 190–191, inv. č. N/N 26112).

10 Že se jedná o poškození razidla, je zřejmé z existence haléřů, které mají tuto mezuru vyraženu jen částečně či různě přerušovanou. Tento jev lze vysvětlit částečným odlamováním tenké linky sloužící pro vyražení této mezery (nejedná se tedy o zanesené, ale vylomené razidlo).

11 Prostorové ztvárnění členky koruny je mimo typu II patrné také u typu V.

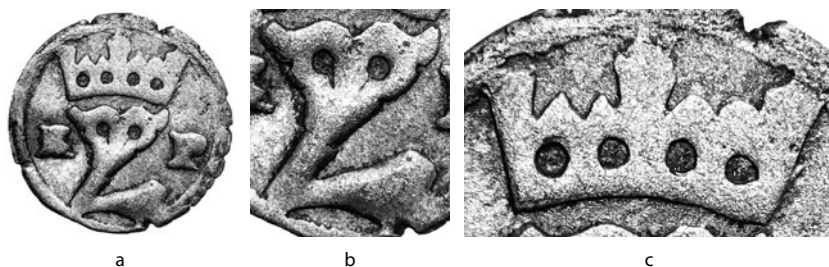

Obr. 18. a) ukázka typu III; b) tvar písmene L; c) detail koruny (zvětšeno; archiv autora).

Původní koruna popsaná u typu I byla výrazně zjednodušená. Skládá se ze silné, převážně rovné čelenky v jejímž středu je umístěna jedna celá lilie a po stranách dva lístky polovičních lilií, které tak tvoří okraj koruny. Kraje koruny jsou rovné, mírně prohnuté. Mezi lístky lilií se nacházejí hrotovité výběžky znázorňující drahokamy (obr. 18c). V koruně tak jsou patrné čtyři mezery kruhového tvaru. Písmena R a P jsou vyražena malými puncy s menšími patkami.

Typ IV

Písmeno L u tohoto typu je velmi podobné písmenu typu III. Šikmý dřík se postupně rozšiřuje, aby se v horní části rozdělil na tři samostatné prameny (obr. 19:b). Zatímco oba krajní se jen mírně odklánějí od prostředního a záhy končí, prostřední pramen se v horní části rozděljuje na další dva samostatné výhonky, které se vyklánějí do stran. Každý z nich je zakončen dvěma lístky, kde horní je ve vodorovné poloze, případně směřuje mírně nahoru a spodní se sklání dolů nazpět k dříku. Dolní břevno písmene L je shodného provedení, jako u typu III.

Obr. 19. a) ukázka typu IV; b) tvar písmene L; c) detail koruny (zvětšeno; archiv autora).

Koruna je totožná s korunou u typu III (obr. 19:c), ale čelenka bývá více prohnutá.

Písmena R a P jsou provedena malými puncy s patkami. U subvarianty IV.a.1 se nevyskytují žádná znaménka v poli. Subvarianta IV.a.2 má vyraženu tečku nad písmenem R. Výskyt chybně vypuncovaných razidel se podařilo ověřit u subvarianty IV.a.1. První chybné razidlo má vypuncována dvě písmena R místo písmen R a P. Na druhém rytec vypuncoval písmena v opačném pořadí (Tedy P–L–R).

S ikonografií typu IV souvisí pravděpodobně i jediná dvoustranná ražba haléře. Přestože o přiřazení této ražby Ludvíku Jagellonskému panují pochybnosti, lze ji s ohledem na shodné provedení litery L a koruny považovat za českou ražbu. Přestože se jedná o dvoustrannou ražbu, hmotnosti jednotlivých exemplářů odpovídají hmotnostem Ludvíkových haléřů. Bílé peníze Ludvíka Jagellonského byly jednostranné a byl na nich vždy vyražen opis se jménem panovníka. Nelze tedy tuto ražbu považovat za pokus o navázání na ražby dvoustranných bílých peněz Vladislava II. Jagellonského. Z tohoto důvodu je tato ražba uvedena mezi haléři Ludvíka Jagellonského jako varianta IV.b (obr. 20). Na Smolikovo (*Smolík 1971*, 34, tab. II:25) přidělení této ražby Ladislavu Pohrobkovi reagoval K. Castelin (*1932*, 69), který uvedl důvody pro její zařazení mezi Ludvíkovy ražby.

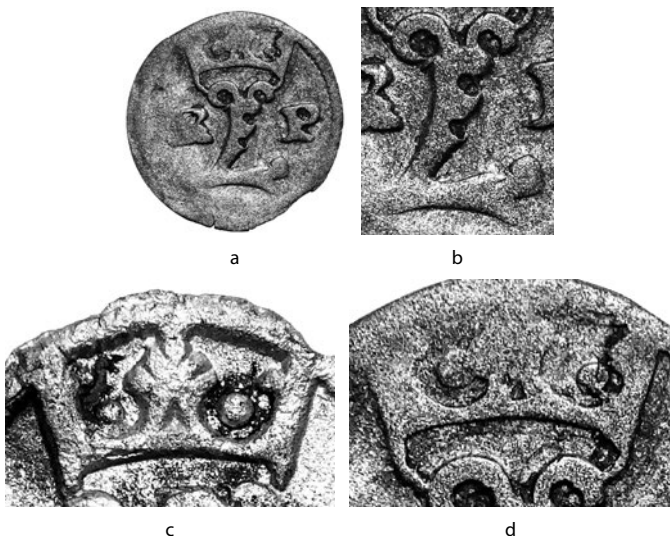
a b

Obr. 20. Ukázka typu a) líce a b) rubu dvoustranného haléře IV.b (zvětšeno; archiv autora).

Provedení písmene L a koruny je totožné, jako u subvarianty IV.a.1. Po stranách písmene L se však místo obvyklých písmen R a P nacházejí dva soustředné kruhy. Na rubu je vyobrazen dvouocasý korunovaný lev ve skoku. Dvoustranný haléř se vyskytuje ve dvou subvariantách. Subvarianta IV.b.1 zobrazuje lva bez jazyka. U subvarianty IV.b.2 má lev vyryt výrazný dlouhý jazyk. Na většině exemplářů se vyskytuje tečka mezi hřbetem lva a jeho ocasem. S ohledem na umístění tečky mimo pomyslný střed perlovce nelze její existenci interpretovat, jako pozůstatek po kružidle. Podrobným porovnáním omezeného počtu haléřů, které měl autor k dispozici, se nepodařilo potvrdit souvislost existence tečky s provedením jedné ze subvariant. Proto existence tečky nemá vliv na finální přiřazení.

Typ V

Dřík písmene L vychází z levého konce břevna šikmo vzhůru, ale je více vydutý směrem doprava (obr. 21:b). Také se postupně směrem nahoru rozšiřuje, ale nikdy se nerozdělí na více pramenů. V jeho horní polovině jsou do něj vyseknuty dva záseky kruhového tvaru, které tak na dřívku tvoří tři samostatné výstupky. Na svém horním konci se dřívok rozděluje na dva silné prohnuté prameny, které se otáčejí dolů nazpět k dřívku. Tyto prameny bývají zakulaceny tvarem připomínajícím tečku.

c d

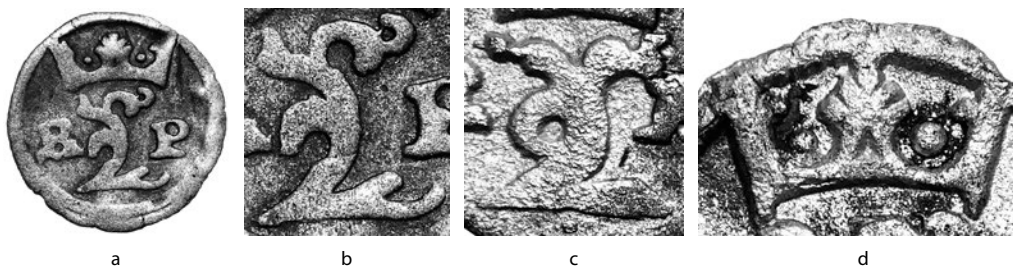
Obr. 21. a) Ukázka typu V; b) tvar písmene L; c–d) detail koruny (zvětšeno; archiv autora).

Koruna typu V je jemnějšího provedení. Čelenku tvoří tenká linka ve tvaru oválu, jehož zadní část zabíhá za písmeno L. Z horní části čelenky vyběhají dva krajní silné lístky ve tvaru polovičních lilí. Střední část koruny tvoří dvě tenké půlky lilí, které volně vyrůstají z čelenky směrem ke středu,

aby se vzápětí spojily v jediný útvar. Mezi lístky koruny je vyražena výrazná tečka (obr. 21:c–d).¹² Písmena R a P jsou vyražena malými puncy s patkami.

Typ VI

U písmene L vyrůstá dřík šikmo z levého kraje spodního břevna. Přibližně v polovině výšky písmene L se rozděluje na dva samostatné prameny, přičemž ten levý se prudce otáčí doleva nazpět dolů. Takže tvoří pomyslný tvar číslice dvě. Horní pramen pokračuje nahoru a zvolna se naklání doleva. Na konci je zakončen lístkem. Přibližně v polovině tohoto pramene z něj kolmo vzhůru vyrůstá další, který prudce zahýbá doprava a následně dolů. Na svém konci je zakončen dvěma lístky (obr. 22:b). Dolní břevno písmene L je provedeno silnější linkou. V polovině břevna z něj vybíhá šikmo vzhůru krátký pramen. Spodní pokračuje dál, a na svém konci zahýbá nahoru. Zakončení může být jak tenkého provedení, tak i výrazně širokého. Na přiřazení k subvariantám toto provedení vliv nemá. U typu VI lze sledovat postupný vývoj tvaru písmene L od výše popsaného tvaru až po tvar charakteristický pro následující typ VII (obr. 22:c). Tento nový tvar se od předchozího liší tím, že oba horní prameny vyběhají přibližně ze stejného místa. Bod rozdělení se přemístil výš, přibližně do dvou třetin výšky písmene L.

Obr. 22. a) ukázka typu VI; b–c) tvar písmene L; d) detail koruny (zvětšeno; archiv autora).

Koruna je shodného provedení jako u typu V (obr. 22:d). Pouze se u ní již nevyskytuje spodní linka čelenky tvořící ovál. V některých případech jsou na okraji čelenky patrné drobné trny, které původně tvořily část oválu. Vzhledem k velkému počtu razidel se koruna vyskytuje v různých rozměrových modifikacích. Vyskytuje se, jak v provedení velmi širokém, tak i úzkém. Šířka koruny však nemá na typologii vliv, jelikož se jedná pouze o modifikaci jednotlivých punců než záměr o nový tvar. Písmena R a P jsou provedena malými puncy s patkami.

Jednotlivé subvarianty se liší umístěním, či absencí teček v poli. Subvarianty VI.a.1 až VI.a.4 mají vyražen tvar písmene L (obr. 22:b), kdy se z dříku písmene L jednotlivé prameny oddělují postupně. Kdežto u subvariant VI.a.5 a VI.a.6 se dřík písmene L rozděluje ve společném bodu (obr. 22:c). Haléře s přechodovým provedením písmene L zde prezentovány nejsou. Rozhodujícím kritériem při jejich určování je, jestli všechny tři prameny vycházejí z jednoho bodu, nebo se rozdělují postupně.

Typ VII

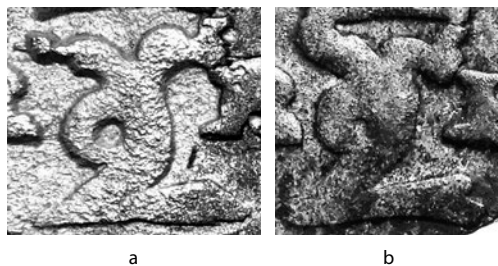
Provedení písmene L je totožné, jako u subvariant VI.a.5 a VI.a.6 (obr. 22:c). Tedy oba horní prameny vyběhají z jednoho místa. V rámci celého typu VII se vyskytují jen drobné rozdíly na úrovni jednotlivých razidel. Setkáváme se však s dvěma základními provedeními zakončení dolního břevna písmene L. Podle tohoto zakončení lze sledovat patku ostře zakončenou (obr. 24:a) nebo zaoblenou (obr. 24:b). Zatímco zaoblená patka se vyskytuje pouze u několika subvariant, ostrá se vyskytuje napříč razbami celého typu VII. Možné vysvětlení je, že ostrá patka byla vytvořena opravou původního

¹² Protože autorovi příspěvku nebyl k dispozici exemplář se zřetelně vyraženou celou korunou, je na obr. 21:c použita koruna typu VI, která je až na prostorové zobrazení čelenky identická s korunou u typu V. Na obr. 21:d je zobrazena koruna typu V.

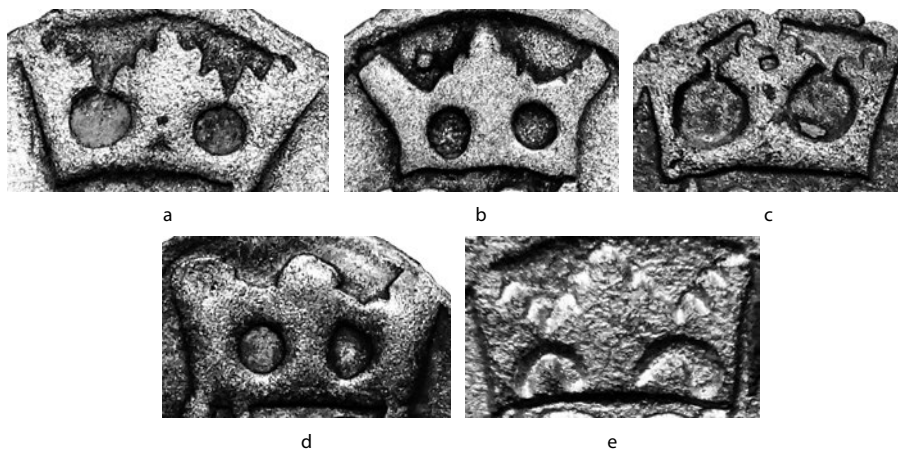
puncu spodního břevna, který se na svém konci vylomil, a tudíž byl rytcem opilován do nového ostrého tvaru. S ohledem na skutečnost, že zaoblená patka je zastoupena u variant VII.a, VII.b i VII.c, je toto vysvětlení nepravděpodobné.

Obr. 23. Ukázka variant a) VII.a, b) VII.b, c) VII.c, d) VII.d a e) VII.e (zvětšeno; archiv autora).

Obr. 24. Ukázka provedení písmene L a) s ostře zakončenou patkou a b) zaoblenou patkou (zvětšeno; archiv autora).

Obr. 25. Ukázky provedení koruny u varianty a) VII.a, b) VII.b, c) VII.c, d) VII.d a e) VII.e (zvětšeno; archiv autora).

U typu VII se vyskytuje pět různých tvarů korun, které určují přiřazení k jednotlivým variantám. Koruna variant VII.a je mohutného provedení. Silnou, mírně prohnutou linkou provedená čelenka je zakončena silnými lístky polovičních lilií, které znázorňují okraje koruny. Krajní lístky jsou vždy rovné. Tvar prostředního lístku koruny je shodně jako u typu VI složen ze dvou polovin lilií, které vyběhají z čelenky, aby se následně spojily v jeden útvar. Narozdíle od typu VI je však prostřední lístek výrazně mohutnějšího provedení, takže koruna tak získává kompaktního uzavřeného tvaru. I přes tyto rozdíly si jsou obě koruny svým ryteckým provedením velmi blízké (porovnej obr. 25:a a 22:d). Koruna u varianty VII.b vychází z koruny VII.a. Jediným rozdílem je tvar krajních lístků, které nejsou rovné, ale přibližně ve své polovině se ohýbají směrem od středu koruny (porovnej obr. 25:a a 25:b).

Také koruna varianty VII.c vychází z tvaru varianty VII.a. Krajní lístky koruny jsou rovné, ale rozdílné je provedení prostředního lístku koruny (obr. 25:c). Lístek není tak mohutný. Obvykle je užšího provedení. Spodní lístky jsou na spodní straně prohnuté a výrazně se zužují. Takže prostřední lístek koruny se svým tvarem blíží tvaru křížku s negativním středem. Tvar koruny varianty VII.d je charakteristický zakulacenými tvary lístků lilií (obr. 25:d). Na oba konce čelenky ryté silnou linkou jsou položeny dva krajní lístky koruny provedené poloviční lilií. Střední lístek zobrazuje jednu celou lili, ale provedenou zjednodušeným stylem. Lilie se již neskládá z tří řad lístků, ale jen ze dvou, oproti středovému lístku lilie znatelně menších. Horní lístek lilie není zakončen špičkou, ale je výrazně zaoblený. Stejného provedení jsou i oba krajní lístky koruny. Koruna varianty VII.e vychází také z varianty VII.a. Je charakteristická nápadně tenkou linkou tvořící čelenku koruny (obr. 25:e). Krajní lístky koruny jsou rovné a mohutnějšího provedení. Prostřední lístek je stejného provedení, jako u varianty VII.a. Koruna se směrem nahoru rozšiřuje jen mírně. Mezi lístky koruny je vyražena tečka.

Písmena P a R jsou provedena menšími puncy s patkami. U variant VII.b a VII.c se lze setkat s upraveným tvarem písmene P, u něhož je horní oblouk písmene P mírně opílován.

Jednotlivé varianty se liší absencí, či umístěním teček v poli mince. Také u typu VII byla zjištěna chybně vypuncována razidla. Častou chybou je vyrazení stejných písmen po stranách iniciálky L. Písmeno R po obou stranách bylo zaznamenáno u subvarianty VII.a.1 a VII.b.8. U subvarianty VII.d.1 se vyskytuje chybně vyražené písmeno R, které je otočeno vzhůru nohama.

Jedním z charakteristických rysů na haléřích Ludvíka Jagellonského je různé umístění teček v poli mince. Důvod výskytu těchto teček nebyl doposud uspokojivě vysvětlen. V tabelárním přehledu jsou zobrazeny výskyty teček u jednotlivých typů, či variant (tab. 2). Z uvedených tabulek je zřejmé, že nelze jednoznačně určit pravidlo pro umístění teček. Nelze tedy umístění teček považovat za znak konkrétních emisí, a tato otázka zůstává i nadále neobjasněna.

Tab. 2. Výskyt teček na haléřích Ludvíka Jagellonského.

Typ – varianta	I	II	III	IV	V	VI	VII.a	VII.b	VII.c	VII.d	VII.e
Umístění											
Bez znamének	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x
V koruně					x	x	x	x	x		
Vedle koruny						x	x		x		
Nad korunou							x	x			
V koruně i vedle koruny						x			x		
Nad R				x				x	x		
Nad P							x		x	x	
Pod R		x							x		
Pod P											
Mezi L a P						x					
Pod L						x		x			
Uvnitř L							x	x	x		

Relativní chronologie

Podobně, jako u haléřů Vladislava II. Jagellonského, tak i u nálezů haléřů Ludvíka Jagellonského nebyly jednotlivé varianty až na výjimky rozlišovány. Nelze tedy popisy těchto nálezů použít pro stanovení chronologie (Příloha 4). Proto i zde nastíněná chronologie vychází pouze z ikonografického rozboru společných prvků. V následující tabulce (tab. 3) jsou ražby rozděleny na pomyslné starší a mladší období ražby. Za nejstarší lze považovat haléře typu I. Jednoduché provedení písmene L navazuje svým stylem na provedení písmene W na nejmladších Vladislavových haléřích. Koruna složená ze tří celých lístků lilií také odpovídá těmto ražbám. Částečným zjednodušením této koruny vznikla koruna typů III a IV. Proto lze předpokládat, že tyto typy následovaly po ražbě typu I. Typ II nelze přesně zařadit, jelikož se odlišuje svým provedením od všech ostatních haléřů. I přes tuto skutečnost lze však uvažovat o možnosti, že ražba typu II probíhala krátce po ražbách typů III a IV. Nelze ani vyloučit, že tyto kolky ryla jiná dílna než výše uvedené typy, a ražba tak probíhala současně. Na prostorové ztvárnění koruny navazuje provedení koruny typu V, na kterém jsou ještě patrné zbytky oválu tvořícího prostorové zobrazení čelenky. Provedení zbytku koruny je ale již shodné, jako u následujícího typu VI. Lze tedy předpokládat, že typ V navazoval bezprostředně na typ II. Jelikož ražby typu V nejsou mezi sběrateli zastoupeny výrazným počtem známých exemplářů, lze předpokládat, že ražba tohoto typu probíhala velmi krátce. U typu VI se již nevyskytuje koruna zobrazená s celým oválem čelenky, ale jsou známy ražby, kde má čelenka na svých krajích výrazné hroty. Je proto velmi pravděpodobné, že ražba VI následovala bezprostředně po ražbě typu V a pochází z jedné rytecké dílny. Pro přidělení k jedné rytecké dílně hovoří i skutečnost, že u obou typů byl použit shodný punc pro ražbu pravého horního pramene písmene L. Zatímco u typu V byl jednoduchý, u typu VI je na jeho konec vypuncován malý lístek tvaru půlměsíce směřující nahoru. V průběhu ražby typu VI docházelo k postupnému posouvání pravého horního pramene až do míst, kde se z dřívku odděluje první pramen. Tím vznikl nový tvar písmene L zobrazen na subvariantách VI.a.5 a VI.a.6. Tyto subvarianty lze tedy považovat za nejmladší ražby od typu VI. Po ražbě typu VI následovaly ražby variant VII.a. Na těchto ražbách se objevuje mohutnější tvar koruny, ale tvar písmene L je stejný, jako u nejmladších ražeb typu VI. U variant VII.a se také ve vyšší míře vyskytuje písmeno L se zaoblenou patkou, která se běžně vyskytuje u typu VI. V průběhu ražby typu varianty VII.a došlo k úpravě zakončení patky písmene L ze zaoblené na ostrou. Ta se pak již vyskytuje u všech následujících ražeb (s výjimkou subvarianty VII.b.9). U variant VII.b došlo k nepatrné modifikaci koruny, kdy rytec výrazně prohnul postranní lístky koruny. U varianty VII.b. lze pozorovat postupné zmenšování linky znázorňující čelenku koruny do takové míry, že na některých ražbách je v podstatě neznatelná. Lze se domnívat, že došlo k postupnému opotřebování puncu pro vyražení koruny do razidla, a tedy i k potřebě vytvoření nového tvaru koruny. Tento tvar se pak vyskytuje na následujících ražbách variant VII.c. Ražbu varianty VII.e lze pravděpodobně přiřadit přibližně do stejného období, kdy probíhala ražba variant VII.a a VII.b. Variantu VII.d lze zařadit na samotný konec ražby haléřů Ludvíka Jagellonského. Jednoduchá koruna se zaoblenými lístky lilií se vyskytuje také na nejstarších haléřích Ferdinanda I. Habsburského typu I (*Gregor – Richtera 2019, 46–47, obr. 4a a obr. 7b*).

Tab. 3. Relativní chronologie haléřů Ludvíka Jagellonského.

Starší období	Mladší období
Typ	Typ
I.a.1–I.a.2	V.a.1
III.a.1	VI.a.1–VI.a.4
IV.a.1–IV.a.2	VI.a.5–VI.a.6
IV.b.1–IV.b.2	VII.a.1–VII.a.6
II.a.1–II.a.3	VII.e.1
	VII.b.1–VII.b.9
	VII.c.1–VII.c.8
	VII.d.1–VII.d.2

Na ražbu haléřů Ludvíka Jagellonského navázal Ferdinand I. Habsburský (1526–1564), který jejich ikonografií dále rozšířil. Podrobné problematice kutnohorských haléřů Ferdinanda I. se věnuje také článek Kutnohorské halěře Ferdinanda I. (*Gregor – Richtera 2019, 43–82*).

Závěr

Cílem tohoto článku bylo shrnout problematiku ražeb haléřů obou vládnoucích Jagellonců vycházejících z mincovny v Kutné Hoře. Zřetel byl kladen především na popsání známých typů a variant těchto nominálů. Do zde uvedeného přehledu byly zařazeny pouze ty varianty, které mohl autor fyzicky ověřit, ať již existující fotografií v dostupné literatuře, z fotografií ze soukromých sbírek, případně se je podařilo identifikovat v některém ze studovaných nálezů. Mezi tyto depoty patří především depot z Mělníka (*Nálezy II/3, 259–260, č. 2738*) a depot z Bělkovic (*Burian 1993, 149–201*).¹³ Přestože autorovi jsou známy i vyobrazení, či fotografie dalších variant, nepodařilo se je jednoznačně potvrdit dalším exemplářem. Proto v článku nejsou uvedeny a předpokládá se, že se je podaří dalším studiem ověřit. Je velkou škodou, že významný depot z Hrochova Týnce (*Smolík 1882a, 49–72; Smolík 1882b, 97–108; Nálezy III/1, 18–19, č. 2976*) byl roztaven, a tudíž jej nelze podrobně zpracovat. V článku nastíněná chronologie haléřů je založena pouze na základě ikonografického rozboru. Nelze tedy otázku chronologie považovat za uzavřenou. Naopak podrobným rozbořem starších i nových nálezů bude nezbytné tuto chronologii zpřesnit.

Příloha 1. Tabešní přehled haléřů Vladislava II. Jagellonského.

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení	
I.a.1 <i>Castelin 1973,</i> obr. 102:1	Koruna:	Tenkou linkou s výraznými liliiemi.	
	Písmeno W:	Špičaté, dřiky se rozšiřují, prohnuté patky.	
	Znaménko:	Bez znamének.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 800.	
II.a.1 <i>Castelin 1973,</i> obr. 102:2	Koruna:	Velká, s velkými lístky.	
	Písmeno W:	Špičaté, vysoké, úzké. Patky tvoří rovný okraj.	
	Znaménko	Kroužky vedle koruny.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 1079.	
III.a.1 <i>Castelin 1973,</i> obr. 102:3	Koruna:	Velká, se středními lístky.	
	Písmeno W:	Špičaté, střední, široké. Patky tvoří zvlněný okraj.	
	Znaménko	Kroužky vedle koruny.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 1826.	

13 Za možnost prohlédnout depot z Mělníka velice děkuji Mgr. Lukáši Snopkovi – Regionální muzeum Mělník. Za zpřístupnění částí haléřové složky Ludvíka Jagellonského depotu z Bělkovic děkuji PhDr. Filipu Hradilovi – Vlastivědné muzeum v Olomouci. Bez jejich vstřícného přístupu by nebylo možné ověřit některé autorovi dosud neznámé informace.

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení
III.a.2 <i>Castelin 1973,</i> obr. 102:3	Koruna: Velká, se středními lístky. Písmeno W: Tupé, střední, široké. Patky tvoří zvlněný okraj. Znaménko: Kroužky vedle koruny. Uložení: Soukromá sbírka. ¹⁴	
III.b.1 <i>Castelin 1973,</i> obr. 102:5	Koruna: Malá, rovné krajní lístky koruny. Písmeno W: Malého provedení. Patky tvoří zvlněný okraj. Znaménko: Bez znamének. Uložení: www.lovecpokladu.cz , č. 71010.	
III.b.2 <i>Castelin 1973,</i> obr. 102:4	Koruna: Malá, rovné krajní lístky koruny. Písmeno W: Malého provedení. Patky tvoří zvlněný okraj. Znaménko: Tečky vedle koruny a nad korunou. Uložení: Sb. autora, ev. č. 1078.	
III.b.3	Koruna: Malá, rovné krajní lístky koruny. Písmeno W: Malého provedení. Patky tvoří zvlněný okraj. Znaménko: Tečky vedle koruny. Uložení: Sb. autora, ev. č. 1487.	
III.b.4	Koruna: Malá, rovné krajní lístky koruny. Písmeno W: Malého provedení. Patky tvoří zvlněný okraj. Znaménko: Půlměsíc vedle koruny i nad korunou. Uložení: Sb. autora, ev. č. 1416.	

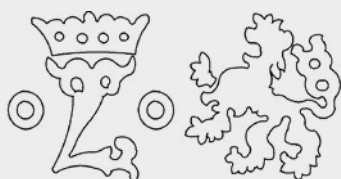

14 Pokud je v údajích „Uložení“ uveden popis „Soukromá sbírka“, mince se nalézá v tuzemské soukromé sbírce, ale majitel sbírky si nepřeje být uveden.

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení
IV.a.1 <i>Castelin 1973,</i> obr. 102:6	<p>Koruna: Malá, tři celé lístky koruny.</p> <p>Písmeno W: Malé, tupé, patky se navzájem nedotýkají.</p> <p>Znaménko: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Soukromá sbírka.</p>	
Nepřifažen	<p>Koruna: Malá, čtyři celé lístky koruny.</p> <p>Písmeno W: Malé, prostřední patky jsou rozdvojené.</p> <p>Znaménko: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Soukromá sbírka.</p>	
V.a.1 <i>Smolík 1971,</i> tab. III:48	<p>Koruna: Velmi vysoká, tenké lístky lilií.</p> <p>Písmeno W: Špičaté, extrémně malé.</p> <p>Znaménko: Kroužek po stranách koruny</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 1876.</p>	

Příloha 2. Přehled haléřů Ludvíka Jagellonského (Fotografie subvariant IV.a.2, VII.c.5 a VII.c.6 poskytlo Regionální muzeum Mělník, p.o., pomocný fond – tzv. Mince z pokladu, bez signatury. Autor fotografií Mgr. Lucie Čermáková).

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení
I.a.1	<p>Koruna: Nízká tři lístky lilií, krajní lístky rovné.</p> <p>Písmeno L: Jednoduché, rovné s výraznou patkou.</p> <p>Písmena P a R: Střední puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Soukromá sbírka.</p>	
I.a.2 <i>Castelin 1973,</i> obr. 104:14	<p>Koruna: Nízká, tři lístky lilií, krajní lístky s výběžky.</p> <p>Písmeno L: Jednoduché, rovné s výraznou patkou.</p> <p>Písmena P a R: Střední puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 528.</p>	

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení	
II.a.1 <i>Castelin 1973,</i> obr. 104:6	Koruna:	Čelenku tvoří ovál, jedna celá a dvě poloviční lilie, náznak kamary.	
	Písmeno L:	Jednoduché, dřík ze dvou linek.	
	Písmena P a R:	Malé puncy s patkami.	
	Znaménka:	Bez znamének.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 500.	
II.a.1 – chybné razidlo <i>Hásková 1991,</i> č. 629	Koruna:	Čelenku tvoří ovál, jedna celá a dvě poloviční lilie, náznak kamary.	
	Písmeno L:	Jednoduché, dřík ze dvou linek.	
	Písmena P a R:	Malé puncy s patkami. R–L–R.	
	Znaménka:	Bez znamének.	
	Uložení:	NM – Chaurova sbírka, inv. č. H5–14 849.	
II.a.2	Koruna:	Čelenku tvoří ovál, jedna celá a dvě poloviční lilie, náznak kamary.	
	Písmeno L:	Jednoduché, dřík ze dvou linek.	
	Písmena P a R:	Malé puncy s patkami.	
	Znaménka:	Tečka pod písmenem R.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 659.	
III.a.1 <i>Castelin 1973,</i> obr. 104:12	Koruna:	Čelenka rovná, krajní lístky rovné.	
	Písmeno L:	Zdobné, nahoře se rozděluje na tři patky.	
	Písmena P a R:	Malé puncy s patkami.	
	Znaménka:	Bez znamének.	
	Uložení:	Soukromá sbírka.	
IV.a.1 <i>Castelin 1973,</i> obr. 104:11	Koruna:	Vyšší, čelenka prohnutá, krajní lístky rovné.	
	Písmeno L:	Zdobné, nahoře se rozděluje na dva prameny.	
	Písmena P a R:	Malé puncy s patkami.	
	Znaménka:	Bez znamének.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 1192.	
IV.a.1 – chybné razidlo <i>Hásková 1991,</i> č. 623	Koruna:	Vyšší, čelenka prohnutá, krajní lístky rovné.	
	Písmeno L:	Zdobné, nahoře se rozděluje na dva prameny.	
	Písmena P a R:	Malé puncy s patkami. R–L–R.	
	Znaménka:	Bez znamének.	
	Uložení:	Národní muzeum, Praha, Chaurova sbírka, inv. č. H5–14843.	

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení
IV.a.1 – chybné razidlo	<p>Koruna: Vyšší, čelenka prohnutá, krajní lístky rovné.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, nahoře se rozděluje na dva prameny.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami. P–L–R.</p> <p>Znaménka: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 539.</p>	
IV.a.2	<p>Koruna: Vyšší, čelenka prohnutá, krajní lístky rovné.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, nahoře se rozděluje na dva prameny.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečka nad R.</p> <p>Uložení: Regionální muzeum Mělník.</p>	
IV.b.1 <i>Castelin 1973,</i> <i>obr. 104:13</i>	<p>Koruna: Vyšší, čelenka prohnutá, krajní lístky rovné.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, nahoře se rozděluje na dva prameny.</p> <p>Písmena P a R: Místo písmen soustředné kruhy.</p> <p>Lev: Lev bez jazyka</p> <p>Uložení:</p>	
IV.b.2	<p>Koruna: Vyšší, čelenka prohnutá, krajní lístky rovné.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, nahoře se rozděluje na dva prameny.</p> <p>Písmena P a R: Místo písmen soustředné kruhy.</p> <p>Lev: Lev s jazykem.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 510.</p>	
V.a.1 <i>Smolík 1971,</i> <i>tab. IV:55</i>	<p>Koruna: Čelenku tvoří ovál, malá prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, záseky v dřívku.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 1190.</p>	
VI.a.1 <i>Smolík 1971,</i> <i>tab. IV:59</i>	<p>Koruna: Tenká čelenka, malá prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují postupně.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečky v koruně.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 355.</p>	

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení
VI.a.2 <i>Castelin 1973,</i> obr. 104:8	<p>Koruna: Tenká čelenka, malá prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují postupně.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečky v koruně a tečky vedle koruny.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 1496.</p>	
VI.a.3 <i>Castelin 1973,</i> obr. 104:10	<p>Koruna: Tenká čelenka, malá prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují postupně.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečky v koruně a tečka mezi L a P.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 1497.</p>	
VI.a.4 <i>Castelin 1973,</i> obr. 104:9	<p>Koruna: Tenká čelenka, malá prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují postupně.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečky v koruně a tečka pod L.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 357.</p>	
VI.a.5	<p>Koruna: Tenká čelenka, malá prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 895.</p>	
VI.a.6 <i>Hásková 1991,</i> č. 625	<p>Koruna: Tenká čelenka, malá prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečky v koruně.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 493.</p>	
VII.a.1 <i>Kupfer 1913,</i> tab. 52:2	<p>Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, zaoblená patka.</p> <p>Písmena P a R: Střední puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečky v koruně.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 353.</p>	

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení
VII.a.1 – chybné razidlo	<p>Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, zaoblená patka.</p> <p>Písmena P a R: Střední puncy s patkami. R–L–R.</p> <p>Znaménka: Tečky v koruně.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 512.</p>	
VII.a.2 <i>Kupfer 1913, tab. 52:11</i>	<p>Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.</p> <p>Písmena P a R: Střední puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 530.</p>	
VII.a.3 <i>Kupfer 1913, tab. 52:15</i>	<p>Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.</p> <p>Písmena P a R: Střední puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečky nad korunou.</p> <p>Uložení: Vlastivědné muzeum v Olomouci, inv. č. 138/84.</p>	
VII.a.4 <i>Castelin 1973, obr. 104:4</i>	<p>Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.</p> <p>Písmena P a R: Střední puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečky vedle koruny.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 1191.</p>	
VII.a.5	<p>Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.</p> <p>Písmena P a R: Střední puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečka uvnitř L.</p> <p>Uložení: Vlastivědné muzeum v Olomouci, inv. č. 138/84.</p>	
VII.a.6 <i>Kupfer 1913, tab. 52:13</i>	<p>Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.</p> <p>Písmena P a R: Střední puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečky v koruně, tečka nad P.</p> <p>Uložení: Archiv autora.</p>	

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení
VII.b.1	Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie, krajní lístky prohnuté.	
	Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R: Střední puncy s patkami.	
	Znaménka: Bez znamének.	
	Uložení: Sb. autora, ev. č. 1739.	
VII.b.2	Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie, krajní lístky prohnuté.	
	Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R: Střední puncy s patkami.	
	Znaménka: Tečka nad korunou.	
	Uložení: Sb. autora, ev. č. 340.	
VII.b.3	Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie, krajní lístky prohnuté.	
	Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R: Střední puncy s patkami.	
	Znaménka: Tečky v koruně.	
	Uložení: Sb. autora, ev. č. 531.	
VII.b.4	Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie, krajní lístky prohnuté.	
	Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R: Střední puncy s patkami.	
	Znaménka: Bez teček v koruně, tečka nad R.	
	Uložení: Sb. autora, ev. č. 1015.	
VII.b.5	Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie, krajní lístky prohnuté.	
	Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R: Střední puncy s patkami.	
	Znaménka: Bez teček v koruně, tečka pod L.	
	Uložení: Archiv autora.	
VII.b.6	Koruna: Velká koruna, velká prostřední lilie, krajní lístky prohnuté.	
	Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R: Střední puncy s patkami.	
	Znaménka: Tečky v koruně, tečka uvnitř L.	
	Uložení: Sb. autora, ev. č. 1063.	

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení	
VII.b.7	Koruna:	Velká koruna, velká prostřední lilie, krajní lístky prohnuté.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Bez znamének.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 983.	
VII.b.8	Koruna:	Velká koruna, velká prostřední lilie, krajní lístky prohnuté.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Tečky v koruně, tečka pod L.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 1260.	
VII.b.8 – chybné razidlo	Koruna:	Velká koruna, velká prostřední lilie, krajní lístky prohnuté.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami. R–L–R.	
	Znaménka:	Tečky v koruně, tečka pod L.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 1482.	
VII.b.9	Koruna:	Velká koruna, velká prostřední lilie, krajní lístky prohnuté.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, zaoblená patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Tečky v koruně.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 1246.	
VII.c.1	Koruna:	Velká koruna, prostřední lilie tvaru křížek s negativním středem.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Bez znamének.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 1313.	
VII.c.2	Koruna:	Velká koruna, prostřední lilie tvaru křížek s negativním středem.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Tečka uvnitř L.	
	Uložení:	Soukromá sbírka.	

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení	
VII.c.3 Castelin 1973, obr. 104:3	Koruna:	Velká koruna, prostřední lilie tvaru křížek s negativním středem.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Tečka pod R.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 1082.	
VII.c.4	Koruna:	Velká koruna, prostřední lilie tvaru křížek s negativním středem.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Tečky v koruně.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 1481.	
VII.c.5	Koruna:	Velká koruna, prostřední lilie tvaru křížek s negativním středem.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Tečka nad P.	
	Uložení:	Regionální muzeum Mělník.	
VII.c.6	Koruna:	Velká koruna, prostřední lilie tvaru křížek s negativním středem.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Tečka nad R.	
	Uložení:	Regionální muzeum Mělník.	
VII.c.7	Koruna:	Velká koruna, prostřední lilie tvaru křížek s negativním středem.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Tečky vedle koruny.	
	Uložení:	Soukromá sbírka.	
VII.c.8	Koruna:	Velká koruna, prostřední lilie tvaru křížek s negativním středem.	
	Písmeno L:	Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.	
	Písmena P a R:	Střední puncy s patkami.	
	Znaménka:	Tečky v koruně i vedle koruny.	
	Uložení:	Sb. autora, ev. č. 609.	

Typ / varianta	Stručný popis / významný markant	Vyobrazení
VII.d.1 <i>Kupfer 1913,</i> tab. 52:3	<p>Koruna: Silné lístky koruny, prostřední výrazně zaoblený.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 1259.</p>	
VII.d.1 – chybné razidlo <i>Smolík 1971,</i> tab. IV:56	<p>Koruna: Silné lístky koruny, prostřední výrazně zaoblený.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami. Písmeno R otočené.</p> <p>Znaménka: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Soukromá sbírka.</p>	
VII.d.2	<p>Koruna: Silné lístky koruny, prostřední výrazně zaoblený.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Tečka nad P.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 1259.</p>	
VII.e.1	<p>Koruna: Čelenka koruny jen tenkou linkou s výstupky, velká prostřední lilie.</p> <p>Písmeno L: Zdobné, prameny se oddělují najednou, ostrá patka.</p> <p>Písmena P a R: Malé puncy s patkami.</p> <p>Znaménka: Bez znamének.</p> <p>Uložení: Sb. autora, ev. č. 1362.</p>	

Příloha 3. Seznam nálezů haléřů Vladislava II. Jagellonského.

Komentář: Prefix před číslem nálezu odkazuje na příslušný svazek díla *Nálezy mincí (Nálezy II/3 nebo Nálezy III/1)*. Označení PG2 a PG3 odkazuje na internetovou databázi nálezů (*ČNS Pražské groše*). V případě, že není uveden počet mincí, je počet mincí neznámý, nebo je sloučen i s jinou drobnou mincí. Pokud byla mince v popisu uvedena obecně, jako drobná stříbrná mince, není zde nález uveden.

Č. nálezu	Místo / okres	Literatura	Dat. nálezu	Ks
CZ2–1922	Třebíč (okr. Třebíč)	<i>Nálezy II/3</i> , 108, č. 1922		
CZ2–2708	Chrudim (okr. Chrudim)	<i>Nálezy II/3</i> , 254, č. 2708	1930–02–11	2
CZ2–2712	Jehlice (okr. Hradec Králové)	<i>Nálezy II/3</i> , 254–255, č. 2712	1927–03–22	2
CZ2–2721	Jistebnice, část Kostelec (okr. Tábor)	<i>Nálezy II/3</i> , 256, č. 2721	1832–12–22	20
CZ2–2738	Mělník (okr. Mělník)	<i>Nálezy II/3</i> , 259–260, č. 2738	1946–08–02	492
CZ2–2739	Měnin (okr. Brno-venkov)	<i>Nálezy II/3</i> , 260, č. 2739	1941	1
CZ2–2750	Nový Kostelec (okr. Tábor)	<i>Nálezy II/3</i> , 261–262, č. 2750	1841–06–23	20

Č. nálezu	Místo / okres	Literatura	Dat. nálezu	Ks
CZ2-2761	Pelhřimov (okr. Pelhřimov)	<i>Nálezy II/3, 263, č. 2761</i>	1925	11
CZ2-2764	Lochovice (okr. Beroun)	<i>Nálezy II/3, 264, č. 2764</i>	1890	4
CZ2-2784	Stará Boleslav (okr. Praha-východ)	<i>Nálezy II/3, 267, č. 2784</i>	1911	3
CZ2-2799	Vamberk (okr. Rychnov nad Kněžnou)	<i>Nálezy II/3, 270, č. 2799; Brádle 2018, 190–191</i>	1923	1
CZ2-2809	Znojmo (okr. Znojmo)	<i>Nálezy II/3, 272, č. 2809</i>	1936–04–30	9
CZ2-2810	Žalov (okr. Praha-západ)	<i>Nálezy II/3, 272, č. 2810</i>	1913	3
CZ2-2844	Čáslav (okr. Kutná Hora)	<i>Nálezy II/3, 276, č. 2844</i>		
CZ2-2846	Hrádek Odranec (okr. Žďár nad Sázavou)	<i>Nálezy II/3, 277, č. 2846</i>	1888	15
CZ2-2847	Ješín (okr. Kladno)	<i>Nálezy II/3, 277, č. 2847</i>	1909–07	
CZ2-2851	Praha 2–Nové Město	<i>Nálezy II/3, 277, č. 2851</i>	1923–12–27	9
CZ2-2854	Telč (okr. Jihlava)	<i>Nálezy II/3, 278, č. 2854</i>	1915	1
CZ2-2855	Třebíč (okr. Třebíč)	<i>Nálezy II/3, 278, č. 2855</i>	1950	
CZ2-2858	Všeradice (okr. Beroun)	<i>Nálezy II/3, 278, č. 2858</i>	1831	24
CZ2-2863	Neznámá lokalita	<i>Nálezy II/3, 279, č. 2863</i>	1829–07–16	13
CZ2-2868	Chrudim (okr. Chrudim)	<i>Nálezy II/3, 280, č. 2868</i>	1940	
CZ2-2874	Stojice (okr. Pardubice)	<i>Nálezy II/3, 281, č. 2874</i>	1885	
CZ2-2881	Zlonice (okr. Kladno)	<i>Nálezy II/3, 282, č. 2881</i>		45
CZ2-2884	Batouchovice (okr. Třebíč)	<i>Nálezy II/3, 283, č. 2884</i>	1927	
CZ2-2885	Batouchovice (okr. Třebíč)	<i>Nálezy II/3, 283, č. 2885</i>	1926–04	472
CZ2-2887	Plichtice (okr. Klatovy)	<i>Nálezy II/3, 283, č. 2887</i>	1905–08–08	94
CZ3-2956	Šlapanice (okr. Brno-venkov)	<i>Nálezy III/1, 14, č. 2956</i>	1898	22
CZ3-2957	Třeštice (okr. Jihlava)	<i>Nálezy III/1, 14–15, č. 2957</i>	1904	1
CZ3-2974	Vinařice (okr. Louny)	<i>Nálezy III/1, 18, č. 2974</i>	1899–08	
CZ3-3198	Kralovice (okr. Plzeň-sever)	<i>Nálezy III/1, 61–62, č. 3198</i>	1954–05	1
CZ3-4060	Kamenice (okr. Jihlava)	<i>Nálezy III/1, 221, č. 4060</i>	1941–07–29	6
PG2-0095	Polná (okr. Jihlava)	<i>Hladík 1970, 195</i>	1970–04–06	3
PG2-0227	Břečtejn (okr. Trutnov)	<i>Brádle 2009, 228</i>	1992–07–08	1
PG2-0228	Plzeň (okr. Plzeň)	<i>Čechura – Hus 2009, 229–230</i>	2003	1
PG2-0367	Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí)	<i>Smíšek – Vích 2018a, 54–76</i>	2014	2
PG2-0609	Budislavice (okr. Plzeň-jih)	<i>Ryant 2017, 147–154</i>	1964	7
PG3-0072	Lipnice (okr. Havlíčkův Brod)	<i>Petrtyl 1964, 281</i>	1948	1
PG3-0169	Máslojedy (okr. Hradec Králové)	<i>Šůla 1970, 192–195</i>	1965–10–03	2
PG3-0261	Chelčice (okr. Strakonice)	<i>Nemeškalová–Jiroudková – Nemeškal – Michálek 1986, 92, č. 169–171.</i>	1979–08–17	3
PG3-0297	Bělkovice (okr. Olomouc)	<i>Burian 1993</i>	1981–11	849
PG3-0649	Sedlčany (okr. Příbram)	<i>Dohnal – Korený – Militký 1999, č. 21</i>	1998–07–14	1
PG3-0650	Praha 2–Nové Město	<i>Marešová – Militký 2000, č. 10</i>	1999	1
PG2-0660	Český Krumlov (okr. Český Krumlov)	<i>Militký 2005, 23, č. 21</i>	2004–06–23	1

Příloha 4. Seznam haléřů Ludvíka Jagellonského.

Komentář: Prefix před číslem nálezu označuje příslušný díl práce *Nálezy mincí* (*Nálezy II/3* nebo *Nálezy III/1*). Označení PG2 a PG3 odkazuje na internetovou databázi nálezu (*ČNS Pražské groše*). V případě, že není uveden počet mincí, je počet mincí neznámý, nebo je sloučen i s jinou drobnou mincí. Pokud byla mince v popisu uvedena obecně, jako drobná stříbrná mince, není zde nálezu uveden.

Č. nálezu	Místo	Okres	Dat. nálezu	Ks
CZ2–1922	Třebíč (okr. Třebíč)	<i>Nálezy II/3</i> , 108, č. 1922		0
CZ2–2799	Vamberk (okr. Rychnov nad Kněžnou)	<i>Nálezy II/3</i> , 270, č. 2799; <i>Brádle 2018</i> , 190–191	1923	1
CZ2–2844	Čáslav (okr. Kutná Hora)	<i>Nálezy II/3</i> , 276, č. 2844		
CZ2–2846	Hrádek Odranec (okr. Žďár nad Sázavou)	<i>Nálezy II/3</i> , 277, č. 2846	1888	15
CZ2–2847	Ješín (okr. Kladno)	<i>Nálezy II/3</i> , 277, č. 2847	1909–07	0
CZ2–2854	Telč (okr. Jihlava)	<i>Nálezy II/3</i> , 278, č. 2854	1915	4
CZ2–2855	Třebíč (okr. Třebíč)	<i>Nálezy II/3</i> , 278, č. 2855	1950	0
CZ2–2858	Všeradice (okr. Beroun)	<i>Nálezy II/3</i> , 278, č. 2858	1831	11
CZ2–2863	Neznámá lokalita	<i>Nálezy II/3</i> , 279, č. 2863	1829–07–16	24
CZ2–2874	Stojice (okr. Pardubice)	<i>Nálezy II/3</i> , 281, č. 2874	1885	0
CZ2–2881	Zlonice (okr. Kladno)	<i>Nálezy II/3</i> , 282, č. 2881		174
CZ2–2884	Batouchovice (okr. Třebíč)	<i>Nálezy II/3</i> , 283, č. 2884	1927	0
CZ2–2885	Batouchovice (okr. Třebíč)	<i>Nálezy II/3</i> , 283, č. 2885	1926–04	1341
CZ2–2887	Plichtice (okr. Klatovy)	<i>Nálezy II/3</i> , 283, č. 2887	1905–08–08	349
CZ2–2893	Chvalín (okr. Litoměřice)	<i>Nálezy II/3</i> , 284–285, č. 2893	1950–11–07	0
CZ3–2956	Šlapanice (okr. Brno–venkov)	<i>Nálezy III/1</i> , 14, č. 2956	1898	155
CZ3–2957	Třeštice (okr. Jihlava)	<i>Nálezy III/1</i> , 14–15, č. 2957	1904	3
CZ3–2974	Vinařice (okr. Louny)	<i>Nálezy III/1</i> , 18, č. 2974	1899–08	0
CZ3–2976	Hrochův Týnec (okr. Chrudim)	<i>Nálezy III/1</i> , 18–19, č. 2976	1882	
CZ3–2999	Čívce (okr. Plzeň–sever)	<i>Nálezy III/1</i> , 23, č. 2999	1909–03–24	2600
PG2–0026	Ježov (okr. Hodonín)	<i>Šikulová 1962</i> , 322	1958–06	1
PG2–0095	Polná (okr. Jihlava)	<i>Hladík 1970</i> , 195	1970–04–06	6
PG2–0217	Praha 2–Nové Město	<i>Militký – Selmi-Wallisová 2007</i> , 190–208	2005	3
PG2–0295	Praha 2–Nové Město	<i>Juřina – Militký 2014</i> , 256–263	1997	1
PG2–0354	Louny (okr. Louny)	<i>Černohorský – Havlant – Richtera – Zmrzlý 2017</i>	2013–2014	1
PG2–0357	Bílý Kámen (okr. Jihlava)	<i>Černohorský – Gonda 2017</i> , 142–145	2007–10	2
PG2–0367	Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí)	<i>Smišek – Vích 2018a</i> , 54–76	2014	7
PG2–0609	Budslavice (okr. Plzeň–jih)	<i>Ryant 2017</i> , 147–154	1964	43
PG3–0104	Vicenice (okr. Třebíč)	<i>Němeček 1968</i> , 254	1939	2
PG3–0169	Máslojedy (okr. Hradec Králové)	<i>Šůla 1970</i> , 192–195	1965–10–03	1
PG3–0261	Chelčice (okr. Strakonice)	<i>Nemeškalová–Jiroudková – Nemeškal – Michálek 1986</i> , 92–93, č. 199–205; <i>Lom 1980</i> , 89	1979–08–17	7

Č. nálezu	Místo	Okres	Dat. nálezu	Ks
PG3-0297	Bělkovice (okr. Olomouc)	<i>Burian 1993, 149–201</i>	1981–11	3835
PG3-0366	Hradec Králové (okr. Hradec Králové)	<i>Brádle 2010, 203–211</i>	2005–10–31	1
PG3-0412	Hedčany (okr. Pardubice)	<i>Smíšek – Vích 2018b, 108–112</i>		1
PG3-0648	Sázava (okr. Příbram)	<i>Militký – Sommer 2019, č. 27</i>	1981–08–20	1
PG2-0660	Klení (okr. Český Krumlov)	<i>Militký 2005, 36, č. 57/1</i>	1995	1

Tento příspěvek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023 /11.V.d, 00023272).

Literatura

- Boublík, J. 2006:* Měnové poměry doby poděbradské. Sborník Národního muzea, Řada A – historie 60. Praha.
- Brádle, V. 2009:* Nálezy mincí z hradu Břečtej. Numismatický sborník 23, 228.
- 2010: Nálezy mincí při archeologických výzkumech v Hradci Králové. Numismatický sborník 24, 203–211.
- 2018: Mincovní depot z Vamberka – Bílé peníze Vladislava II. Jagellonského a Ludvíka Jagellonského. Fontes Musei Reginaehradecensis 22. Hradec Králové.
- Burian, V. 1993:* Nález drobné mince z konce grošového období v Bělkovicích (okr. Olomouc) r. 1981. Numismatický sborník 19, 149–201.
- Castelin, O. C. 1932:* Příspěvky k chronologii haléřů Vladislavových a Ludvíkových (Nález Mělnický). Numismatický časopis československý 8, 63–73.
- 1953: Česká drobná mince doby husitské a předhusitské (1300–1471). Praha, 249–257.
- 1973: Grossus Pragensis – Der Prager Groschen und seine Teilstücke 1300–1547. Braunschweig.
- Čechura, M. – Hus, M. 2009:* Pozdně středověké mince z Plzně–Radčic použité, jako základová obětina. Numismatický sborník 23, 229–230.
- Černohorský, O. – Gonda, R. 2017:* Nález dvou haléřů Ludvíka Jagellonského u Bílého Kamene (okr. Jihlava). Numismatický sborník 31/1, 142–145.
- Černohorský, O. – Havrlant, J. – Richtera, L. – Zmrzlý, M. 2017:* Dvě středověká falza z nálezu u Loun. Numismatický sborník 31/1, 124–134.
- Černohorský, O. – Videman, J. 2019:* České dukáty Vladislava II. Jagellonského (1471–1516) a Ludvíka Jagellonského (1516–1526). Numismatický sborník 33/1, 3–70.
- Dohnal, M. – Korený, R. – Militký, J. 1999:* Soubor mincí z archeologických výzkumů v historickém jádru Sedlčan, okr. Příbram. Archeologie ve středních Čechách 3, 557–568.
- Gregor, P. 2011a:* Varianty haléřů Ludvíka Jagellonského. Numismatické zprávy 3/2011, 5–11.
- 2011b: Varianty haléřů Ludvíka Jagellonského – dokončení. Numismatické zprávy 4/2011, 5–9.
- 2015: Haléře Ludvíka Jagellonského – Nové varianty. Numismatický časopis 1–2/2015, 12–15.
- Gregor, P. – Richtera, L. 2019:* Kutnohorské haléře Ferdinanda I. Folia numismatica 33/1–2, 43–82.
- Hásková, J. 1991:* České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze – Chaurova sbírka. Svazek III. Pražské groše (1300–1526). Praha.
- Hladík, B. 1970:* Nález mincí z první poloviny 16. století v Polné. Numismatický sborník 11, 195.
- Honc, J. 1976:* Objem výroby, mzdy a výdělky v kutnohorské mincovně v letech 1516–1544. Numismatický sborník 14, 27–100.
- Jelínek, Z. 1967:* Kutnohorská mincovna v době jagellonské. Drobná plastika 1967, 1–8.

- Juřina, P. – Militký, J. 2014:* Kolekce jednotlivě nalezených mincí z archeologického výzkumu v Praze 1-Novém Městě, Klimentské ulici čp. 1207/II. Numismatický sborník 28/2, 256–263.
- Kupfer, V. 1913:* Vyobrazení mincí – vydal numismatik Vilém Kupfer v Poděbradech, tab. 52 – Mince (denáry) za panování Ludvíka krále českého 1516–1526 a tab. 86 – Mince za panování Vladislava krále českého 1471–1516.
- Leminger, E. 1884a:* O českém mincovnictví za krále Vladislava II. Památky archeologické 12, 399–414.
- *1884b:* O mincování v Kutné Hoře za krále Ludvíka. Památky archeologické 12, 445–452.
- *1912:* Královská mincovna v Kutné Hoře. Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 48, 36–41.
- Lom, L. 1980:* Nálezy mincí v ČSR ve 2. pololetí 1979. Numismatické listy 3, 89.
- Marešová, D. – Militký, J. 2000:* Soubor mincí ze záchranného archeologického výzkumu v Praze 2-Novém Městě, Na Rybníčku čp. 536/II. Archaeologica Pragensia 15, 72, 185–198.
- Militký, J. 2005:* Nálezy mincí na Českokrumlovsku. Sborník Národního muzea, Řada A – historie 59, 1–88.
- Militký, J. – Selmi-Wallisová, M. 2007:* Soubor mincí objevený při archeologickém výzkumu v ulici Na Slupi v Praze 2-Novém Městě. Numismatický sborník 22, 190–208.
- Militký, J. – Sommer, P. 2019:* Mince z archeologických výzkumů v areálu Sázavského kláštera. Numismatické listy 74, v tisku.
- Nechanický, Z. 1999:* České mince grošového údobí. Příloha Sběratelských zpráv č. 84, 88, 89–90, Hradec Králové.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. – Nemeškal, L. – Michálek, J. 1986:* Nález mincí tolarového údobí v Chelčicích, o. Strakonice. Numismatický sborník 17, 81–189.
- Němeček, V. 1968:* Nález mincí ve Vicenicích na Třebíčsku. Numismatický sborník 10, 254.
- Nálezy II/3:* Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového (1300–1547). In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 115–298.
- Nálezy III/1:* Nemeškal, L. 1957: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III. Praha, 7–214.
- Petryl, J. 1964:* Nález mincí z hradu Lipnice. Numismatický sborník 8, 281.
- Ryant, J. 2017:* Nálezy českých mincí z 15. a počátku 16. století z Budislavic. Numismatické listy 72, 147–154.
- Schiller, J. 2000:* Černý (malý) peníz – nebo haléř? Sběratelské zprávy 95, 156–158.
- Smíšek, K. – Vích, D. 2018a:* Nálezy mincí z vrcholného středověku a raného novověku z povrchového průzkumu hradiště Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí). Numismatický sborník 32/1, 54–76.
- *2018b:* Nálezy jednotlivých mincí z povrchového průzkumu v Hedčanech (k. ú. Dašice, okr. Pardubice). Numismatický sborník 32/1, 108–112.
- Smolík, J. 1882a:* Nález mincí a jejich vysvětlení. Památky archeologické 12, 49–72.
- *1882b:* Nález mincí a jejich vysvětlení (Dokončení). Památky archeologické 12, 97–108.
- *1971:* Pražské groše a jejich díly (1300–1547). doplnili Karel Častelín a Ivo Pánek, Praha.
- Šikulová, V. 1962:* Nález mincí v Ježově, okres Kyjov. Numismatický sborník 7, 322.
- Šmerda, J. 2004:* Mince zemí koruny České. Numismatická sbírka Josefa Květoně. Znojmo.
- Šůla, J. 1970:* Nález stříbrných mincí v Máslojedech. Numismatický sborník 11, 192–195.

Internetové zdroje

ČNS Pražské groše: Internetová databáze nálezů mincí na stránkách ČNS pobočky Pražské groše, <https://www.cnspg.cz/databaze/nalezky.php>.

Lovecpokladu.cz: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/w-jagelonsky-ii-71010/>.

Sběratel.com: <https://www.sberatel.com/diskuse/sberatel/drobne-peniaze-grosoveho-obdobia-1438x160>, příspěvek č. 3998.

Summary

Pavel Gregor, The Kuttenberg Hellers of Vladislaus II Jagiellon and Louis Jagiellon.

Vladislaus II Jagiellon (1471–1516) ascended on the throne after the death of Jiří of Poděbrady (1458–1471). The coinage minted in the early period of his reign followed the monetary reform of 1469. And included first and foremost the Prague groschen. There are no written sources mentioning the minting of small change. In 1472, the fineness of the Prague groschen alloy was regulated. In 1482, new heller type was introduced. It is often called ‘the black penny’ owing to its characteristic dark colour. In the following year 1483 the fineness of the Prague groschen was further debased and shortly afterwards a new coin type was struck for the first time: the white penny. The value of the coins was set at fourteen hellers or seven white pennies for a Prague groschen. The hellers were struck in 1483 and 1484; none – or only extremely few – were minted between 1485 and 1497. In 1497 heller production was relaunched with a slight reduction of the fineness and continued also at the beginning of 1498. In the time span of 1502–1506, there are no unequivocal proofs of heller production. The last brief period of heller striking occurred in early 1516. Throughout this period, the heller carried the image of a crowned W, in some cases with signs such as dots, circles, and crescents.

Louis Jagiellon (1516–1526) carried on the minting of these small denominations without considerably changing their parameters. We have no unequivocal information about their production in 1516. The first mention dates to 1517. Striking of both hellers and white pennies is assumed also in the following years even though the Kuttenberg Mint records are not available for that period. Minting hellers is attested in 1523 to 1526. The image on Louis’s hellers is a crown over the letter L flanked by the letters R and P. A number of Louis’s hellers carry signs in the form of dots placed in various places in the field. The meaning of these signs remains unresolved. The documented heller types include also a two-faced coin on whose one side is the usual crown over an L which is, however, flanked by two concentric circles instead of the letters R and P. The other face carries a rampant crowned two-tailed lion. Even though the attribution of this type was disputed in the past, it is currently considered to be Louis’s issue.

English summary by J. Kysela

NÁLEZY MINCÍ
NA ÚZEMÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

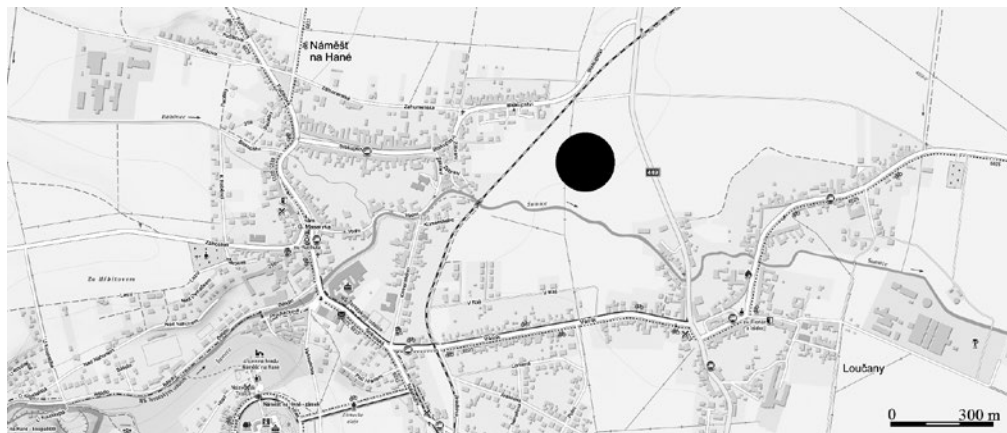
NÁLEZ DENÁRU VRATISLAVA II. Z KATASTRU NÁMĚŠTĚ NA HANÉ (OKR. OLOMOUC)

Lukáš HLUBEK – Filip HRADIL – Tomáš PŘIDAL – Jiří TRÍŠKA

Abstract – A denier of Vratislaus II found in the territory of Náměšť na Hané (Olomouc district). *The paper deals with a denier issued by Vratislaus II as the appanage lord in Olomouc (1054–1061) which was found by a metal detector between Náměšť na Hané and Loučany. The coin completes our knowledge about the early medieval occupation in the region of Náměšť na Hané in the late Hillfort period.*

 Early Middle Ages, Moravia, denier, Vratislaus II, Náměšť na Hané

V roce 2020 byl během detektorové prospekce na poli východně od městyse Náměšť na Hané objeven stříbrný denár olomouckého knížete Vratislava II. Nález pochází z trati „U potoka“, která se rozkládá mezi Náměští na Hané a obcí Loučany. Uvedenou lokalitu vymezuje na západní straně železniční trať spojující Senici na Hané s Prostějovem, z jižní strany potok Šumice a z východní strany silnice vedoucí do Loučan. Jde o rovinatou část náměšťského katastru, která je dnes zemědělsky využívána (obr. 1). Zatím z této lokality máme doloženo osídlení ze závěru pozdní doby kamenné, z mladší doby železné, z doby římské a z počátku doby stěhování národů (srov. Šmíd 2010, 58–59). Žádné raně středověké nálezy z uvedené lokality dosud nebyly známy. Mince, nacházející se nyní v soukromé sbírce, byla poskytnuta k numismatickému určení a publikování.

Obr. 1. Náměšť na Hané – přibližná poloha nálezu denáru Vratislava II. (Zdroj: mapy.cz, upravil L. Hlubek).

MORAVA, Olomoucko, Vratislav II. (1054–1061–1092)

AR denár z let 1054–1061

Av.: postava stojícího panovníka s praporem v levé ruce zleva, VRATISLVADVX

Rv.: poprsí světce mezi dvojicí procesních křížů čelně, vnitřní obvodok sekaný, SVSI[...]ETSC-S·X

Lit.: *Cach 1972*, 19, č. 334; *Videman – Paukert 2009*, 50–51, č. 15.

0,84 g; 15,5/15 mm, 3 h

Ražba denárů Vratislava II. typu *Cach (1972) č. 333 a 334* je připisována olomoucké mincovně. Za pozornost stojí jejich koncentrace na území střední a severní Moravy, která bývá spojována s působením knížete Vratislava II. coby vládce olomouckého knížectví. Je možné, že tyto ražby byly určeny pro lokální obchod či směnu. Hmotnost většiny známých mincí se pohybuje kolem 0,75 g (*Videman – Vích 2016*, 262–263), ale náměšťský nálezní patří k těm, které tuto obvyklou hmotnost přesahují (*Videman – Paukert 2009*, 50–51, č. 5, 10, 15, 21). Částečně dochovaná legenda na rubní straně mince vznikla zkomolením textu SCS PETRVS.¹

Vratislavův denár objevený v trati „*U potoka*“ je teprve druhou publikovanou raně středověkou mincí z katastru Náměště na Hané. První známý nálezní získal Tomáš Přidal pomocí detektoru kovů v trati „*Za hřbitovem*“. Šlo o měděnou minci, která byla určena jako dobové falzum denáru olomouckého knížete Oty I. Sličného (1061–1087), typ *Cach (1972) č. 372*. Také v tomto případě chybí k ražbě další doprovodný raně středověký materiál (*Faltýnek – Přidal – Šlězár 2013*, 242, obr. 92:2).

Obě nalezené mince doplňují naše dosavadní poznatky o raně středověkém osídlení Náměště na Hané. Ta je poprvé uvedena v soupisu statků olomouckého biskupství datovaného do roku 1141 (*CDB I 1904–1907*, č. 115, s. 119, 120). Pomineme-li nejasný původ starohradištního hrnce s rytou výzdobou na výdutí (*Skutil 1955*, 127–128; *Dohnal 1991*, 222–223, obr. 3), pak počátky kontinuálního raně středověkého osídlení náměšťského katastru můžeme klást nejspíše do 9. či do počátku 10. století. Z této doby registrujeme zejména částečně zachycené pohřebiště a několik sídlištních nálezů v intravilánu městyse a jeho nejbližším okolí (*Skutil 1957*, 24; *Dohnal 1991*, 221–224; *Kouřil 2003*, 128–134; *Šmíd 2010*, 51; *Faltýnek – Přidal 2020*, 33). Raně středověké osídlení pokračuje během následujícího mladohradištního období (*Tichý 1968*, 8; *Šmíd 2010*, 51; *Fojtík 2015*, 293–294; *Fojtík 2016*, 290; *Faltýnek – Přidal 2019*, 15–18; *Faltýnek – Přidal 2020*, 33–34). Jedním z důvodů zdejšího trvalého osídlení mohla být kontrola vyústění dálkové komunikace, která vedla z Olomouce přes Náměšť na Hané směrem na Konici a dále do Čech (*Šlězár 2018*, 74).

Za aktuálního stavu bádání lze nově nalezený denár knížete Vratislava II. interpretovat jako ojedinělou, ztrátovou ražbu, kterou zatím nelze spojit s průběhem zmíněné dálkové komunikace či s mladohradištním sídlištěm zachyceným zejména v okolí dnešního Náměstí T. G. Masaryka.

Prameny a Literatura

CDB I 1904–1907: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I, (805–1197), Gustav Friedrich (ed.), Pragae.

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

Dohnal, V. 1991: Slovanská pohřebiště na Olomoucku. Časopis Slezského zemského muzea B 40, 220–246.

Faltýnek, K. – Přidal, T. – Šlězár, P. 2013: Náměšť na Hané (okr. Olomouc). Přehled výzkumů 54/2, 242.

1 Za pomoc při transliteraci opisových legend děkujeme PhDr. Jiřímu Lukasovi.

- Faltýnek, K. – Přidal, T. 2019:* Nová archeologická zjištění na základě povrchových sběrů v katastru městyse Náměště na Hané (okr. Olomouc). *Archeologie Moravy a Slezska* 19, 14–18.
- 2020: Nové povrchové nálezy z katastru městyse Náměště na Hané (okr. Olomouc) poloha „K Baběncí“ Benešovo (dříve Pápicovo pole). *Archeologie Moravy a Slezska* 20, 26–36.
- Fojtík, P. 2015:* Náměšť na Hané (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 56/2, 293–294.
- 2016: Náměšť na Hané (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 57/2, 297.
- Kouřil, P. 2003:* Staří Maďaři a Morava z pohledu archeologie. In: Klápště, J. – Plešková, E. – Žemlička, J. (eds.): *Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštika*, Praha, 110–146.
- Skutil, J. 1955:* Zajímavě ornamentovaná „hradištní“ nádoba z Náměště na Hané. In: Jochman, V. (ed.): *Ročenka musejí olomouckého kraje*. Olomouc, 127–128.
- 1957: Přírůstky ve sbírkách archeologického oddělení za rok 1956. *Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci* 69, 24.
- Šlězár, P. 2018:* Komunikační síť raně středověké Olomouce. In: Martínek, J. (ed.), *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu 2018. Vlastivědný věstník moravský – supplementum 3*. Brno, 69–82.
- Šmíd, M. 2010:* Pravěké a časně historické osídlení katastru městyse Náměšť na Hané (okr. Olomouc). *Střední Morava* 30, 44–74.
- Tichý, R. 1968:* Neolitické a mladší nálezy z Náměště na Hané. *Přehled výzkumů* 1967, 7–8.
- Videman, J. – Paukert, J. 2009:* Moravské denáry 11. a 12. století. Kroměříž.
- Videman, J. – Vích, D. 2016:* Moravské denáry Vratislava II. a Oty III. Dětleba z Chornice (okr. Svitavy). *Numismatický sborník* 29/2, 261–265.

Summary

Lukáš Hlubek – Filip Hradil – Tomáš Přidal – Jiří Tříška, A denier of Vratislaus II found in the territory of Náměšť na Hané (Olomouc district).

A silver denier of Prince Vratislaus II (1054–1091) was found by means of a metal detector in 2020 in the ‘U potoka’ site in the territory of Náměšť na Hané. The coin is currently kept in a private collection. It can be classified as a denier of the type Cach (1972) no. 334, issued by Vratislaus II. Another early medieval denier was found in Náměšť na Hané in the ‘Za hřbitovem’ site – it is a period fake imitating the deniers of the Olomouc appanage Prince Oto I the Fair (1061–1087) of the type Cach (1972) no. 372. Based on the current state of our knowledge both finds can be considered individually lost pieces without an archaeological context.

English summary by J. Kysela

REVIZE DVOU MORAVSKÝCH NÁLEZŮ STŘEDOVĚKÝCH UHERSKÝCH DUKÁTŮ – CHROPYNĚ (OKR. KROMĚŘÍŽ) A VACANOVICE (OKR. OLOMOUC)

Filip HRADIL

Abstract – Revisiting two Moravian hoards of Hungarian Medieval ducats – Chropyně (Kroměříž district) and Vacanovice (Olomouc district).

The paper presents Hungarian Medieval ducats from the collection of the Regional Museum in Olomouc whose find circumstances could be reconstructed. They come from coin finds at Chropyně (1886) and Vacanovice (1906). Revisiting old museum collections clearly still has the potential of bringing new information about earlier coin finds.

 Hungary, Medieval ducats, coin hoards, Chropyně, Vacanovice

Zjištění nálezu kontextu u mincí, které byly v minulosti z různých příčin rozřazeny v rámci muzejních sbírek a informace o jejich původu byly ztraceny, je pro dnešní numismatiku velkou výzvou. Výzvou, která může být díky postupující digitalizaci písemných i hmotných pramenů o něco méně náročnou, než tomu bylo v minulosti, byť stále platí, že je třeba mít při tomto úsilí i trochu štěstí. Ve sbírce olomouckého Vlastivědného muzea je rozřazeno mnoho hromadných mincovních nálezů nebo jejich částí. Většina z nich byla odkryta v 19. a první polovině 20. století. Jedná se o ražby, které byly součástí sbírkových institucí předcházejících dnešnímu muzeu a často jsou v práci *Nálezy mincí v Čechách na Moravě a ve Slezsku (Nálezy II/3)* zaznamenány bez bližšího určení.

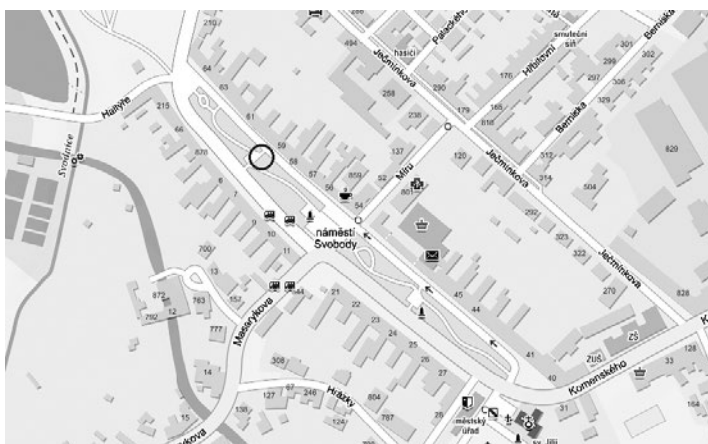
Systematizace středověké části numismatické sbírky Vlastivědného muzea probíhající v posledních letech jednoznačně ohraničila množství i kvalitu mincí konkrétních emitentů, a díky tomu je možné provádět hlubší analýzy materiálu pocházejícího z 10. až 16. století. K nim patří také ověřování jeho možné nálezu podstaty. V tomto příspěvku bych rád představil uherské dukáty ražené do roku 1540, k nimž se podařilo dohledat jejich nálezu kontext. Jedná se o nálezy Chropyně (1886) a Vacanovice (1906).

Chropyně (okr. Kroměříž)

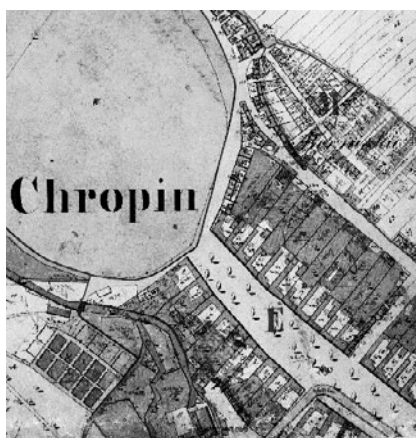
V desátém čísle Časopisu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci najdeme v pravidelné rubrice s názvem Sbírkový muzejní spolek tuto informaci: „*vel. P. Vinc. Tesař, farář v Chropini, a slav. obec Chropiň darov. 4 dukáty uherské z dob králů Sigmunda, Ladislava, Albrechta a Vladislava II., kterýchžto peněz 28 v baňce na návsí v Chropini r. 1886 bylo nalezeno*“ (Anonym 1886, 101). Nenápadná informace z roku 1886 o několika desetiletí později posloužila jako podklad pro zaznamenání chropynského pokladu do druhého svazku *Nálezů mincí (Nálezy II/3)*, 253, č. 2707). Po téměř 70 letech je však možné k jeho zdánlivě uzavřené historii říci několik zpřesňujících údajů.

Předně je možné osvětlit samotné okolnosti a místo nálezu, které jsou zaznamenány v soukromé pamětní knize městečka Chropyně sepsané Vilémem Dolníčkem počátkem 20. let minulého století: „*Před čís. 59–60 stával až sáhu vysoký břeh, pod ním prohlubina, močál. Když dělníci 1887 [sic!] horní polovici náměstí srovnávají umělý pahrbek rozkopávali, přišli v něm na množství popelnic a vejčitou hliněnou pokladnici, již mladí dělníci mezi sebou tak dlouho pohazovali, až jeden z bujnosti kopáčem ji rozbil – z ní se vykulilo 28 zlatých peněz z doby Vladislava Jagela a Zikmunda krále.*

*Zlatník odhadl kus na 8 zl. 40 kr. Dva z nich jsou na radnici v zasedací síni za sklem ve zdi na památku.*¹ Chropyšský nález tedy můžeme zahrnout do kategorie peněžních hotovostí obsahujících pouze zlaté mince. Prostor dlouhé chropyšské návsi resp. dnešního náměstí Svobody lze v případě místa odкрыtí depotu omezit na plochou před domy č.p. 59 a 60 (obr. 1–2).

Obr. 1. Současná podoba náměstí Svobody v Chropyni s vyznačením místa nálezů (zdroj: Mapy.cz).

Obr. 2. Výřez z indikační skici městečka Chropyně, 1871. Místo objevení pokladu konvenuje s literou E vyznačenou na návsi, Moravský zemský archiv v Brně.

Jak je z výše uvedeného zápisu zřejmé, dva dukáty zůstaly uloženy na chropyšské radnici. V roce 1983 byly tyto mince zapsány do sbírkové evidence Muzea Kroměřížska a staly se součástí drobné stálé expozice o dějinách města, která se nacházela před vstupem do Rytířského sálu chropyšského zámku. Odtud byly ražby z důvodu jejich nevyhovujícího zabezpečení v roce 2016 odebrány a uloženy do depozitáře Muzea Kroměřížska (inv. č. PN 714–715; č. A1–A2).² Tyto ražby lze proto s chropyšským mincovním depotem z roku 1886 jednoznačně spojit a zde uvádíme jejich popis.

1 Rukopis *Pamětní kniha městečka Chropyně, 1880–1922*, str. 156. Za zprostředkování tohoto písemného pramene děkují paní Květě Dvořákové z Chropyně.
2 Za ověření této informace a poskytnutí fotografií obou dukátů děkují Mgr. Petru Pálkovi z Muzea Kroměřížska.

A1

A2

UHRY, Zikmund Lucemburský (1387–1437)

mincovna: *Kremnica*, správce komory Leonard Noffry, AV dukát, asi 1436–1437

Av.: v perlovci čtvrcený štít, v 1. a 4. poli arpádovská břevna, ve 2. a 3. poli český lev, +SIGISMVNDI•D•G•R•VNGARIE

Rv.: v poli mince postava sv. Ladislava čelně, v pravé ruce drží válečnou sekeru, v levé ruce královské jablko, kolem hlavy svatozář, po stranách mincovní značka **K–L**, •S•LADISL–AVS•REX

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 12, č. D 2-35; *Huszár 1979*, 93, č. 573; *Lengyel 2013*, 80, č. 18/24.

A1. 3,52 g (Muzeum Kroměřížska, inv. č. PN 714)

–, Av.: v perlovci čtvrcený štít, v 1. a 4. poli arpádovská břevna, ve 2. a 3. poli český lev, +SIGISMVNDI•D•G•R•VNGARIE

Rv.: v poli mince postava sv. Ladislava čelně, v pravé ruce drží válečnou sekeru, v levé ruce královské jablko, kolem hlavy svatozář, po stranách mincovní značka **K–L**, S•LADISL–AVS•REX

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 12, č. D 2-35; *Huszár 1979*, 93, č. 573; *Lengyel 2013*, 80, č. 18/24, var.

A2. 3,55 g (Muzeum Kroměřížska, inv. č. PN 715)

Další čtyři dukáty získalo v roce 1886, jak jsme již uvedli, Muzeum Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. Sbírková instituce, založená v roce 1883, tak obdržela jedny ze svých prvních zlatých mincí vůbec. V dochované knize dárců mincí a medailí Vlasteneckého muzea je uvedeno, že dukáty předala „slavná obec Chropiň prostřednictvím tamního pana faráře Vincence Tesaře“ (obr. 3). Na rozdíl od dřívější většiny ostatních zápisů je v tomto případě uvedeno, že se jedná o „dukáty uherské z dob králů Sigmunda, Ladislava, Albrechta a Vladislava II.“. Tyto ražby byly následně „rozřazeny“ v rámci muzejní sbírky a doposud nebyly s chropiňským nálezem ztotožněny. Porovnáním sbírkových exemplářů s dochovanými písemnými prameny je však možné alespoň na některé z mincí chropiňského zlatého pokladu konkrétně poukázat.

Datum	Jméno dárcovo	Stav	Bydliště	Předměry dárcovány			Poznámka
				obal	stříbrn	zlatn	
1884	Chropiň	nadučitel	Loštice	stříbrn			2. a 3. čas. 1884 c. 903 c. 603
	Chudoba L		Topolan	stříbrn			2. čas. c. 4 c. čas. 1884 c. 710
1885	Chropiň f	občan	Kaňka				c. 4 c. čas. 1884 c. 710
1886	Chropiň slavná	obec (panti. sp.)	Tosarč T.	Dukáty uherské z dob králů Sigmunda, Ladislava, Albrechta a Vladislava II.			c. 10 c. 1886
1887	Chropiň	občan	Olomouč	Chropiňský poklad 18 v kruzích 1886			c. 10 c. 1886

Obr. 3. Zápis o darování čtyř dukátů z chropiňského nálezů do sbírky Vlasteneckého muzea v Olomouci, Seznam dárců mincí a medailí pro Vlastenecké muzeum v Olomouci, Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Nejstarší ražbou je dle písemné zmínky Zikmundův dukát, jehož identifikace ve sbírce VMO je zároveň nejkomplikovanější, resp. za současného stavu poznání nemožná. Ve starém inventáři mincí Vlasteneckého muzea je zapsáno celkem osm dukátů Zikmunda Lucemburského. Jak ještě uvedeme, dva z nich můžeme vyloučit, neboť patří do jiného nálezu. Zbývá však dalších šest exemplářů, mezi nimiž není možné vybrat ten správný, aniž bychom měli povědomí o jednotlivých mincovních typech obsažených v chropyňském nálezu. Poznámky o náleзовých okolnostech se v inventáři v případě těchto šesti ražeb bohužel nevyskytují. Pro představu alespoň stručně uvedme, o jaké ražby z provenience Vlasteneckého muzea se jedná:

UHRY, Zikmund Lucemburský (1387–1437)

mincovna: *Buda*, správce komory Ulrik Kamberer, AV dukát, kolem 1411

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 8, č. D 2-8; *Huszár 1979*, 93, č. 573; *Lengyel 2013*, 72, č. 18/3 var. A3. 3,477 g; 20,7/21,2 mm; 9 h (inv. č. N 8183)

mincovna: *Kremnica*, správce komory Peter Reichel, AV dukát, asi 1428–1429

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 11, č. D 2-31; *Huszár 1979*, Vč. 573; *Lengyel 2013*, 78, č. 18/19. A4. 3,537 g; 21,5/21,3 mm; 9 h (inv. č. N 8188)

správce komory Johann Falbrecht, AV dukát, asi 1424–1427, 1431

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 11, č. D 2-32; *Huszár 1979*, 93, č. 573; *Lengyel 2013*, 78, č. 18/20. A5. 3,482 g; 20,5/20,5 mm; 1 h (inv. č. N 8190)

správce komory Johann Siebenlinder, AV dukát, asi 1431–1437

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 12, č. D 2-34; *Huszár 1979*, 93, č. 573; *Lengyel 2013*, 80, č. 18/21. A6. 3,523 g; 20,3/20,5 mm; 1 h (inv. č. N 8191)
A7. 3,553 g; 20,9/20,9 mm; 12 h (inv. č. N 8192)

mincovna: *Nagybánya*, správce komory Mikes Jemnisti, AV dukát, asi 1411–1419

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 12, č. D 2-39; *Huszár 1979*, 93, č. 573; *Lengyel 2013*, 82, č. 18/28 var. A8. 3,573 g; 20,3/20,5 mm; 1 h (inv. č. N 8193)

Daleko příznivější situace nastává v případě dukátu Albrechta I. Habsburského, neboť ve sbírce VMO i ve starém inventáři Vlasteneckého muzea nacházíme jen jedinou jeho ražbu z provenience bývalého Vlasteneckého muzea a je možné ji proto ztotožnit s chropyňským nálezem. Určitou zvláštností této ražby je rytecká chyba na reversu mince, která spočívá ve špatném umístění druhého písmene „L“. Stejný exemplář pocházející z nálezu Stradonice (okr. Beroun) je například uložen ve sbírce Národního muzea (*Budaj – Polanský 2020*, 252, č. 184).

UHRY, Albrecht I. Habsburský (1437–1439)

mincovna: *Kremnica*, správce komory Konrád Polner, AV dukát, asi 1440

Av.: v perlovci čtvrcený štít, v 1. poli arpádovská břevna, ve 2. poli český lev, ve 3. poli rakouské břevno, ve 4. poli moravská orlice, +ALBERTVS•D•G•R•VNGARIE

Rv.: ve vnitřním hladkém kruhu postava sv. Ladislava čelně, v pravé ruce drží válečnou sekeru, v levé ruce královské jablko, kolem hlavy svatozář, po stranách mincovní značka **K–P**, •S•LADISL–AVS•REX

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 17, č. E 2-5; *Huszár 1979*, 95, č. 589; *Lengyel 2013*, 94, č. 21/2 var. A9. 3,600 g; 20,9/21,2 mm; 7 h (inv. č. N 8196)

V případě zmíněného dukátu uherského krále Ladislava V. (Pohrobka) lze ražbu z chropyňského nálezu ve sbírce VMO rovněž jednoznačně identifikovat. Sbírká Vlasteneckého muzea obsahovala totiž pouze jednu jeho zlatou minci, což potvrzuje i zápis ve starém muzejním inventáři. Díky předchozímu striktnímu oddělování mincovních souborů na základě jejich provenience proto opět můžeme jednoznačně tuto dochovanou ražbu spojit s nálezem v Chropyni.

UHRY, Ladislav V. (1444/1453–1457)

mincovna: *Kremnica*, správce komory Christian Rüssel, AV dukát, asi 1455

Av.: v perlovci čtvrcený štít, v 1. poli arpádovská břevna, ve 2. poli český lev, ve 3. poli rakouské břevno, ve 4. poli moravská orlice, +LADISLAVS•D•G•R•VNGARIE

Rv.: ve vnitřním hladkém kruhu postava sv. Ladislava čelně, v pravé ruce drží válečnou sekeru, v levé ruce královské jablko, kolem hlavy svatozář, po stranách mincovní značka **K–R**, •S•LADISL–AVS•REX

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 22, č. H 3-3; *Huszár 1979*, 102, č. 637; *Lengyel 2013*, 108, č. 30/4.

A10. 3,540 g; 20,6/20,9 mm; 9 h (inv. č. N 8200)

U čtvrté mince, jež měla náležet králi Vladislavovi II., vyvstává z hlediska její identifikace opět několik otazníků. Pohlédneme-li do dochovaného inventáře numismatické sbírky Vlasteneckého muzea, zjistíme, že žádnou zlatou minci Vladislava II. Jagellonského, ať už uherskou nebo českou, tato instituce až do svého zániku v roce 1950 nevladnula. Tuto skutečnost potvrzuje také systematizovaná středověká část numismatické sbírky VMO, neboť jedinou zlatou mincí Vladislava II. Jagellonského je jeho uherský dukát, pocházející však bezpečně z provenience někdejšího Městského muzea v Olomouci, jak dokládá i původní podložní listek k minci. V numismatickém inventáři Vlasteneckého muzea a nynější sbírce VMO je ovšem zaevidován uherský dukát Vladislava I. Jagellonského (1440–1444), u něhož postrádáme informaci, jakým způsobem se do sbírky Vlasteneckého muzea dostal. Nelze proto vyloučit, že tento dukát pochází z chropyňského nálezu, neboť prostý opis WLADISLAVS D. G. R. VNGARIE na lící straně označující v tomto případě Vladislava I. může vést k jednoduché záměně s poněkud známějším panovníkem Vladislavem II.

UHRY, Vladislav I. Jagellonský (1440–1444)

mincovna: *Hermannstadt*, správce komory Jakab, AV dukát, asi 1444

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 18, č. F 1-3; *Huszár 1979*, 97, č. 597; *Lengyel 2013*, 98, č. 22/9.

A11. 3,568 g; 21,1/21,1 mm; 10 h (inv. č. N 8197)

Lze tedy říci, že z původního celku 28 mincí chropyňského nálezu jsme dnes schopni bezpečně identifikovat čtyři mince (č. A1–2, A9–10). V případě výše uvedeného dukátu Vladislava I. Jagellonského (č. A11) je jeho sounáležitost s chropyňským nálezem velmi pravděpodobná. Neznáme sice původní složení mincí v pokladu, ale ražba Vladislava I. (1440–1444) daleko lépe zapadá do časového horizontu ostatních známých mincí, než by tomu bylo v případě ražby Vladislava II. Pokud bychom přijali nabízející se tezi, že totiž Vlasteneckému muzeu bylo darováno do sbírky po jedné minci od každého vydavatele zastoupeného v nález, pak bychom mohli stanovit uložení pokladu do doby po roce 1455/1457. Otázku složení nálezu a jeho časového horizontu však nejsme za současného stavu bádání schopni jednoznačně zodpovědět.

Poslední informací, kterou můžeme k osudům chropyňského nálezu zlatých mincí přidat, je jeho konečné rozdělení, uvedené v zápisu ze zasedání obecního výboru městečka Chropyně z 27. dubna

1886.³ Z něho vyplývá, že kromě dvou mincí určených obci na památku a čtyř mincí předaných do Vlasteneckého muzea, byly další dvě mince darovány největším obecním poplatníkům – arcibiskupskému statku a cukrovaru. Dvě mince byly přednostně prodány za pět zlatých, a to jedna místnímu faráři Vincenci Tesařovi a druhá okresnímu hejtmanovi Veselskému. Zbylých osmnáct mincí bylo prodáno v Chropyni ve veřejné dražbě. Z utrženého obnosu mělo 70 zlatých připadnout nálezcům a zbytek peněz posloužil k pokrytí nákladů na vybudování soch sv. Cyrila a sv. Metoděje u místního farního kostela.

Vacanovice (okr. Olomouc)

Nález mincí v obci Vacanovice odkrytý v létě roku 1906 (*Nálezy II/3*, 182, č. 2336) získalo do své sbírky opět Muzeum Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. Ze stručné zprávy v Časopise Vlasteneckého muzea se dozvídáme, že mince nalezené Františkem Zemanem, rolníkem ve Vacanovicích, muzeu zprostředkoval učitel Potěšil. Jednalo se celkem o 244 pražských grošů z doby Václava IV., dva uherské dukáty Zikmunda Lucemburského a blíže nespecifikovanou nádobkou (*Anonym 1907*, 156). Podrobnější nálezové okolnosti ani místo odkrytí peněžní hotovosti nebyly bohužel uvedeny.

Pražské groše a obal nálezu nebyly zapsány do inventáře Vlasteneckého muzea. „Nádobku“ z vacanovického nálezu nezmiňuje ani souhrnná studie o moravské a slezské středověké keramice datované mincemi (*Nekuda 1980*). Další osudy tohoto materiálu jsou proto nejasné. V nynější sbírce VMO se tyto předměty nepodařilo identifikovat. Výjimku ale tvoří dukáty Zikmunda Lucemburského, u nichž ve starém inventáři nacházíme vedle překreslených mincovních značek také dobovou poznámku, že pocházejí z nálezu ve Vacanovicích. Z tohoto důvodu je možné tyto mince opět přesně určit, ačkoliv jistotu konkrétního exempláře máme jen v případě dukátu č. B1, který je ve sbírce zastoupen pouze jednou. Druhá zlatá mince (č. B2) je totiž svým obrazem a popisem shodná s dukátem uvedeným výše pod č. A4, a protože obě ražby pocházejí ze sbírky Vlasteneckého muzea, není možné dnes jednoznačně rozhodnout, která z nich náleží do vacanovického pokladu. Obě zlaté ražby nicméně poskytují určité východisko pro stanovení doby ukrytí pokladu, které můžeme klást nejdříve do počátku 30. let 15. století.

UHRY, Zikmund Lucemburský (1387–1437)

mincovna. *Kremnica*, správce komory Georg Jolsvai, AV dukát, asi 1423

Av.: v perlovci čtvrcený štít, v 1. a 4. poli arpádovská břevna, ve 2. a 3. poli český lev, +SIGISMVNDI•D•G•R•VNGARIE

Rv.: v poli mince postava sv. Ladislava čelně, v pravé ruce drží válečnou sekeru, v levé ruce královské jablko, kolem hlavy svatozář, po pravé straně postavy mincovní značka v podobě lipového listu, •S•LADISL•AVS•REX

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 7, č. D 2-3; *Huszár 1979*, 93, č. 573; *Lengyel 2013*, 78, č. 18/15.

B1. 3,568 g; 21,0/20,6 mm; 10 h (inv. č. N 8186)

správce komory Peter Reichel, AV dukát, asi 1428–1429

Lit.: *Pohl 1974*, tab. 11, č. D 2-31; *Huszár 1979*, 93, č. 573; *Lengyel 2013*, 78, č. 18/19.

B2. 3,538 g; 21,0/20,9 mm; 1 h (inv. č. N 8189)

3 Za zpřístupnění uvedeného písemného pramene z rodinného archivu děkuji paní Květě Dvořákové z Chropyně.

Závěrem lze konstatovat, že množina uherských dukátů vyražených před rokem 1540, u nichž známe náleзовé okolnosti, se v případě olomoucké sbírky rozrostla o tři exempláře (č. A9–10 a B1). Tyto mince je možné jednoznačně přiřadit k hromadným nálezům mincí z Chropyně (1886) a z Vacanovic (1906). Vedle 17 dukátů obsažených v uničovském pokladu (*Hradil 2015*) tak nyní muzejní kolekce obsahuje dvacet středověkých uherských dukátů s doloženým nálezovým kontextem.

Vacanovický nález ukrytý zřejmě na počátku druhé třetiny 15. století klade odborná literatura do kontextu s tažením Prokopa Holého na Moravu (*Měřínský 1980, 53*). Naproti tomu doba ukrytí chropynského nálezu zůstává nadále nezodpovězena. Avšak v literatuře zmiňovaný dukát Vladislava II. Jagellonského z tohoto nálezu není (ani nebyl) součástí olomoucké muzejní sbírky, a proto dříve uváděné uložení nálezu „za vlády Vladislava II.“ je třeba revidovat. S největší pravděpodobností došlo při popisu této mince k záměně vydavatele a namísto Vladislava I. Jagellonského byl uveden jeho pozdější jmenovec Vladislav II. Jagellonský. Za těchto okolností by pak bylo možné chropynský nález zařadit dle nejmladší známé ražby do konce druhé třetiny 15. století. Tehdy Chropyně formálně patřila do majetku vizovického cisterciáckého kláštera *Rosa Mariae – Smilheim*, který po husitských válkách živořil, svůj majetek zastavoval a v roce 1466 byl vyplněn Bilíkem z Kornic, jenž vtrhnul na Moravu z povážského hradu Lednice (např. *Schenk – Vácha – Vrla 2019, 778*). Je zřejmé, že bez získání nových archeologických či písemných pramenů si nelze vytvořit představu o dění v Chropyni nebo o její tehdejší podobě. V recentní literatuře o historii městečka zaznamenáváme jen stručné informace o objevu zlatých mincí, a to bez jakékoli jeho další interpretace (*Sadyková – Machalík 2008, 50, 237*).

Z numismatického hlediska tezauroval chropynský i vacanovický nález velkou sumu peněz. Je zřejmé, že krize peněžního oběhu vyvolaná inflací za husitských válek způsobovala růst ceny obchodních mincí a jejich horší dostupnost. Majitele těchto peněžních hotovostí proto můžeme zařadit v kontextu tehdejší společnosti do jejich vyšších pater.

Literatura

Anonym 1886: Časopis Vlasteneckého spolku muzejního 3/10, 101.

– *1907*: Časopis Vlasteneckého spolku muzejního 24/95–96, 156.

Budaj, M. – Polanský, L. 2020: Uherské středověké dukáty ze sbírky Národního muzea. Zlaté ražby od Karla I. Roberta z Anjou po Jana I. Zápoľského (1325–1540). *Collectio Numismatica Musei Nationalis* 3. Praha.

Hradil, F. 2015: Uničovský zlatý poklad. Nález mincí z počátku 17. století. Olomouc.

Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. München.

Lengyel, A. 2013: Gold book 1325–1540. Budapest.

Měřínský, Z. 1980: Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumů. *Archeologia historica* 5, 31–68.

Nálezy II/3: Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového (1300–1547). In: Nohejlová-Prátová, E. (ed): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II*. Praha, 113–298.

Nekuda, R. 1980: Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska. *Archeologia historica* 5, 389–450.

Pohl, A. 1974: Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540). Graz.

Sadyková H. – Machalík, K. 2008: Historie a současnost města Chropyně. Chropyně.

Schenk, Z. – Vácha, Z. – Vrla, R. 2019: Současné poznatky o podobě cisterciáckého kláštera ve Vizovicích. *Archeologia historica* 44, 775–794.

Summary

Filip Hradil, Revisiting two Moravian hoards of Hungarian Medieval ducats – Chropyně (Kroměříž distr.) and Vacanovice (Olomouc district).

Three of the Hungarian pre-1540 ducats (nos. A9–10 and B1) kept in the collections of the Olomouc Museum have been re-attributed precise find circumstances. They can be beyond any doubt associated with the coin hoards from Chropyně (1886; nos. A9–10) and Vacanovice (1906; no. B1). Between them and the seventeen ducats from the Uničov hoard, the Museum collection now counts twenty medieval Hungarian ducats with a documented find context.

The find from Vacanovice, probably concealed at the beginning of the second third of the 15th century is sometimes associated in the specialist literature with Prokop Holý's campaign in Moravia. On the other hand, the date of the concealment of the Chropyně hoard is still open to discussion. The Vladislaus II Jagiellon ducat mentioned in the literature as being from the hoard does not (and never did) make part of the Olomouc Museum collection and the idea of the hoard's concealment 'during the reign of Vladislaus II' mentioned in the past, needs to be reconsidered. Most likely, Vladislaus I Jagiellon – the issuer of one of the coins from the hoard – was confused during the coin's description with his later namesake Vladislaus II Jagiellon. Should this consideration be correct, the Chropyně hoard can be dated based on its latest documented coin to the end of the second third of the 15th century. From the numismatic point of view, both the Chropyně and Vacanovice assemblages represent large sums of hoarded money. It is obvious that the crisis of money circulation caused by inflation in the aftermath of the Hussite wars caused the price of trade coins to rise and their availability to deteriorate. Therefore, the original owner of these sums must have come from the upper echelons of the period society.

English summary by J. Kysela

NÁLEZ POČETNÍHO PENÍZU KRYŠTOFA ŽELENSKÉHO ZE SEBUZÍNA Z MĚSTEČKA U KŘIVOKLÁTU (OKR. RAKOVNÍK)

Zdeněk ŠÁMAL – Maxmilián ŠÁMAL

Abstract – A casting counter of Kryštof Želenský ze Sebusína found near Městečko u Křivoklátu (Rakovník district).

A casting counter issued by Kryštof Želenský ze Sebusína was discovered in 2019 during a survey in the location 'K Zámku' in the territory of Městečko u Křivoklátu. It is a rare issue struck probably in the Prague Mint. The issuer's new coat-of-arms and title of baron in the legend testify to its minting at the earliest after February 1596 when he received the title. Two dates of issue seem likely: 1596 when he was promoted to high nobility or 1600 (or 1601) when he became the supreme moneyer.

 casting counter, Kryštof Želenský ze Sebusína, isolated find

Při terénním průzkumu polohy „K Zámku“ („Na Zámečku“) na k. ú. Městečko u Křivoklátu byla v roce 2019 nalezena ražba, identifikovaná jako měděný početní peníz Kryštofa Želenského ze Sebusína.¹ Místo nálezu (GPS – 50.0455261N, 13.8673417E) leží poblíž křižovatky tří částečně zaniklých lesních cest. Jejich existenci lze dát do souvislosti s hospodářskými a těžebními aktivitami nebo přesunem osob mezi obcemi v zázemí hradu Křivoklát.

Ražba byla popsána již v rámci Donebauerovy sbírky (*Fiala 1889*, 445, č. 4060), totožný exemplář je také součástí rozsáhlé kolekce početních peněz ze sbírky F. R. a F. Chaury (*Smíšek 2017*, 165, č. 303; ex. sbírka dr. Š. Berger), uložené v Národním muzeu (inv. č. H5-51635) a řadí se do kategorie velmi vzácných soukromých ražeb. Je spojena se jménem českého novoutrakvistického šlechtice, který sehrával velmi významnou roli na politické scéně především v samotném závěru 16. století, kdy patřil k vlivným příslušníkům dvora císaře Rudolfa II. Přestože později jeho jméno téměř upadlo v zapomnění, byl posledním předbělohorským nekatolíkem mezi nejvyššími zemskými úředníky. Na vrcholu své kariéry sehrával jednu z hlavních rolí v rámci dobového souboje mezi katolickou a protestantskou stranou o vliv v Království českém.

ČECHY, Kryštof Želenský ze Sebusína (* ?–† listopad 1606)
mincovna: Praha (?), řezač želez: Johann Konrad Greuter (?)
AE početní peníz b. l., po 1596

¹ V literatuře se porůznu objevuje varianta „Želenský“ i „Želinský“. Autoři se v textu přidržují první, s ohledem na její užití v recentním odborném zpracování příslušné mince (*Smíšek 2017*) a rovněž s přihlédnutím k současné podobě místního jména, z něhož byl predikát odvozen.

Av.: v nečitelném kruhu v ozdobné kartuši oválný znak, +CHRISTOPHOR^[9] LIB:BARO `A` SEBVSINA

Rv.: ve dvojitém perličkovém a hladkém kruhu, DIVI= / [NA FE]CIT / CLE[ME]N / TIA +

Lit.: *Fiala 1889*, 445, č. 4060; *Smíšek 2017*, 165, č. 303.

2,74 g; 25,6/26,1 mm; 10,5 h

Kryštof Želenský: z bezvýznamnosti na vrchol

Rod, užívající predikát Želenští (Želinští) ze Sebusína, patřil mezi staročeskou nižší šlechtu. V jejich majetku se nacházela ves Želenek u Duchcova (Zielinky, dnes Želénky, část obce Zabrušany, okr. Teplice). Později se začali psát jako Želenští ze Sebusína, podle vsi, kterou předkové rodu drželi už v polovině 13. století. Kryštof Želenský pravděpodobně patřil k potomkům Zdeňka Želenského ze Sebusína. Byl vzdělaný a vybavený znalostí několika jazyků, což mu nepochybně pomohlo ve dvorské a politické kariéře (*Mašek 2006*, 506; *Kocourková 2014*, 102–103). Na přímluvu Vratislava z Pernštejna získal úřednické místo v české komoře a k roku 1586 měl v postavení zemského místopísáře v opatrování druhou pečeť zemského soudu (*Borovička 1922*, 282). V této funkci zůstal do roku 1590 a poté se stal vicekancléřem ve složitých poměrech dvora náladového, podezřívavého a politicky lavírujícího císaře Rudolfa II. Od roku 1593 Kryštof Želenský v podstatě přejal výkonné pravomoci v té době uprázdněné funkce nejvyššího kancléře. Ač nekatolík, císařovu důvěru, a tím i bezprostřední přístup k panovníkovi, získal mimo jiné díky své administrativní zdatnosti a efektivitě, což z něj postupně učinilo jednu z nejvlivnějších osobností pražského dvora. Dne 24. února 1596 se dočkal majestátu, jímž byl povýšen na svobodného pána a byl mu vylepšen erb (*Rezek /ed./ 1878*, 39). Připomeňme v této souvislosti, že v předbělohorské době byly výhradním prostřednictvím říšské kanceláře vydány pouze tři majestáty na panský stav a Želenský byl navíc jediným takto povýšeným nekatolíkem (*Starý 2018*, 128). Postupně se mu také dařilo rozšiřovat rodový majetek. Druhé manželství s Majdalenou Voděradskou z Hrušovan mu přineslo panství Břežany, jeho pozdější hlavní sídlo, a postupně nakoupil ještě několik dalších vsí. Důkazem vážnosti, již se těšil, bylo i to, že mu byl v roce 1591 připsán Diasypodiův kalendář² a v roce 1604 Vodňanského Theatrum Mundi³ (*Otto 1908*, 774).

Zdánlivě úspěšná kariéra Kryštofa Želenského se ovšem vyvíjela ve stínu nelibostného mocenského boje mezi jednotlivými konfesemi. Císaři vyhovovalo, že místo kancléře zůstává dlouhodobě neobsazené a Želenský jako zkušený administrátor uměl obratnými kroky klást překážky rozpinání katolického vlivu v království (*Mašek 2006*, 506; *Kocourková 2014*, 102–103). To částečně Rudolfovi II. konvenovalo, zejména během jeho občasných sporů s papežem. Papežským nunciem Specianem a jeho nástupcem Spinellim byl Želenský nahlížen jako hlavní opora reformovaných kacířů u dvora vrtkavého panovníka a v korespondenci jej označovali přídomek „perfidissimo calvinista“. V intrikách proti němu neustávala ani katolická strana české šlechty, které se nakonec podařilo nepohodlného místokancléře z vrcholné politiky vymanévrovat. Na místo kancléře byl na podzim 1599 konečně jmenován teprve jedenatřicetiletý prověřený katolík Zdeněk z Lobkovic a Kryštof Želenský nedlouho poté raději sám rezignoval (*Borovička 1922*, 303–304). Císařova přízeň ale neskončila, protože byl po relativně krátké době jmenován do úřadu nejvyššího mincmistra, funkce bez politického vlivu, ale obnášející značnou prestiž a výnosy. Zastával ji až do své smrti, zaznamenané Mikulášem Dačickým z Heslova (*Rezek /ed./ 1878*, 42): „Okolo času památky sv. Martina umřel na Břežanech, sídle svém, pan Kryštof Želenský z Sebusína, jsa nejvyšším mincmjestrem království Českého, jenž jse nemnoho s tím ouřadem zaneprázdňoval. Manželka jeho s dítkami pozůstala, paní Mandalena, dcera nebožtíka pana Jiříka Voděradského z Hrušova na Dobřeni. Tělo jeho do Prahy přivezeno a potom léta 1607 dominica Oculi v kostele farním sv. Mikuláše v Menším Městě pražském jest pohřbeno; nebo evanjelitského religionu byl a zůstával.“

2 *Dasypodius, Václav: Calendarij perpetui pars prior, continens introitum solis in dvodecim signa zodiaci, et ad singulos.* Praha 1591. Latinsky a česky vydaný spis porovnávající juliánský a gregoriánský kalendář.

3 *Theatrum mundi minoris.* Spis francouzského humanisty Pierra Boaistuaua, který posloužil jako předloha českého učence Nathaneála Vodňanského z Uračova, který jej opatřil českou aktualizací.

Úpadek a zánik rodu Želenských ze Sebusína přišel o generaci později. Tři Kryštofovi synové z druhého manželství zemřeli bez potomstva a ostatní členové rodové větve přišli o majetky v důsledku angažmá na poražené straně během stavovského povstání. Poslední mužský příslušník rodu, Kryštofův synovec Jan, je s manželkou a dvěma dcerami naposledy připomínán v roce 1637 v saské Pírně, kam z důvodů náboženského přesvědčení odešel do exilu (*Otto 1908*, 774).

Počtení peníz s vylepšeným erbem

Počtení penízy se od 16. století používaly k počítání ve státní i privátní administrativě a nepochybně také pronikly do soukromé sféry měšťanských domácností. Tyto penízy měly také charakter soukromých medailových ražeb, vydávaných k významným rodovým příležitostem, jako např. uvedení do úřadu nebo svatba (*Petráň – Radoměřský 2006*, 171). Rodový erb se objevuje i na počtením penízu Kryštofa Želenského, nejde však o původní rodový znak, ale o vylepšenou verzi zmiňovanou Mikulášem Dačickým. Starší podobu erbu známe ze tří vyobrazení⁴ a představuje modro-zlatý polcený štít se třemi obrácenými podkovami. Nalezená ražba stejně jako dříve popsané exempláře na lící straně ukazují, v čem spočívalo „přilepšení štítu jeho“. Shodně zobrazují oválný znak v ozdobné kartuši, obklopující doleva orientovanou orlici se štítkem na hrudi, v němž je umístěn původní erb Želenských se třemi podkovami (*Fiala 1889*, 445, č. 4060; *Smíšek 2017*, 165, č. 303). Při jaké konkrétní příležitosti zadavatel nechat vydat tuto ražbu netušíme. Nový erb a využití titulu svobodného barona v opise (CHRISTOPHOR·LIB·BARO·A·SEBUSINA) dokládá vznik ražby nejdříve po únoru 1596, kdy obdržel majestát. Na rubní stranu mince nechal Želenský umístit formuli DIVINA FECIT CLEMENTIA (*Božské laskavosti*), nejspíše jako výraz poděkování za boží přízeň v nějakém osobním či kariéřním kroku. Ze známých milníků jeho života v úvahu připadají povýšení do panského stavu (1596) a jmenování do funkce nejvyššího mincmistra (1600, resp. 1601; *Borovička 1922*, 303–304; *Kocourková 2014*, 102–103).

Sledovaný exemplář počteního penízu ležel ve svrchní vrstvě půdy, je mírně prohnutý a povrchová koroze částečně poznamenala čitelnost nápisu na rubu stejně jako některé detaily uvnitř znaku na lící straně. Naopak dobře čitelný zůstal opis na líci se jménem a titulaturou ražby, včetně ligatury, zkracující latinskou koncovku „us“ ve tvaru číslice 9 za jménem (*Smíšek 2017*, 165, č. 303). Váhový úbytek o 0,37 g ve srovnání s exemplářem z pražského NM lze připsat korozním procesům. Mince se vyskytovala zcela izolovaně a bez dalších chronologicky přímo nebo zprostředkovaně souvisejících nálezů a jedná se nepochybně o nahodilou ztrátu. Jediné, avšak velmi neurčité vodítko k jejímu výskytu mohou nabídnout širší terénní, topografické, archeologické a historické souvislosti. Ve zkoumané poloze „K Zámku“ („Na Zámečku“) je v jednom místě do svahu zalámáno několik plošinek, které T. Durdík považoval za pozůstatek drobných zaniklých lomů z období vrcholného středověku. Proto zde předpokládal zaniklý výrobní areál nezemědělského určení související zřejmě s blízkým hradem Křivoklátem (*Durdík 1987*). Dataci ani specifikaci sice nelze na základě jiných poznatků bezpečně potvrdit, jisté však je, že Křivoklát představoval čínorodé centrum panství ve středověku i v raném novověku a v jeho zázemí se po celé toto dlouhé období nepetržitě odehrávaly nejrůznější výrobní a hospodářské aktivity spojené s provozem hradu a panství. Východně od místa nálezu také vede lesní cesta, dokumentovaná I. a II. vojenským mapováním z 18., resp. počátku 19. století, která sloužila jako zkratka mezi vsí Městečkem a osadou Amalínem, dříve západním podhradím a dnešní částí obce Křivokláta. Pro přelom 16. a 17. století není zatím doložena jakákoli souvislost mezi křivoklátským panstvím a severočeským šlechticem, vysoce postaveným úředníkem pražského dvora, Kryštofem Želenským ze Sebusína. Přítomnost ražby nesoucí jeho jméno tak zůstává především dokladem univerzálního rozšíření a využívání soukromých počteních peněz bez ohledu na jejich původ.

4 Pamětní kniha úředníků zemského soudu. Malba č. 2, nedatovaná, úředníci z let 1586–1589 (*Národní archiv Praha*); Kolorované kresby erbů úředníků Úřadu desek zemských Království českého od 80. let 16. století do roku 1771 na 19 tabulích (SOA Litoměřice; tab. 1). Kopie nástěnné malby v síni Zemských desek na Pražském hradě z let 1600–1750.

Literatura

- Borovička, J. 1922:* Pád Želinského: Obsazení nejvyšších zemských úřadů v Čechách v letech 1597–1599. Český časopis historický 28/3–4, 277–304.
- Durdík, T 1988:* Městečko u Křivoklátku (okr. Rakovník). Výzkumy v Čechách 1984–85. Praha, 122, č. 1251.
- Fiala, E. 1889:* Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medailen des Max Donebauer. II. Abteilung: Privatmünzen. Prag.
- Kocourková, E. 2014:* Pamětní kniha neboli Erbovník aneb Wappenbuch úředníků zemského soudu jako prostředek sebeprezentace šlechty v raném novověku. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy – diplomová práce. Nepublikovaný rukopis.
- Mašek, P. 2006:* Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do Současnosti. Díl I.–II. Praha.
- Otto 1908:* Ottův slovník naučný. Díl 27. Praha.
- Petráň, Z. – Radoměřský, P. 2006:* Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky. Praha (2. opravené vydání).
- Rezek, A. (ed.) 1878:* Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha.
- Smíšek, K. 2017:* České, moravské a slezské mince (10.–20. století). Národní muzeum – Chaurova sbírka IX.1. Vládní a soukromé početní peníze (14.–17. století). Národní muzeum – Praha.
- Starý, M. 2018:* Majestáty na panský stav a jejich význam z pohledu české stavovské společnosti doby předbělohorské. *Historica: revue pro historii a příbuzné vědy* 9/2. 121–134.

Summary

Zdeněk Šámal – Maxmilián Šámal, A casting counter of Kryštof Želenský ze Sebusína found near Městečko u Křivoklátku (Rakovník district).

A casting counter issued by Kryštof Želenský from Sebusín was discovered in 2019 during a survey in the location 'K Zámku' in the territory of Městečko u Křivoklátku. It is a rare issue struck probably in the Prague Mint. The issuer's new coat-of-arms and title of baron in the legend testify to its minting at the earliest after February 1596 when he received the title. Two dates of issue seem likely: 1596 when he was promoted to high nobility or 1600 (or 1601) when he became the supreme moneyer. There is no evidence that the high official of the Prague court Kryštof Želenský ze Sebusína was at the turn of the 16th/17th century in any way related to the Křivoklát region where his casting counter was discovered. The find of the issue with his name therefore mainly bears the testimony of the universal distribution and use of private casting counters regardless of their provenance.

English summary by J. Kysela

NÁLEZ MINCÍ REPUBLIKY RAGUSA Z PLZNĚ-BOŽKOVA (OKR. PLZEŇ-MĚSTO)

Miroslav HUS

Abstract – The coins of the Republic of Ragusa found at Plzeň-Božkov (Plzeň-město district).

In 2021, three coins were found during a metal detector survey in the territory of Pilsen-Božkov near the Pilsen-Prague motorway. Two of them are coins of the Dalmatian Republic of Ragusa (Dubrovnik) – a 1707 silver perpero and a 1797 silver ducato; the third coin was a copper 30-kreuzer struck in the Smolník Mint in 1807. Given the fact that the coins were found together, we can assume that sometime in 1807–1818 all made part of actively used currency.

 Ragusa, Dubrovnik, Plzeň – Božkov, perpero, ducato, 30-kreuzer

Na jaře roku 2021 prováděl Ing. Slavomír Frič detektorový průzkum na zoraných polích při východním okraji města Plzně jižně od Rokycanské třídy, při kterém byl objeven i zde prezentovaný nález. Místo nálezu se nachází v trati „*Na Švábínách*“, jižně od obchodního centra Rokycanská a severně od ulice K Hrádku. Nedaleko se rovněž vyskytuje křižovatka polních cest vedoucích od tzv. Hrádecké myslivny do místní části Lobzy¹ a od vyhlídky „*Švábiny*“ k místní části Božkov² (GPS – přibližně 49°44'32''N, 13°25'44''E), při severním okraji k. ú. Božkov. Mince byly nalezeny nehluboko pod povrchem v ornici a tvořily malý slepenec, který byl odevzdán do Západočeského muzea v Plzni (př. č. AN 9/2021).

Slepenec byl pokryt silnou krustou korozních produktů a jednotlivé mince nebyly prakticky rozpoznatelné. Korozní vrstvou částečně prosvítala jen svrchní ražba, a to měděný 30krejcar z roku 1807 (tzv. ševcovský tolar) z mincovny Smolník, která zůstala po vyčištění silně zkorodovaná. Další dvě mince představovaly stříbrné nominály republiky Ragusa (Dubrovnik) z 18. století, a to perpero a ducato. Tyto dalmatské mince obvykle nejsou součástí mincovních nálezů v českých zemích. Jde patrně o vůbec první nález dubrovnických mincí v Čechách.³

RAGUSA, republika

mincovna: *Ragusa (Dubrovnik)*, mincmistr nezjištěn, AR perpero 1707

Av.: ve vícenásobném hladkém kruhu postava sv. Blažeje⁴ v biskupském oděvu s mitrou a berlou, pravíci žehná a v levici drží model města, po stranách S-B / 17-07, PROT.- REAIP-RHAGVSINAE

Rv.: ve vícenásobném hladkém kruhu postava Krista v oválu z 12 hvězdiček, v levici drží říšské jablko, SALVS-IVTA čtyřikrát rozdělen malou zvlněnou ratolestí

Lit.: *Fiala 1895*, 377, č. 6037; *Krause – Mishler – Bruce 1993*, 144, č. 7.

I. 5,65 g, 26,9/26,2 mm;⁵ av. /12 h/, stopa po úderu

- 1 Bývalá ves Lobzy je poprvé připomínána roku 1379. Původně náležela z poloviny církvi a z poloviny svobodníkům a měšťanům. V roce 1543 připadla (až na jeden statek) k Plzni. Z původních šesti usedlostí se do konce 18. století ves rozrostla na 21 usedlostí (devět selských). Lobzy byly dlouho nevýznamnou rolnickou obcí, k jejímu rozvoji došlo až mnohem později (*Bělohlávek 1997*, 80–81).
- 2 Bývalá ves Božkov je poprvé připomínána roku 1338. Nejprve byla v majetku různých zemanů i měšťanů. Od 16. století pak plně v majetku města Plzně. Po raabizaci na konci 18. století se z původní vsi o 10 osedlých stala velká vesnice s 36 statky či chalupami. V polovině 19. století již měl Božkov 62 domů a 316 obyvatel (*Bělohlávek 1997*, 24–26).
- 3 V korpusu „Nálezy mincí“ mince republiky Ragusa nejsou vůbec podchyceny, a to ani jako Ragusa, ani jako Dubrovnik (*Nálezy IV*, 132, 188).
- 4 Svatý Blažej (*Sanctus Blasius*; *sveti Vlaho*), jeden ze 14 svatých pomocníků, patron Dubrovniku a světec katolické i ortodoxní církve. Původně lékař a biskup v arménské Sevastě, umučen roku 316. Patron lékařů, hudebníků, řemeslníků a stavitelů. Jeho ostatky byly přeneseny do Dubrovniku roku 972 a byl mu zde zasvěcen kostel, který dostal roku 1715 velkolepou barokní podobu (arch. M. Gropelli). Svatý Blažej je v Dubrovniku podobně uctíván jako sv. Marek Evangelista v Benátkách.
- 5 Vodorovný a svislý rozměr na lici.

mincmistr Gian Carlo Angelis,⁶ AR ducato 1797

Av.: v perlovci oválný dubrovnický znak (7× červeně a stříbrně dělený štít podložený zkříženým mečem a žezlem a převýšený vévodskou korunou, štít ozdoben rozvilinami), DUCAT REIP.-RHAGUSINE

Rv.: v perlovci postava sv. Blažeje v biskupském oděvu s mitrou a berlou, pravíci žehná a v levici drží model města, po stranách postavy písmena S-B / 17-97, TUIS.A.DEO- . AUSPICIIS., dole G-A

Lit.: *Fiala 1895*, 378, č. 6048; *Hess 1911*, 108, č. 5765; *Krause – Mishler – Bruce 1993*, 144, č. 15. 2. 13,05 g; 36,5/36,3 mm

UHRÝ, František I. (1792–1835)

mincovna: *Smolnik*,⁷ AE 30krejcar 1807

Av.: poprsí Františka I. doprava ve čtverci z perliček nakoso, rohy čtverce ozdobené hvězdičkou, u středu stran hodnota 30, FRANZ KAIS.V.OEST.KOEN.Z.HUNG.BOEM. GALIZ.U.LOD, dole S
Rv.: ve čtverci z perliček nakoso říšský orel s hodnotou 30 v oválu na prsou, podél stran THEILUNGS-MÜNZ Z.30.K.-WIENER ST.-BANCO ZETT, po obvodu DREISSIG KREUTZER ERBLAEND ISCH. 1807

Lit.: *Jaeckel 1970*, 93, č. 167; *Polívka 1973*, 45, č. 41; *Krause – Mishler – Bruce 1995*, 142, č. 2149. 3. 14,6 g, 36,7/37,3 mm⁸

Obr. 1. Plzeň-Božkov – mince z nálezů (čísla odpovídají katalogu; 1:1).

Obchodní republika Dubrovník (lat. *Respublica Ragusina*, dalmatsky⁹ *Republega de Raduxa*, italsky *Repubblica di Ragusa*, chorvatsky *Dubrovačka Republika*) byla důležitým obchodním státem

6 Podle stránky en.numista.com/catalogue/ragusa-1.html jde o rytce, nikoliv o mincmistra.

7 Obec ve Slovenském Rudohoří (okres Gelnica). Ve středověku sídlo báňské komory a mincovny, v 18.–19. století sídlo báňského inspektorátu a mincovny. Dosud prosperující těžba mědi (a částečně i stříbra) zanikla v 19. století, těžba pyritu až po 2. světové válce.

8 Úřední hmotnost byla 17,5 g a průměr 37,5 mm

9 Dnes zaniklý románský jazyk, kterým se ve středověku mluvilo v celé Dalmácii od ostrova Krk (Veglia) na severu až po zátoku Kotor (Cattaro) na jihu. Písemně podchyten od 1325, během novověku však ztrácel své dosud dominantní postavení ve prospěch chorvatštiny a částečně i italštiny. Poslední roditel mluvčí Tuone Udaina Burbur zemřel 1898 (*Price 2002*, 80).

jižního Jadranu. Původně se jednalo o řeckou a římskou námořnickou osadu, poté o byzantské město s již výraznými prvky samosprávy. V roce 1205, během IV. křížové výpravy, připadl Dubrovník Benátčanům, kteří jej spravovali do roku 1358. Poté se město stalo uherským vazalem (se značnou mírou autonomie) a přibližně od roku 1440 vazalem osmanské říše. Také Osmané ponechali městu za dosti značný roční poplatek vlastní samosprávu, přičemž právě období 15. až 17. století se stalo dobou největšího rozkvětu této městské republiky. Spolu s papežskou Anconou vytvářel Dubrovník na Jadranu silnou protiváhu Benátek. Těžil z obchodu s osmanským Orientem i ze spolupráce se Španělskem a lodě pod vlajkou sv. Blažeje se objevovaly dokonce v Karibiku. Roku 1667 bylo město téměř zcela zničeno silným zemětřesením (a v roce 1706 obrovským požárem), ale brzy vstalo z popela a Ragusa opět vládla jižnímu Jadranu, po roce 1699 bylo téměř nezávislé. Během napoleonských válek obsadila město roku 1806 francouzská vojska, generál Marmont oficiálně zrušil republiku roku 1808, a posléze se v rámci illyrských provincií přímo připojilo k Francii. Avšak již v lednu 1814 bylo obsazeno Rakušany. V habsburském soustátí zůstala Ragusa i s okolím až do listopadu 1918, kdy připadla Jugoslávii, resp. Království Srbů, Chorvatů a Slovinců.¹⁰

Od 13. století až do roku 1808 byla nejvyšším orgánem republiky Ragusa tzv. Velká rada (*Consiglium Maius; Velje Viječe*) složená z dospělých příslušníků všech dvaceti patricijských rodů (sedmnácti tradičních a tři nových, přizvaných na konci 17. století). Výkonným orgánem byla tzv. Malá rada (*Consiglium Minus; Malo viječe*), čítající 11 členů každoročně vybraných ze zástupců Velké rady. Dalším, každoročně zvoleným představitelem z řad bývalých senátorů byl vládce (*rector; knjez*). Poradní a reprezentativní sbor představoval senát (*Consiglium rogatorum; Umoleno Viječe*) se 45 zástupci, rovněž každoročně zvolenými ze členů Velké rady. Kromě toho existovaly mnohé nižší úřady přístupné i měšťanům, řemeslníkům nebo obchodníkům. Jedenáct venkovských okresů pak spravovali *kapetáni* (*Rieger 1862, 315–322*).

Měnový systém Dubrovníka byl v 17.–18. století založen na stříbrném ducatu o 40 grosseti po 6 soldech. Z mědi se razila solda a 3soldi, z bilonu grosseto a perpero (tj. 12 grosseti),¹¹ ze stříbra pak ducato a tallero, tedy 1 ½ ducatu (ducato et semis měl 60 grosseti). Vedlejší jednotkou bylo kromě perpera také stříbrné scudo (3 perpera čili 36 grosseti – razily se ½ scuda a 1 scudo). Zatímco toлары si udržely po celé 18. století svou kvalitu (v roce 1759 měl tolar 28,47 g stříbra s ryzostí 583/1000, v roce 1794 dokonce 29,11 g a obsahem stříbra 563/1000) a v poslední úpravě se přibližně rovnal necelým 90 krejcarům konvenční měny, ducatony klesaly kvalitou i hmotností (v roce 1723 ještě 19,49 g stříbra 566/1000, tedy cca 56 krejcarů C. M., v roce 1797 už jen 13, 59 g stříbra 462/1000 a rovnal se tak přibližně jen 33 krejcarům C. M.; *Schäfer 1853, 91–93*). Kromě toho byly v Dubrovniku raženy i napodobeniny tereziánských „levantských“ tolarů z dobrého stříbra,¹² určené však výlučně pro obchod s Orientem.

Prvou dubrovnickou ražbou v rámci sledovaného nálezů je perpero z roku 1707 (č. 1). Patří mezi tzv. „stara perpera“, ražená v letech 1683–1750. Počátkem 18. století mělo perpero asi 6,4 g stříbra s ryzostí mezi 510–520/1000. Tzv. „Nova perpera“, ražená v letech 1801–1803, byla jen z bilonu o váze 3,98 g s průměrem 24 mm. U postavy sv. Blažeje navíc chyběla písmena S-B. Další dubrovnickou ražbou z Plzně-Božkova je ducato z roku 1797 (č. 2). Jde o ducato II typu. Ducatony typu I byly bez písmen S-B, mincmistrem typů III a IV byl Antun Oban (A-O). Ryzost ducatonů byla 462/1000.¹³

Společný nález obou raguských mincí z 18. století a 30 krejcaru z roku 1807 (č. 3) dovoluje předpokládat, že mincemi bylo placeno ještě počátkem 19. století. Nález byl ukryt (resp. mince byly ztraceny) mezi léty 1807 a 1818, kdy měděné 30 krejcaru pozbyly platnosti a byly staženy z oběhu (v té době, po roce 1812, ovšem ponížené na pětinu své hodnoty, tj. na 6 krejcarů v měděných mincích vídeňské měny, tedy srovnatelné jako necelý stříbrný tříkrejcar).¹⁴ Protože byly nalezeny poblíž důležité komunikace spojující Plzeň a Prahu, byly ztraceny (jistě nebyly cíleně uschovány) na tomto frekventovaném místě možná při přesunech vojsk, snad v roce 1809 během války Francie

10 cs.wikipedia.org/wiki/republika-dubrovnik.

11 Perper z počátku 18. století se přibližně rovnal 17 krejcarům habsburské měny.

12 Ze stříbra ryzosti dokonce 900/1000, tj. více než měly toлары (Zlatníky) habsburské. Průměr mince 44 mm. Vyražen pouze ročník 1748. Podobné byly ovšem i 2ducati (libertini) ročníků 1791–1795, s poprsím Marie Terezie, ale s odlišným opisem (28,78 g; 42 mm.) Na rubu obou mincí byl dubrovnický znak.

13 Na stránkách en.numista.com/catalogue/ragusa-1.html (staženo 15. 6. 2021) je uváděna ryzost 489/1000.

14 V patentu z 1. 6. 1818 se oběh 30krejcarů již nadále nepředpokládal, naopak 15krejcaru z roku 1807 byly i nadále rovný 3 krejcarům vídeňské měny (v mincích vzor 1812) čili 1 ½ krejcaru měny konvenční v měděných mincích vzor 1816 (*Forel 2000, 320, 325, 326*).

proti Rakousku, nebo v pozdějších válečných letech (1812–1815). Nevíme, zda mince ztratil francouzský voják (Francie ovládla Ragusu 1806) nebo již voják rakouský (Rakušané obsadili Ragusu v lednu 1814), nebo se raguské mince dostaly do Čech obchodem někdy v 18. století a vzhledem k mizérii peněžního oběhu během napoleonských válek (oběživo bylo téměř výlučně měděné a papírové) byly jako stříbrné (bilonové) s povděkem používány. V každém případě již tehdy musely být v domácím prostředí dalmatské mince vnímány jako naprostá kuriozita.

Literatura

Bělohlávek, M. 1997: Plzeňská předměstí. Plzeň.

Fiala, E. 1895: Collection Ernst Prinz zu Windisch-Grätz. I. Band: Münzen und Medaillen des osterr. Kaiserstaates. Praha.

Hess, A. (Nachf.) 1911: Sammlung Horský. Munzen und Medaillen der oesterreichisch-ungarischen Monarchie. II. Theil. Münzen und Medaillen der geistlichen u. weltlichen Fürsten u. Herren, der Städte u. Privatpersonem. Polen, Italien u. A. Frankfurt am Main.

Jaekel, P. 1970: Die Münzprägungen des Hauses Habsburg 1780–1918 und der Republik Österreich seit 1918. 4. ergänzte Auflage. Basel.

Krause, L. Ch. – Mishler, C. – Bruce II, C. R. (ed.) 1993: Standard Catalog of World Coins. Eighteen Century 1701–1800. Iola (WI).

Krause, L. Ch. – Mishler, C. – Bruce II, C. R. (ed.) 1995: Standard Catalog of World Coins. Complete listings by date and mint since 1801. Iola (WI).

Nálezy IV: Nohejlová-Prátová, E. (ed.) 1958: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl IV. Rejstřík všech hesel pro I.–III. díl. Praha.

Polívka, E. 1973: Mince Františka I. 1792–1835. Hradec Králové.

Price, G. 2002: Encyklopedie jazyků Evropy. Praha.

Rieger, F. L. 1862: Slovník naučný. Díl druhý. C–Ezzelino. Praha.

Schäfer, E. (nakl.) 1853: Neueste Münzkunde. Abbildung und Beschreibung der jetzt courssirenden Gold- und Silbermünzen mit Angabe ihres Gewichts, Feingehalts, ihrer Geltung und ihres Werthes. II. Band. Leipzig.

Vorel, P. 2000: Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích. Praha.

Summary

Miroslav Hus, The coins of the Republic of Ragusa found at Plzeň-Božkov (Plzeň-město district).

In the spring of 2021, three coins were found during a metal detector survey on the eastern edge of Pilsen in the territory of Pilsen-Božkov (GPS /the surroundings of the point/ – 49°44'32''N, 13°25'44''E) near the Pilsen-Prague motorway. Two of them are coins of the Dalmatian Republic of Ragusa (Dubrovnik) – a 1707 silver perpero and a 1797 silver ducato. The Dubrovnik coinage consisted of a ducato corresponding to 40 grossetti, each equal to 6 soldi. Perpero was an intermediary denomination corresponding to 12 grossetti. While at the beginning of the 18th century the value of the ducatoní was almost equal to that of the Austrian guldiner, by the end of the century it was only half of this sum. Finds of Ragusan coins in Bohemia are unexpected as none are known to date. The third coin was a common Austrian copper 30-kreuzer struck in the Smolník Mint in 1807. Given the fact that the coins were found together, we can assume that sometime in 1807–1818 all made part of actively used currency (The 30-kreuzers were withdrawn from circulation in 1818 after being recognized from 1811 as only 1/5 of its original value). It was the period of a monetary circulation crisis during the Napoleonic wars (with almost all currency only in paper or copper) in which they must have been – as silver coins – keenly accepted.

English summary by J. Kysela

OBSAH

Jiří Militký

Keltské mince s nápisem LATVMARVS. Příspěvek k poznání bratislavských tetradrachem skupiny Biatec
Celtic coins with the inscription LATVMARVS. Contribution to knowledge of the Bratislava tetradrachms of the Biatec group. 8–21

Pavel Břicháček – Martin Čechura

Nález denárů Liutpoldovců z Bezemína (okr. Tachov).
The Luitpolding deniers found at Bezemín (Tachov district). 22–33

Jan Videman – Jan John – Rastislav Korený

Hromadný nález raně středověkých mincí u Hudčic (okr. Příbram).
A hoard of Early Medieval coins found near Hudčice (Příbram district). 34–49

Jan Videman

Neznámá varianta denáru mečového typu Cach 47 jako příklad vzniku opisových koruptel.
A so-far unknown variant of the Sword-deniers, type Cach 47 as an example of the occurrence of a misspelled coin legend. 50–52

Borys Paszkiewicz – Marcin Krzepakowski

Pojemník na brakteaty budziszyńsko-zgorzeleckie z Wielkopolskiego Dzwonowa.
A container for Budissin-Goerlitz bracteates found in Dzwonowo in Greater Poland. Brakteátové pouzdro na budyšinsko-zhořecké brakteáty nalezené u Dzwonowa ve Velkopolsku. 53–61

Ondřej Černohorský – Jakub Kubič

Nález zlaceného mincovního závaží / etalonu z Bělče u Litně (okr. Beroun).
A find of a gold-plated monetary weight / standard from Bělč near Liteň (Beroun district). 62–66

Pavel Gregor

Kutnohorské halěře Vladislava II. Jagellonského a Ludvíka Jagellonského.
The Kutenberg Hellers of Vladislaus II Jagiellon and Louis Jagiellon. 67–100

Nálezky mincí na území České republiky

Coin Finds in the territory of the Czech Republic

Lukáš Hlubek – Filip Hradil – Tomáš Přidal – Jiří Tříška

Nález denáru Vratislava II. z katastru Náměště na Hané (okr. Olomouc).
A denier of Vratislaus II found in the territory of Náměšť na Hané (Olomouc district). 102–104

Filip Hradil

Revize dvou moravských nálezů středověkých uherských dukátů – Chropyně (okr. Kroměříž) a Vacanovice (okr. Olomouc).
Revisiting two Moravian hoards of Hungarian Medieval ducats – Chropyně (Kroměříž district) and Vacanovice (Olomouc district). 105–112

Zdeněk Šámal – Maxmilián Šámal

Nález početního penízu Kryštofa Želenského ze Sebužína z Městečka u Křivoklátu (okr. Rakovník).
A casting counter of Kryštof Želenský ze Sebužína found near Městečko u Křivoklátu (Rakovník district). 113–116

Miroslav Hus

Nález mincí republiky Ragusa z Plzně-Božkova (okr. Plzeň-město).

The coins of the Republic of Ragusa found at Plzeň-Božkov (Plzeň-město district). 117–120

SEZNAM AUTORŮ

PhDr. Pavel Břicháček

Západočeské muzeum v Plzni, příspěvková organizace, Zborovská 40, 301 00 Plzeň
e-mail: pbrichacek@zcm.cz

PhDr. Martin Čechura, Ph.D.

Západočeské muzeum v Plzni, příspěvková organizace, Zborovská 40, 301 00 Plzeň
e-mail: mcechura@zcm.cz

Mgr. Ondřej Černohorský

e-mail: ondrej.cernohorsky@email.cz

Pavel Gregor

Česká numismatická společnost, z.s., pobočka Pražské groše,
Arménská 1369/4, 101 00 Praha 10-Vršovice
e-mail: Pa.gregor@tiscali.cz

Mgr. Lukáš Hlubek

Vlastivědné muzeum v Olomouci, nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc
e-mail: hlubek@vmo.cz

PhDr. Filip Hradil

Katedra historie FF UP, Na Hradě 5, 771 80 Olomouc
e-mail: hradil@vmo.cz

PhDr. Miroslav Hus

Západočeské muzeum v Plzni, příspěvková organizace, Kopeckého sady 2, 301 00 Plzeň
e-mail: mhus@zcm.cz; miroslav.hus@seznam.cz

PhDr. Jan John, Ph.D.

Archeologický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích,
Branišovská 31a, 370 05 České Budějovice
e-mail: jjohn@ff.jcu.cz

Mgr. Rastislav Korený, Ph.D.

Hornické muzeum Příbram, Březové Hory 293, 261 01 Příbram VI
e-mail: koreny-r@muzeum-pribram.cz

Marcin Krzepkowski

Muzeum Regionalne, ul. Opacka 15, 62-100 Wągrowiec (Polsko)
e-mail: mkrzepkowski@op.pl

Ing. Jakub Kubič

e-mail: j.kubic@email.cz

doc. PhDr. Jiří Militký, Ph.D., DSc.

Centrum mediévistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze,
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Národní muzeum-Historické muzeum, numismatické oddělení, Vinohradská 1, 110 00 Praha 1
Univerzita Palackého, Katedra historie FF UP, Na Hradě 5, 771 80 Olomouc
e-mail: militky.jiri@seznam.cz

Prof. dr hab. Borys Paszkiewicz

Uniwersytet Wrocławski, Instytut Archeologii,
Pałac Matuschków, ul. Szewska 48, 50-139 Wrocław (Polsko)
e-mail: borys.paszkiewicz@gmail.com

Tomáš Přidal

Zákostelí 81, Náměšť na Hané, 783 44
e-mail: Pridal.T@seznam.cz

Maxmilián Šámal

Pernerova 10/32, 186 00 Praha 8-Karlín
e-mail: max.samal@post.cz

Mgr. et. Mgr. Zdeněk Šámal

Pernerova 10/32, 186 00 Praha 8-Karlín
e-mail: zsamal@centrum.cz

Jiří Tříška

Loučany čp. 832, Loučany, 783 44
e-mail: romcajirka@seznam.cz

Ing. Jan Videman

Česká numismatická společnost, z.s., pobočka Kroměříž,
Stoličkova 1968/31, 767 01 Kroměříž
e-mail: jan.vid@seznam.cz